

T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

İKTİSAT BİLİM DALI

TEMEL MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER
IŞIĞINDA EKONOMİK PERFORMANS ÖLÇÜMÜ:
ECOWAS ÜLKELERİ ÖRNEĞİ

Lassine DOUMBIA

DOKTORA TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Savaş ERDOĞAN

Konya-2023

T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKTİSAT ANABİLİM DALI

İKTİSAT BİLİM DALI

**TEMEL MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER
IŞIĞINDA EKONOMİK PERFORMANS ÖLÇÜMÜ:
ECOWAS ÜLKELERİ ÖRNEĞİ**

Lassine DOUMBIA

DOKTORA TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Savaş ERDOĞAN

Konya-2023

ÖNSÖZ VE TESEKKÜR

Hayatımın her aşamasında büyük fedakarlıklar göstererek beni yetiştiren başta rahmetli babam Fadjigui, sevgili annem Oria ve sevgili Eşim Rokiatou'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Türkiye'de eğitim ve tezimin bütün aşamalarında benden yardım ve desteklerini eksik etmeyen değerli danışmanım Doç. Dr. Savaş ERDOĞAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tez savunmamda yer alan ve çok değerli önerilerde bulunan Prof. Dr. Mehmet ALAGÖZ, Prof. Dr. Baki YILMAZ, Doç. Dr. Şerife ÖZŞAHİN ve Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GÖMLEKSİZ'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Lassine DOUMBIA
KONYA-2023

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	Lassine DOUMBIA
Numarası	154126001007
Ana Bilim / Bilim Dalı	İKTİSAT / İKTİSAT
Programı	☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Savaş ERDOĞAN
Tezin Adı	TEMEL MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER IŞIĞINDA EKONOMİK PERFORMANS ÖLÇÜMÜ: ECOWAS ÜLKELERİ ÖRNEĞİ

ÖZET

Ülkelerin ekonomik performansları, ekonomi politikası uygulamalarında önemli belirleyicilerden biridir. Ekonomik performansın değerlendirmesinde temel makroekonomik değişkenler dikkate alınır. Makroekonomi alanında temel göstergeler olarak kabul edilen ekonomik büyüme enflasyon ve işsizlik oranları, cari işlemler dengesi ve bütçe dengesi ülke ekonomileri için büyük önem arz etmektedir. Bu yüzden bu göstergeler bir ülkenin ya da bir topluluğun ekonomik performansının değerlendirilmesinde temel ölçütler olarak da ele alınmaktadır.

Çalışmada 2002-2021 yıllarının yıllık dönemlik GSYH büyüme hızı, enflasyon oranı, işsizlik oranı, cari işlemler ve bütçe dengelerinin GSYH'ya oranları verileri kullanılarak, ECOWAS ülkelerinin ekonomisinin bu dönemdeki makroekonomik performansları değerlendirilmiş ve bu performansların sergilenmesinde rol oynayan etkenler analiz edilmiştir. Çalışmada Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemlerinden birisi olan TOPSİS yöntemi kullanılarak değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde, ekonomik büyüme, enflasyon ve işsizlik oranları, cari işlemler dengesi ve bütçe dengesi ile ilgili teorik bilgiler verilmiştir. Sonraki bölümde ise ECOWAS ülkelerine ait genel bilgiler ışığında, bu ekonomik

göstergelerin yıllar itibari ile gelişimi ele alınmış ve ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın son kısmında ise 2002-2021 döneminde ECOWAS ülkelerinin ekonomik büyüme oranı, işsizlik oranı, enflasyon oranı ile cari ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranlarına ait makroekonomik veriler kullanılarak, TOPSİS yöntemi yardımı ile ekonomik performans ölçümleri yapılmıştır. Böylelikle ele alınan dönemlerde ECOWAS ülkelerine ait ekonomik performans değerlerinin en kötü yılları ve en iyi yılları tespit edilerek, ülke analizi yanı sıra ECOWAS ülke topluluğu da değerlendirmeye alınmıştır.

Ekonomik performans rakamlarına bakıldığında rakamın yüksek olması (100 rakamına yaklaşması) kullanılan değişkenlerin etkinliğine, performans rakamının düşük olması ise kullanılan değişkenlerin etkinsiz olduğuna işaret etmektedir. Bu değere baktığımızda her ülkenin kendi içerisinde en iyi performans gösterdiği yıllar olmasına rağmen diğer ülkeler ile rakamsal kıyaslama yapıldığında performans değerinin yetersiz kaldığı görülebilmektedir. Bu bağlamda performans katsayısı değer bakımından ele alındığında ülkeler arasında da bir kıyaslama yapılabileceğini ortaya koymaktadır. Aynı durum en kötü performans rakamlarının kıyaslanması durumunda da geçerli olmaktadır. Bu şekilde ECOWAS ülke gruplarına baktığımızda, en iyi performansları sıralamasında 2002 ve 2021 döneminde en iyi skoru alan ülke Togo olduğu görülmektedir. Bu ülkeyi Benin, Gambiya, Yeşil Burun gibi ülkeler takip etmektedir. En iyi performans değeri olmasına karşılık puanlamada düşük olan ülkeler ise, Gana, Mali, Gine Bissau ve Fildişi Sahili olduğu görülmektedir. Bu durum ECOWAS ülkeleri arasında da gerek ekonomik gerekse sosyo-ekonomik bakımdan birbirinden farklı olan ülkelerin olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: ECOWAS, TOPSİS, Enflasyon, Cari işlemler, İşsizlik, Bütçe, Ekonomik Büyüme

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı

Lassine DOUMBIA

Numarası

154126001007

Ana Bilim /
Bilim Dalı

İKTİSAT / İKTİSAT

Programı

☐ T¹li Yüksek Lisans

Doktora

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Savaş ERDOĞAN

Tezin İngilizce
Adı

MEASURING ECONOMIC PERFORMANCE IN THE LIGHT OF
BASIC MACROECONOMIC INDICATORS: THE CASE OF ECOWAS
COUNTRIES

ABSTRACT

The economic performance of countries is one of the important determinants in economic policy implementations. In the evaluation of economic performance, basic macroeconomic variables are taken into account. Economic growth, inflation and unemployment rates, which are accepted as the main indicators in the field of macroeconomics, current account balance and budget balance are of great importance for national economies. Therefore, these indicators are also considered as basic criteria in the evaluation of the economic performance of a country or a community.

In the study, using the annual GDP growth rate, inflation rate, unemployment rate, current account and budget balances to GDP data for the years 2002-2021, the macroeconomic performances of the ECOWAS countries' economy in this period were evaluated and the factors that played a role in these performances were analyzed. In the study, evaluation was made using the TOPSIS method, which is one of the Multi-Criteria Decision Making (MCDM) methods.

In the first part of the study, theoretical information about economic growth, inflation and unemployment rates, current account balance and budget balance is given. In the next section, in the light of general information about ECOWAS countries, the development of these economic indicators over the years is discussed

and evaluated in detail. In the last part of the study, economic performance measurements were made with the help of TOPSIS method by using macroeconomic data of the economic growth rate, unemployment rate, inflation rate, and the ratios of current and budget balance to GDP of ECOWAS countries in the 2002-2021 period. Thus, the worst years and the best years of the economic performance values of the ECOWAS countries were determined in the periods discussed, and the ECOWAS country community was also evaluated in addition to the country analysis.

Considering the economic performance figures, a high figure (approaching 100) indicates the effectiveness of the variables used, and a low performance figure indicates that the used variables are ineffective. When we look at this value, it can be seen that the performance value is insufficient when numerical comparisons are made with other countries, although each country has the best performance in its own right. In this context, when the performance coefficient is considered in terms of value, it reveals that a comparison can be made between countries. The same is true when comparing the worst performance figures. When we look at the ECOWAS country groups in this way, it is seen that the country with the best score in the ranking of the best performances in 2002 and 2021 is Togo. This country is followed by countries such as Benin, Gambia and Cape Verde. Although it has the best performance value, it is seen that the countries with the lowest score are Ghana, Mali, Guinea Bissau and Ivory Coast. This situation reveals that among the ECOWAS countries, there are countries that differ from each other in terms of both economic and socio-economic aspects.

Keywords: ECOWAS, TOPSIS, Inflation, Current account, Unemployment, Budget, Economic Growth

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ VE TESEKKÜR.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
TEMEL MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER TANIMLARI VE HESAPLAMALARI.....	4
1.1. Milli Gelir	4
1.1.1. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) ve Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)	4
1.1.2. Milli Gelir Hesaplama Yöntemleri.....	6
1.1.2.1. Üretim yöntemi	6
1.1.2.2. Gelir yöntemi ile GSYH	7
1.1.2.3. Harcama Yöntemi ile GSYH	7
1.1.3. Milli Gelir ile İlgili Diğer Kavramlar	8
1.1.3.1. Safi Yurtiçi Hasıla	8
1.1.3.2. Yurtiçi Gelir (YG)	8
1.1.3.3. Milli Gelir (MG)	9
1.1.3.4. Kişisel Gelir	9
1.1.3.5. Harcanabilir Gelir	10
1.1.3.6. Kişi Başına Düşen Gelir.....	10

1.1.4. Ekonomik Büyüme	10
1.1.4.1. Ekonomik Büyümenin Temel Kaynakları.....	11
1.1.4.2. Ekonomik Büyüme Hızı ve Hesaplaması	12
1.1.4.3. Ekonomik Büyüme Modelleri.....	12
1.2. İstihdam ve İşsizlik	14
1.2.1. İstihdam.....	14
1.2.1.1. İstihdam Oranı ve Ölçümü	14
1.2.1.2. İstihdam Türleri.....	15
1.2.2. İşsizlik	16
1.2.2.1. İşsizlik Oranı ve Ölçümü	16
1.2.2.2. İşsizlik Türleri	16
1.2.2.3. İşsizlik Maliyeti.....	18
1.3. Enflasyon	19
1.3.1. Enflasyon oranı ve ölçümü	19
1.3.2. Enflasyon Türleri	20
1.3.2.1. Nedenlerine Göre Enflasyon Türleri.....	20
1.3.2.2. Büyüklüğüne Göre Enflasyon Türleri.....	21
1.3.3. Enflasyonun Maliyeti.....	21
1.3.3.1. Beklenen Enflasyonun Maliyeti.....	21
1.3.3.2. Beklenmeyen Enflasyonun Maliyeti.....	22
1.4. Kamu Dengesi.....	23
1.4.1. Bütçe Teorileri.....	23
1.4.1.1. Klasik (Geleneksel) Bütçe teorisi	23
1.4.1.2. Devri (Konjonktürel) Bütçe Teorisi	24
1.4.1.3. Telafi Edici Bütçe Teorisi:.....	24
1.4.1.4. Milli Muhasebe ve Milli Bütçe Teorisi	24

1.4.2. Bütçe Dengesi/GSYH	24
1.5. Ödemeler Bilançosu Dengesi.....	25
1.5.1. Cari işlemler Hesabı.....	25
1.5.2. Sermaye hesabı	27
1.5.3. Finans Hesabı.....	27
1.5.4. Net Hata ve Noksan Hesabı (NHN).....	28
İKİNCİ BÖLÜM.....	29
ECOWAS VE ÜYE ÜLKELERİNE AİT GENEL BİLGİLER VE EKONOMİK GELİŞME.....	29
2.1. ECOWAS Tanımı ve Yapısı	29
2.1.1. ECOWAS'ın Oluşumu	29
2.1.2. ECOWAS'ın Amacı ve İlkeleri	30
2.1.3. ECOWAS'ın Yapısı ve Kurumları	31
2.1.3.1. Yürütme Organı.....	31
2.1.3.2. Yasama Organı	31
2.1.3.3. Yargı Organı	32
2.2. ECOWAS Ülkelerine Ait Genel Bilgiler ve Temel Makro Ekonomik Göstergeler.....	32
2.2.1. Benin	33
2.2.2. Burkina Faso	37
2.2.3. Fildişi Sahili	43
2.2.4. Gambiya	48
2.2.5. Gana	52
2.2.6. Gine.....	57
2.2.7. Gine Bissau	61
2.2.8. Liberya	66

2.2.9. Mali	69
2.2.10. Nijer	74
2.2.11. Nijerya	78
2.2.12. Senegal	82
2.2.13. Sierra Leone	86
2.2.14. Togo	89
2.2.15. Yeşil Burun Adaları	91
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	95
ECOWAS ÜLKELERİNE AİT EKONOMİK PERFORMANS ÖLÇÜMÜ	95
3.1. Literatür Taraması	96
3.2. Metodoloji	100
3.3. Bulgular	105
3.3.1. Benin Ekonomisinin Performansı	105
3.3.2. Burkina Faso Ekonomisinin Performansı	106
3.3.3. Yeşil Burun Adaları Ekonomisinin Performansı	108
3.3.4. Fildişi Sahili Ekonomisinin Performansı	109
3.3.5. Gambiya Ekonomisinin Performansı	110
3.3.6. Gana Ekonomisinin Performansı	110
3.3.7. Gine Ekonomisinin Performansı	111
3.3.8. Gine Bissau Ekonomisinin Performansı	112
3.3.9. Liberya Ekonomisinin Performansı	113
3.3.10. Mali Ekonomisinin Performansı	114
3.3.11. Nijer Ekonomisinin Performansı	115
3.3.12. Nijerya Ekonomisinin Performansı	117
3.3.13. Senegal Ekonomisinin Performansı	118
3.3.14. Sierra Leone Ekonomisinin Performansı	120

3.3.15. Togo Ekonomisinin Performansı.....	121
3.3.16. ECOWAS Ülkelerinin Ekonomik Performanslarının Karşılaştırılması.....	122
SONUÇ	125
KAYNAKÇA	129

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AfDB	: Afrika Kalkınma Bankası
AU	: Afrika Birliği
CEDEAO	: Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
CFA	: Afrika Finansal Topluluğu.
CIA	: Merkezi İstihbarat Teşkilatı
EBIB	ECOWAS Yatırım ve Kalkınma Bankası
ECOWAS	: Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
GIABA	: Batı Afrika'da Kara Para Aklamaya Karşı Hükümetlerarası Eylem Grubu.
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
SAGP	: Satın Alma Gücü Paritesi
TÜFE	: Tüketim Fiyat Endeksi
UEMOA	: Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuk Acil Yardım Fonu
WAEMU	: Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği
WAHO	: Batı Afrika Sağlık Örgütü.

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Nijer Ülkesine ait Temel Makroekonomik Göstergeler (%)	76
Tablo 2: Yeşil Burun Adaları'nın Temel Makroekonomik Göstergeleri (%)	92
Tablo 3: Benin Ekonomisi Performans Değerleri	106
Tablo 4: Burkina Faso arasında Ekonomisi Performans Değerleri	107
Tablo 5: Yeşil Burun Adaları Ekonomisi Performans Değerleri	108
Tablo 6: Fildişi Sahili Ekonomisi Performans Değerleri	109
Tablo 7: Gambiya Ekonomisi Performans Değerleri	110
Tablo 8: Gana Ekonomisi Performans Değerleri	111
Tablo 9: Gine Ekonomisi Performans Değerleri	112
Tablo 10: Gine Bissau Ekonomisi Performans Değerleri	113
Tablo 11: Liberya Ekonomisi Performans değerleri	114
Tablo 12: Mali Ekonomisi Performans değerleri	115
Tablo 13: Nijer Ekonomisi Performans Değerleri.....	116
Tablo 14: Nijerya Ekonomisi Performans Değerleri.....	117
Tablo 15: Senegal Ekonomisi Performans Değerleri	119
Tablo 16: Sierra Leone Ekonomisi Performans Değerleri	120
Tablo 17: Togo Ekonomisi Performans Değerleri.....	121
Tablo 18: Ülkelerin en iyi ve en kötü performanslarının Sıralaması	122
Tablo 19: Performanslara Göre ECOWAS Ülkelerin Sıralaması	123

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: 2002-2021 Yılları Arasında Benin'de GSYH ve Ekonomik Büyümenin Seyri	34
Şekil 2: 2002-2021 Yılları Arasında Benin'de Enflasyonun Seyri	35
Şekil 3: 2002-2021 Yılları Arasında Benin'de İşsizliğin Seyri.....	36
Şekil 4: Benin ülkesine Ait Bütçe ve Cari işlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%)....	37
Şekil 5: 2002-2021 Yılları Arasında Burkina Faso'da GSYH ve Ekonomik Büyümenin Seyri	39
Şekil 6: 2002-2021 Yılları Arasında Burkina Faso'da Enflasyonun Seyri	40
Şekil 7: 2002-2021 Yılları Arasında Burkina Faso'da işsizliğin Seyri.....	41
Şekil 8: Burkina Faso'da Bütçe ve Cari işlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%).....	42
Şekil 9: 2002-2021 Yılları Arasında Fildişi Sahili'nde GSYH ve Ekonomik Büyümenin Seyri	44
Şekil 10: 2002-2021 Yılları Arasında Fildişi Sahili'nde Enflasyonun seyri.....	45
Şekil 11: 2002-2021 Yılları Arasında Fildişi Sahili'nde İşsizliğin Seyri.....	46
Şekil 12: Fildişi Sahili'nde Bütçe ve Cari işlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%)....	47
Şekil 13: 2002-2021 Yılları Arasında Gambiya'da GSYH ve Ekonomik Büyümenin Seyri .	49
Şekil 14: 2002-2021 Yılları Arasında Gambiya'da Enflasyonun Seyri.....	50
Şekil 15: 2002-2021 Yılları Arasında Gambiya'da İşsizliğin Seyri	51
Şekil 16: Gambiya ülkesine Ait Bütçe ve Cari işlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%)	52
Şekil 17: 2002-2021 Yılları Arasında Gana'da GSYH ve Ekonomik Büyümenin Seyri.....	54
Şekil 18: 2002-2021 Yılları Arasında Gana'da Enflasyonun Seyri.....	54
Şekil 19: 2002-2021 Yılları Arasında Gana'da İşsizliğin Seyri	55
Şekil 20: Gana'da Bütçe ve Cari işlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%).....	56
Şekil 21: 2002-2021 Yılları Arasında Gine'de GSYH ve Ekonomik Büyümenin Seyri.....	57
Şekil 22: 2002-2021 Yılları Arasında Gine'de Enflasyonun Seyri	58
Şekil 23: 2002-2021 Yılları Arasında Gine'de İşsizliğin Seyri.....	59
Şekil 24: Gine'de Bütçe ve Cari işlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%).....	60
Şekil 25: 2002-2021 Yılları Arasında Gine Bissau'da GSYH ve Ekonomik Büyümenin Seyri	62
Şekil 26: 2002-2021 Yılları Arasında Gine Bissau'da e Enflasyonun Seyri.....	63
Şekil 27: 2002-2021 Yılları Arasında Gine Bissau'da İşsizliğin Seyri	64
Şekil 28: Gine Bissau'da Bütçe ve Cari işlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%)	65
Şekil 29: 2002-2021 Yılları Arasında Liberya'da GSYH ve Ekonomik Büyümenin Seyri ...	67
Şekil 30: 2002-2021 Yılları Arasında Liberya'da Enflasyonun Seyri.....	67
Şekil 31: 2002-2021 Yılları Arasında Liberya'da İşsizliğin Seyri	68
Şekil 32: Liberya'da Bütçe ve Cari işlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%).....	69
Şekil 33: 2002-2021 Yılları Arasında Mali'de GSYH ve Ekonomik Büyümenin Seyri.....	71
Şekil 34: 2002-2021 Yılları Arasında Mali'de Enflasyonun Seyri	72
Şekil 35: 2002-2021 Yılları Arasında Mali'de İşsizliğin Seyri	73
Şekil 36: Mali'de Bütçe ve Cari işlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%).....	74
Şekil 37: Nijer'de Bütçe ve Cari işlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%)	77
Şekil 38: 2002-2021 Yılları Arasında Nijerya'da GSYH ve Ekonomik Büyümenin Seyri ...	79
Şekil 39: 2002-2021 Yılları Arasında Nijerya'da Enflasyonun Seyri	80

Şekil 40: 2002-2021 Yılları Arasında Nijerya’da İşsizliğin Seyri.....	80
Şekil 41: Nijerya’da Bütçe ve Cari işlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%)	82
Şekil 42: 2002-2021 Yılları Arasında Senegal’de GSYH ve Ekonomik Büyümenin Seyri...	83
Şekil 43: 2002-2021 Yılları Arasında Senegal’de Enflasyonun Seyri	84
Şekil 44: 2002-2021 Yılları Arasında Senegal’de İşsizliğin Seyri.....	84
Şekil 45: Senegal’de Bütçe ve Cari işlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%).....	85
Şekil 46: 2002-2021 Yılları Arasında Sierra Leone’de GSYH ve Ekonomik Büyümenin Seyri	87
Şekil 47: 2002-2021 Yılları Arasında Sierra Leone’de Enflasyonun Seyri	88
Şekil 48: Sierra Leone’de Bütçe ve Cari işlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%).....	89
Şekil 49: 2002-2021 Yılları Arasında Togo’da GSYH ve Ekonomik Büyümenin Seyri.....	91

GİRİŞ

İnsanların yaşam koşullarının iyileştirilmesi için ülkelerin ekonomik performanslarını geliştirecek doğru kararlar alması çok önemlidir. Bir ülkenin veya ülkeler grubunun ekonomik performansının ölçülmesi, ekonomi politikalarının bir amacı olarak tanımlanabilir. Kaynakların kullanımında ekonomiklik, etkinlik, verimlilik ve karlılık gibi ilkelere ne ölçüde ulaşıldığının ölçülmesinin amacı, ekonomik sorunların tespit edilmesini ve bu sorunların iyileştirmesine yönelik gerekli önlemlerin ve politikaların alınmasını sağlamaktır. Başka bir deyişle ekonomik performans, bir ülkenin veya ülkeler grubunun mevcut mali, beşerî ve fiziki kaynaklarını belirlenen hedeflere ulaşmak için ne ölçüde etkin kullandığını belirleyen bir kavramdır (Logossah, 1994).

Ülkelerin makroekonomik performansı birçok ekonomik ve finansal faktörün geleceğini belirlemektedir. Ülkeye ait makroekonomik göstergelerin iyi olduğu dönemlerde, ekonomik performans göstergeleri de iyi çıkacağı için, ülkeye ait kredibilite notundan tutunda özel sektör performansına kadar birçok ekonomik aktivitenin de iyi olacağına işaret eder. Buna karşılık bu performansın kötü olması, temel göstergelerin öncül kabul edilmesi sebebiyle diğer bütün ekonomik aktiviteleri olumsuz yönde etkileyeceği öngörülür (Aglietta, 1997). Bu bakımdan ülkelerin makroekonomik performansı diğer ekonomik ve finansal faktörleri ve özel sektör gibi sektörleri etkilemektedir. Dolayısıyla ülkelerin makroekonomik performanslarının ölçülmesi, ülkelerin gelecekteki makroekonomik performansları ve dünyadaki makroekonomik konumları hakkında bilgi verebilmektedir. Bu bağlamda, ülkelerin makroekonomik performanslarının ölçülmesi, ekonomik teoriler ve bazı ekonomik çıkarımlar için bir temel sağlayabilmektedir.

Bir ülkenin ekonomik performansının ölçülmesinde, belirlenen kriterlere uygun olarak en iyi alternatifini seçmek için kullanılacak çok sayıda karar verme yöntemi geliştirilmiştir. Bu yöntemler özelliklerine göre farklı sınıflandırılmaktadır. Son yıllarda en yaygın kullanılan yöntemlerden biri TOPSIS yöntemidir. Bu yöntem, ilk olarak 1981 yılında Ching-Lai Hwang ve Yoon tarafından geliştirilmiş, 1987 yılında Yoon ve 1993 yılında Hwang, Lai ve Liu tarafından daha da geliştirilmiş çok kriterli bir karar analizi yöntemidir. Bu karar verme yöntemi, karar verme sürecinde

kullanılan kriter sayısına bağılı olarak ikiye ayrılabilir. Birincisi tek kriterli karar verme yöntemidir. Bu durumda alternatif çözümler tek bir kritere göre değerlendirilir. Diğer ise değerlendirmelerin birden fazla kritere dayandırıldığı çok kriterli karar verme yöntemidir.

Ancak gerçek hayatta, sorunlar birden fazla kritere dayanmaktadır ve karar verme sürecinde dikkate alınacak kriterlerden bazıları çelişkili olabilmektedir. Bu durumda karar verme daha da zorlaşmaktadır. Belirsizlik, çoklu kriter ve bu kriterler arasında çatışma olduğu durumlarda TOPSIS yöntemi kullanmak arz edilmektedir(Harker ve Vargas, 1987). TOPSIS yöntemi bu sorunun üstesinden gelmektedir. Çatışan kriterlere göre farklı özelliklere sahip bir dizi alternatif arasından bir veya daha fazla alternatifin seçilmesini sağlamaktadır. Ayrıca, bu alternatiflerin belirlenen hedeflere ilişkin performanslarına göre en iyiden en kötüye doğru sıralanmasını sağlamaktadır (Deng vd., 2000) . Ayrıca, diğer karar verme yöntemlerinden farklı olarak TOPSIS yöntemi sadece nicel kriterlerin değil, nitel kriterlerin de kullanılmasına izin vermektedir.

Bu çalışmanın temelini oluşturan ECOWAS ülkeleri, 1975 yılında kurulan Batı Afrika devletlerinden oluşan bir ekonomik topluluktur. 15 üye ülkesi bulunmaktadır. Bu topluluğun temel amacı, halklarının yaşam standardını yükseltmek, ekonomik istikrarı korumak ve artırmak, üye devletlerarasındaki ilişkileri güçlendirmek ve Afrika kıtasının ilerlemesine ve kalkınmasına katkıda bulunmak için bir Batı Afrika Ekonomik Birliği kurmak amacıyla işbirliği ve entegrasyonu teşvik etmektir. ECOWAS üyesi ülkelerdeki makroekonomik politikanın yönelimi büyük ölçüde ekonomik büyümeyi teşvik etmeye ve yoksulluğu azaltmaya odaklanmıştır.

Başka bir ifadeyle, ECOWAS ülkeleri kamu harcamalarının etkin kullanılmasını, işsizliğin azaltılmasını, enflasyonun sürdürülebilir bir seviyede tutulmasını, dış açığın azaltılmasını, altyapının hizmetlerinin iyileştirilmesini ve teknolojik yeniliklerin teşvik edilmesini ana hedefleri olarak belirlemişlerdir. Ancak ECOWAS ülkeleri, 1975'teki kuruluşundan bu yana arzu edilen ekonomik kalkınma düzeyine ulaşamamıştır. Örneğin işsizlik oranı dünyadaki en yüksek işsizlik oranlarından biridir. İnsani kalkınma endeksi, kişi başına düşen GSYİH ve satın alma gücü dünyadaki en düşük seviyeler arasındadır. Bu nedenle bu ülkelerin ekonomik

performanslarının değerlendirilerek, mevcut durumun ortaya konması önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı ECOWAS üyesi ülkelerin ekonomik performansını temel makroekonomik göstergeleri kullanarak analiz etmektir. Ekonomik performans ölçümü için, en etkili yöntemlerden birisi olan çok kriterli karar verme TOPSİS kullanılmıştır.

Temelde bu çalışma üç bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde temel makroekonomik göstergelerin en önemlisi olan ve ülkelerin ekonomik büyüklük durumlarını ortaya koyan milli gelir- ekonomik büyüme hızı kavramsal açıdan ele alınmıştır. Ayrıca çalışmada kullanılan diğer göstergelerden olan istihdam ve işsizlik, fiyatlar genel düzeyindeki gelişmeleri gösteren enflasyon kavramları da ayrı ayrı ele alınmıştır. Temel göstergeler ile birlikte ele alınması gereken, ülkenin mali ve uluslararası ticari yapısını ortaya koyan bütçe ve cari işlemler hesabına da yer verilmiştir. İlk bölümde bütün bu ekonomik göstergeler teorik çerçeve ışığında anlatılmaya çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise, genel olarak ECOWAS tanımı, oluşumu, amacı ve yapısı gibi temel teorik bilgiler verilmiştir. Ayrıca bu bölümde ECOWAS'a üye olan ülkelerin genel anlamda demografik yapıları analiz edilerek ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Ülkelere ait bu yapının iyi analiz edilmesi muhakkak ki bu ülkelerin ekonomik ve sosyal anlamda da gelişmelerine nasıl ışık tutacağına da bir göstergesi olabilecektir. Ayrıca bu bölümde ECOWA ülkelerine ait temel makroekonomik göstergeler de her bir ülke için ayrı ayrı ele alınıp genel anlamda bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Çalışmanın uygulama kısmını oluşturan üçüncü bölümde ise, bu ülkelere ait temel makroekonomik gösterge değerlerinden olan ekonomik büyüme hızı, işsizlik oranı, enflasyon oranı, bütçe ve cari dengelerinin GSYH'ya oran verileri, 2002-2021 dönemleri arasında TOPSİS yöntemi ile incelenmiştir. Yapılan bu yöntem ile ülkelerin her birine ait ekonomik performans değerleri hesaplanmış ve en iyi üç yıl ile en kötü üç yıl ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Tek tek performansları ele alınan ülkeler daha sonrasında hepsinin en iyi ve en kötü yıllarını gösteren tablo haline getirilmesi ECOWAS ülke topluluğunun tamamı birlikte ele alınmıştır. Ülkelere ait genel değerlendirme ile ECOWAS'ın kuruluş aşaması-amacına yönelik ekonomik açıdan geldikleri durum değerlendirilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER TANIMLARI VE HESAPLAMALARI

Bir ekonominin performansının değerlendirilmesinde birçok göstergeler kullanılmaktadır. Bu kapsamda, milli gelir başta olmak üzere, enflasyon oranı, işsizlik oranı, bütçe dengesi ve cari işlemleri dengesi önemi yer tutmaktadır.

Bu bölümde, bu göstergelerin tanımları ve hesaplamaları yapılacaktır.

1.1. Milli Gelir

Genel anlamda, milli gelir, belirli bir dönemde (genellikle bir yıl) bir ülkenin elde ettiği gelirlerin toplamıdır (Ünsal, 2005). Milli gelir, ekonominin faaliyet düzeyinin ya da hacminin ölçülmesinde kullanılan başlıca araçtır. Ancak, milli gelirin ölçülmesinin farklı yöntemleri olduğu gibi farklı kavramlar bulunmaktadır. Bu kavramların içinde gayri safi yurt içi hasıla (GSYH) ve gayri safi milli hasıla (GSMH) birinci sırada yer alırken, safi milli hasıla, safi yurtiçi hasıla, kişisel gelir, harcanabilir gelir ve kişi başına düşen gelir de hesaplanmaktadır. Hesaplanacak milli gelirin yıldan yıla değişmesine ekonomik büyüme denir.

Bu alt bölümde bu kavramların üstünde durulacaktır.

1.1.1. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) ve Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)

Gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH), belirli bir dönemde (genellikle bir yıl) bir ülke sınırları içerisinde üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin piyasa fiyatlarıyla ölçülen değeridir (Menger, 2020).

Bu tanımda, ulusal sınırları içerisinde, belirli bir zamanda, nihai mal ve hizmet ve parasal değeri üzerinden terimleri önemli yer tutmaktadır. Bir mal ve hizmetin GSYH'ya dahil edilmesi için 4 koşul gereklidir:

Belirli bir dönemde: GSYH önceki yıllarda üretilen malların piyasa değerini kapsamamaktadır. GSYH akım değişkendir ve bu nedenle hem yıllık hem de daha kısa zaman diliminde (üçer aylık, altışar aylık gibi) ölçülmektedir (Tunay, 2007).

Ülke sınırları içerisinde: GSYH belirli bir zaman içerisinde üretilen nihai malların piyasa değerini coğrafi sınırlar itibarıyla tanımlayan bir kavramdır. Bu

sebeple, GSYH, bir ülkede üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin piyasa değerini kapsar (Ünsal, 2017). Örneğin Mali’de üretim yapan tüm yabancı firmaların ürettikleri mallar Mali’nin GSYH hesabına dahil edilmektedir.

Nihai mal ve hizmetler: Ekonomistler malları farklı kategorilere göre sınıflandırır. GSYH’de, nihai (tamamlanmış) mal ve hizmetlerin parasal değerleri dikkate alınırken, nihai malın üretiminde kullanılan ve değeri nihai malın değeri içerisinde var olan ara malların parasal değeri ayrı olarak dikkate alınmaz. Zira ara malların parasal değerleri hesaba eklenirse, çoğu mal GSYH içerisinde birden fazla dahil edilmiş olur (Erdoğan, 2018)

Piyasa fiyatlarıyla (Parasal değeri): Söz konusu mal piyasada satılıyor olmalıdır. Başka bir deyişle, üretilen mal ve hizmetlerin piyasadaki fiyatlara göre belirlenen değeridir (Tümay, 2018).

Bu son açıklamanın ışığında GSYH ikiye ayrılabilir: nominal GSYH ve reel GSYH: Nominal GSYH, cari fiyatlarla ölçülen mal ve hizmetlerin değeri olurken, reel GSYH ise, cari piyasa fiyatlarından arındırılmış parasal değeridir (Gürler vd., 2013)

Reel GSYH ve nominal GSYH’den GSYH deflatörü adı verilen üçüncü bir istatistiksel değişkeni hesaplamak mümkündür. Nominal GSYH’nın reel GSYH ‘ya oranına GSYH deflatörü denir (Parasız, 1998)

Başka bir deyişle, GSYH deflatörü aşağıdaki gibi tanımlanır:

$$\text{GSYH Deflatörü} = \frac{\text{Nominal GSYH}}{\text{Reel GSYH}}$$

Gayri safi milli hasıla (GSMH), belirli bir dönemde (genellikle bir yıl) bir ülkenin vatandaşlarının ürettikleri tüm nihai mal ve hizmetlerin piyasa fiyatlarıyla ölçülen değeridir (Alagöz vd., 2020). Başka bir deyişle, GSMH, bir ülke vatandaşlarının kazandığı toplam gelirdir.

GSYH ve GSMH bir ülkenin ekonomik faaliyetini ölçse de aralarında büyük fark olduğunu belirtmek gerekir. GSYH, ulusal ekonomik birimlerin dış ülkelerdeki üretim faaliyetleri sonucunda elde ettikleri geliri kapsamamaktadır. Ancak, yabancıların ulusal ekonomideki üretimlerinden sağlamış oldukları geliri içerir. GSMH ise, ulusal ekonomik birimlerin yabancı ülkelerdeki sonucunda elde ettikleri geliri kapsamakta, ancak yabancıların ulusal ekonomide yaptıkları üretimin karşılığı olarak elde ettikleri geliri kapsamamaktadır (N. G. Mankiw, 2020). GSMH, bir ülke

vatandaşlarının kazandığı toplam gelirdir. Örneğin Mali’de üretim yapan bir Türk firmasının ürettiği malın değeri Mali’nin gayri safi yurtiçi hasılasının hesaplamasında dahil edilir ancak Mali’nin gayri safi milli hasılasına dahil edilemez.

GSMH’yı elde etmek için GSYH’ya dünyanın geri kalanından alınan faktör gelirlerini (maaşlar, temettüleri, faizler, kiralar) ekleyerek ve dünyanın geri kalanına ödenen aynı nitelikteki gelirleri çıkarılmaktadır (Alagöz vd., 2021).

$$GSMH = GSYH + \text{net dış alem faktör (NDG) gelirleri}$$

$$NDG = \text{ülke vatandaşlarının yurt dışında geliri}$$

$$- \text{ülke içindeki yabancıların geliri}$$

$$NDG > 0 \text{ ise } \Rightarrow GSMH > GSYH \text{ demektir}$$

$$NDG < 0 \text{ ise } \Rightarrow GSMH < GSYH \text{ demektir}$$

$$NDG = 0 \text{ ise } \Rightarrow GSMH = GSYH \text{ demektir}$$

Makro ekonomik analizlerde, ekonomik faaliyet hacmini hangi milli gelir ölçütünün daha iyi ölçeceği konusunda bir karmaşıklık vardır. GSYH, ekonominin toplam ulusal üretimini ölçmek için daha kullanışlı bir ölçüttür. GSMH ise, ekonominin toplam gelirini ölçmek için daha kullanışlı bir ölçüttür (Piriou, 2001).

1.1.2. Milli Gelir Hesaplama Yöntemleri

GSYH’yı hesaplamak üzere üç farklı yöntem kullanılmaktadır. Bunlar üretim yöntemi, gelir yöntemi ve harcama yöntemidir.

1.1.2.1. Üretim yöntemi

Bu yöntemde, GSYH’nın katma değerler toplamına eşit olduğu noktasından hareket edilir ve GSYH, ekonomiyi oluşturan farklı faaliyet konularında tüm firmaların katma değerleri hesaplanarak ölçülür (DUCHÊNE vd., 2012)

Bir ekonomide bir yılda üretilen nihai mal ve hizmetlerin piyasa değeri ile ifade edilmesi yöntemidir. Tarım, sanayi ve hizmetler olarak üç ana sektöre ve bunlar da alt sektöre ayrılarak her bir sektörde yaratılan katma değerler hesaplanmaktadır. Burada ifade edilmesi gereken husus nihai mal ve hizmetlerin piyasa fiyatları ile değerlendirilmesidir. Eğer ara malı dediğimiz mallar da hesaplama dahil edilir ise çift sayma (mükerrer sayma) olmakta ve GSYH değeri gerçek değerinden daha yüksek çıkmaktadır. Örneğin bir arabanın (Nihai mal) değeri GSYH ’ya dahil edildikten sonra arabanın üretiminde kullanılan parçalar ara mal olarak adlandırılmakta ve GSYH ‘ya

dahil edilmemektedir. Bu nedenle uygulamada çift saymadan kaçınmak için katma değerler ile hesaplama yapılmaktadır.

$$GSYH = \sum_{i=1}^n \text{Katma değerler}$$

1.1.2.2. Gelir yöntemi ile GSYH

Gelir yöntemi ile GSYH, ele alınan dönemde üretime katılan faktörlerin, üretimden elde ettikleri faktör gelirlerinin toplanması ile elde edilir (Erdoğan, 2018)

Üretime katılmayan faktörler (elde edilen emekli maaşı gibi gelirler) dikkate alınmaz. Dikkate alınan gelirler ücret, faiz, kâr ve kiradır.

$$GSYH = \text{Ücret (Maaş)} + \text{Faiz} + \text{Kira} + \text{Net kâr} + \text{Dolayı vergiler} + \text{Amortismanlar}$$

1.1.2.3. Harcama Yöntemi ile GSYH

Ekonomistler sadece bir ekonomideki mal ve hizmetlerin toplam üretimiyle değil, bu üretimin çeşitli kullanımlar arasında nasıl dağıtıldığıyla da ilgilenmektedir. Ulusal hesaplar GSYH'yı dört ana harcama grubuna ayırır:

- Hane Halkı Özel Tüketimi (C)
- Özel yatırımlar (I)
- Kamu Harcamaları (G)
- Net ihracat (NX).

Bu yaklaşımda GSYH toplam tüketim (C), brüt yatırım (I), hükümet alımlar (G) ve net ihracat (NX) toplamı ile hesaplanır (Montousé, 2006)

$$GSYH = C + I + G + (X - M)$$

GSYH'nın hesaplamasında dikkat edilmesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir (G. N. Mankiw, 2013):

- Öz tüketim veya piyasa dışı (ev yemekleri gibi) GSYH'ya dahil edilemez;
- Tam kumsal mallar (adalet, savunma ve bürokrasi) GSYH dahil değildir;
- İkinci el mal satışları GSYH'ya dahil edilemez;
- Finansal, mali işlemler ve transferler GSYH'ya dahil edilemez;

- Dışsallıklar, mal kaliteleri, çalışma ve dinlenme zamanları GSYH dahil değildir;
- Kayıt dışı ekonomi GSYH'ya dahil edilemez;
- GSYH gelir dağılımı hakkında bilgi vermez.

1.1.3. Milli Gelir ile İlgili Diğer Kavramlar

1.1.3.1. Safi Yurtiçi Hasıla

Safi yurtiçi Hasıla (SYH) veya Safi milli hasıla (SMH) zaman içerisinde oluşan toplam fiziki sermaye aşınmasının (ya da zamanla parasal açıdan değeri azalan ana malların) GSYH'dan veya GSMH'dan çıkarılmasını anlatan kavramdır. Sermayenin zamanla aşınıp parasal açıdan değer kaybetmesi sürecine amortisman denir (Piriou, 2001).

$$SYH = GSYH - Yıpranma$$

$$SMH = GSMH - Yıpranma$$

1.1.3.2. Yurtiçi Gelir (YG)

Safi yurtiçi Hasıladan ya da Safi Milli Hasıladan vergiler (katma değer vergisi, özel tüketim vergisi, ithalattan alınan vergi gibi) çıkarıldığı zaman Yurtiçi Gelir elde edilir (Erdoğan, 2018). Başka bir deyişle, Yurtiçi Gelir (YG), bir ülkenin sınırları içindeki yerleşik olan bireylerin veya hanelerin belirli bir dönemde elde ettikleri toplam geliri ifade eder. Yurtiçi Gelir, bir ülkedeki gelir dağılımını ve bireylerin gelir seviyelerini analiz etmek için kullanılan bir göstergedir (Erdoğan, 2018).

Yurtiçi Gelir, farklı gelir kaynaklarından elde edilen gelirleri içerebilir. Bunlar arasında ücretler (maaşlar ve ücretler), kârlar (şirket karları), faizler (banka faiz gelirleri), kira gelirleri ve diğer gelirler yer alabilir. Yurtiçi Gelir, ekonomik birimlerin (bireyler, haneler, işletmeler) elde ettiği toplam geliri ölçmek için kullanılır (Alagöz vd., 2021)

Yurtiçi Gelir, Milli Gelir hesaplamasının temelini oluşturan bir bileşendir. Milli Gelir hem yerleşik hem de yerleşik olmayan kişi ve kuruluşların bir ülkede ürettiği toplam geliri temsil ederken, Yurtiçi Gelir sadece yerleşik kişi ve kuruluşların gelirini ifade etmektedir (Piriou, 2001).

Yurtiçi Gelir, bir ülkedeki gelir dağılımı, yoksulluk düzeyi, ekonomik eşitsizlik ve sosyal refah gibi konuları analiz etmek için önemlidir. Ancak, Yurtiçi Gelir tek başına bir ülkenin refah düzeyini tam olarak yansıtmayabilir ve diğer faktörlerin (örneğin, yaşam maliyeti, sosyal hizmetler, eğitim) dikkate alınması gerekmektedir.

$$YG = SYH - Dolaylı Vergiler$$

1.1.3.3. Milli Gelir (MG)

Bir ülke vatandaşlarının sahip oldukları üretim faktörlerine gerek o ülkedeki gerek diğer ülkelerdeki üretime katkıları karşılığında yapılan ödemeler toplamına milli gelir denir (Ünsal, 2017).

$$MG = YG - Net Dış Faktör Gelirleri$$

Net Dış Faktör Gelirleri

= Yerli üretim faktörlerinin yabancı ülkelerde elde ettikleri faktör gelirleri
– yabancı üretim faktörlerinin ülkede elde ettikleri faktör gelirleri.

1.1.3.4. Kişisel Gelir

Kişisel gelir, bir bireyin belirli bir dönemde elde ettiği toplam geliri ifade eder. Kişisel gelir, bireyin maaşlar, ücretler, kârlar, faizler, kira gelirleri, emekli maaşları, sosyal yardımlar ve diğer gelir kaynaklarından elde ettiği miktarı kapsar (G. N. Mankiw, 2013).

Kişisel gelir, bireyin gelir düzeyini ve ekonomik refahını ölçmek için kullanılan bir göstergedir. Bireylerin kişisel geliri, gelir dağılımı, ekonomik eşitsizlik, yoksulluk seviyesi ve tüketim harcamaları gibi konuların analizi için önemlidir. Ayrıca, kişisel gelir, bireyin tüketim alışkanlıklarını ve tasarruf eğilimini de etkileyebilir (Lafay vd., 2014).

Kişisel gelir, genellikle bireylerin beyan ettiği gelirler veya vergi kayıtları gibi kaynaklardan tespit edilir. Vergi otoriteleri veya ulusal istatistik kurumları, kişisel gelir verilerini toplar ve analiz eder.

Kişisel gelir, ekonomik planlama, sosyal politikalar ve gelir dağılımı politikaları gibi alanlarda önemli bir rol oynar. Aynı zamanda bireylerin harcama alışkanlıklarını ve tüketim talebini etkileyen bir faktördür. Kişisel gelir düzeyi, bireylerin yaşam standardını ve refahını etkileyebilir. Ancak, kişisel gelirin yanı sıra

diğer faktörler de dikkate alınmalıdır, çünkü kişisel gelir tek başına bir bireyin refahını tam olarak yansıtmayabilir. Vergilerin ödenmesinden hemen önce bireylerin eline geçen ve harcanmaya kalan gelire kişisel gelir denir (Ülgen, 2017). Bir diğer ifadeyle kişisel gelir, kişilerin belirli bir dönem içerisinde fiili olarak elde etmiş oldukları tüm gelirlerin toplamıdır.

$$KG = MG - (Kurumlar Vergisi + Dağıtılmayan karları + Sosyal Kesenekler) + (Transfer Harcamaları + Kamu Borçlama Faizleri + Sübvansiyonlar)$$

1.1.3.5. Harcanabilir Gelir

Bir ülkenin vatandaşlarının gelir vergisinden sonra bir yılda elde ettikleri gelire harcanabilir kişisel gelir denir (Erdoğan, 2018). Harcanabilir gelir, bir bireyin veya hane halkının vergi ve diğer zorunlu kesintilerden sonra elde kalan gerçek gelirdir. Bu gelir, bireyin veya hane halkının tüketim, tasarruf veya yatırım yapmak için kullanabileceği miktarı temsil eder.

$$HG = KG - Dolaysız Vergiler$$

Öte yandan, harcanabilir gelirin bir kısmı bireyler tarafından tüketim amaçlı kullanılmaktadır. Bu nedenle, harcanabilir kişisel gelir, tüketim (C) ve tasarrufların (S) toplamına eşittir (Parasız, 1998)

$$HG = C + S$$

1.1.3.6. Kişi Başına Düşen Gelir

Bir ekonominin durumunu ölçmek için en kullanılan göstergelerden biri olan GSHY'dır. Ancak tek başına GSYH en iyi refah ölçütü değildir. O yüzden kişi başına düşen gelir (KBDG) kullanılmaktadır (Alagöz vd., 2021)

$$KBDG = \frac{GSYH}{Nüfus Toplamı}$$

1.1.4. Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyüme, bir ekonominin belirli bir zaman diliminde (genellikle bir yıl) üretim kapasitesinin artması ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla veya Gayri Safi Milli Gelir gibi ekonomik göstergelerle ölçülen toplam mal ve hizmet üretiminin artmasıdır

(Mankiw, 2013). Başka bir şekilde, ekonomik büyüme, bir ekonomide mal ve hizmet üretiminde belirli bir süre, genellikle uzun bir süre boyunca meydana gelen olumlu değişimi ifade etmektedir.

Peki artan üretim hacminin kaynakları nelerdir, istikrarlı ve hızlı büyüme nasıl sağlanır?

1.1.4.1. Ekonomik Büyümenin Temel Kaynakları

Ekonomik büyümenin temel kaynakları, ekonomi bilimcileri ve uzmanlar tarafından uzun yıllardır incelenmiş ve tartışılmıştır. Ekonomi literatüründe, ekonomik büyümenin ana kaynakları olarak aşağıdaki faktörler öne çıkmaktadır (P. Krugman vd., 2015):

- **Fiziki Sermaye Birikimi:** Ekonomik büyüme için önemli bir faktör, sermaye birikimidir. Sermaye birikimi, üretim süreçlerini ve kapasitelerini artırarak ekonomideki üretkenlik ve verimliliği artırır. Yatırım yapılması, sermaye birikimine katkıda bulunur ve ekonomideki üretim potansiyelini artırarak ekonomik büyümeyi teşvik etmektedir.
- **İşgücü ve Beşerî Sermaye:** İnsan sermayesi, eğitim, sağlık ve yetenekler gibi insanların bilgi ve beceri birikimini ifade etmektedir. Nitelikli işgücü, teknolojik ilerleme ve inovasyonu destekler ve ekonomik büyümeye katkıda bulunur. Eğitim ve sağlık hizmetlerine yapılan yatırımlar, insan sermayesini güçlendiren önemli unsurlardır.
- **Teknolojik İlerleme ve İnovasyon:** Teknolojik ilerleme, ekonomideki üretim süreçlerini ve verimliliği artırarak ekonomik büyümeyi destekler. İnovasyonlar, yeni ürünlerin ve hizmetlerin ortaya çıkmasını sağlar ve ekonomik büyümeyi tetikler.
- **Doğal Kaynaklar:** Bazı ülkeler, doğal kaynaklara sahip olmanın avantajıyla ekonomik büyümeyi destekleyebilirler. Doğal kaynaklar, ekonomide üretim ve ihracat potansiyelini artırabilir. Ancak, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve yönetimi önemlidir.
- **Girişimcilik ve Rekabet:** Girişimciler, yeni işletmeler kurarak ve inovatif fikirler geliştirerek ekonomik büyümeyi teşvik ederler. Rekabet, piyasalarda etkinlik ve verimliliği artırır ve yeni fırsatların ortaya çıkmasını sağlar.

- **Uluslararası Ticaret:** Uluslararası ticaret, ekonomik büyümenin bir diğer önemli kaynağıdır. İhracatın artırılması, bir ülkenin ekonomik büyümesini destekler ve dünya pazarlarına erişimi sağlamaktadır.

Bu temel kaynaklar, ekonomik büyümeyi etkileyen faktörlerin bir kısmını temsil etmektedir. Ekonomik büyüme, bu faktörlerin etkileşimiyle karmaşık bir şekilde oluşur ve ekonomi politikaları, büyümeyi desteklemek ve yönetmek için bu faktörleri dikkate almaktadır. Uzun vadeli ve sürdürülebilir ekonomik büyüme için bu faktörlerin dengeli bir şekilde geliştirilmesi önemlidir.

1.1.4.2. Ekonomik Büyüme Hızı ve Hesaplaması

Ekonomik büyüme oranı, bir ekonominin belirli bir dönemdeki toplam mal ve hizmet üretimindeki artışı yansıtan bir göstergedir (Burda ve Wyploz, 2014). Ekonomik büyüme hızı, bir ülkenin ekonomik performansını değerlendirmek üzere takip edilen önemli değişkenlerden biridir.

Ekonomik büyüme oranı hesaplanırken, iki dönem arasındaki reel GSYH değerleri karşılaştırılır. Bu iki döneme referans dönemleri denir ve genellikle bir yıl ile bir önceki yıl arasındaki değişim ölçülür.

Reel $GSYH_t$: t dönemindeki reel GSYH ve $GSYH_{t-1}$: t döneminden önceki reel GSYH ifadesi olmak üzere:

$$\text{Ekonomik Büyüme } (g) = \frac{\text{Reel } GSYH_t - \text{Reel } GSYH_{t-1}}{\text{Reel } GSYH_{t-1}} \times 100 \text{ formülü ile ölçülmektedir.}$$

1.1.4.3. Ekonomik Büyüme Modelleri

Ekonomi biliminde, ekonomik büyümeyi açıklamak ve analiz etmek için kullanılan farklı teorik çerçevelere "ekonomik büyüme modelleri" denir. Bu modeller, ekonomik büyümeyi etkileyen faktörleri ve ekonominin uzun dönemde nasıl büyüyeceğini anlamaya çalışmaktadır. Literatürde, en yaygın olarak kullanılan ekonomik büyüme modelleri aşağıdaki gibidir (Lafay vd., 2014):

- Solow-Swan Modeli (Neo-klasik Büyüme Modeli):

Robert Solow ve Trevor Swan tarafından geliştirilen bu model, sermaye birikimi ve teknolojik ilerlemenin ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğini açıklamaktadır. Bu modele göre, bir ekonominin uzun dönemdeki büyüme oranı,

sermaye birikimi ve nüfus artışı gibi faktörlere bağlıdır. Ancak, uzun dönemde sürdürülebilir ekonomik büyüme yalnızca teknolojik ilerleme ile mümkündür.

- **Romer Modeli (Endojen Büyüme Modeli):**

Paul Romer tarafından geliştirilen bu model, teknolojik ilerlemenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemektedir. Romer Modeli'nde, ekonomiye yapılan yatırımlar ve inovasyonlar, teknolojik ilerlemeyi teşvik ederek ekonomik büyümeyi artırmaktadır. Teknoloji ve bilgi, Romer modelinde üretilebilir bir mal olarak kabul edilir ve ekonomik büyümeye aktif olarak katkıda bulunmaktadır.

- **AK Modeli (Aghion-Howitt Modeli):**

Philippe Aghion ve Peter Howitt tarafından geliştirilen AK modeli, teknolojik ilerlemenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini vurgulamaktadır. AK modelinde, yatırımlar ve inovasyonlar, sermaye birikimini ve teknolojik ilerlemeyi desteklemektedir. Sermaye birikimi ve teknolojik ilerleme, ekonomik büyüme hızını doğrudan artırmaktadır.

- **Endojen İnsan Sermayesi Modelleri:**

Bu tür modellerde, insan sermayesi yatırımlarının (eğitim, sağlık vb.) ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenmektedir. İnsan sermayesine yapılan yatırımlar, işgücü verimliliğini artırmaktadır, teknolojik ilerlemeyi teşvik eder ve ekonomik büyümeyi desteklemektedir.

- **Harcama Tabanlı Modeller:**

Bu modellerde, tüketim, yatırım ve dış ticaret gibi harcama bileşenlerinin ekonomik büyümeyi nasıl etkilediği incelenmektedir. Harcama tabanlı modeller, ekonomik büyümeyi, harcamaların ölçüsüne göre açıklamaya çalışmaktadır.

Yukarıdaki modeller, ekonomi biliminde ekonomik büyümeyi anlamak için kullanılan farklı teorik yaklaşımları temsil etmektedir. Ekonomik büyüme, çok sayıda faktörün bir araya gelmesiyle karmaşık bir süreçtir ve tek bir modelin tüm açıklamaları kapsamı zordur. Bu nedenle, farklı modellerin bir arada kullanılması, ekonomik büyümeyi daha kapsamlı bir şekilde analiz etmeye yardımcı olmaktadır.

Ekonomik büyüme oranı, ekonominin performansını değerlendirmek için önemli bir araçtır, ancak tek başına yeterli değildir. Ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği, işsizlik oranları, enflasyon, cari işlemler dengesi ve bütçe dengesi gibi diğer ekonomik göstergeler de dikkate alınmalıdır.

1.2. İstihdam ve İşsizlik

Herhangi bir ekonomi, özellikle kaynaklarını kullanma verimliliği ile karakterize edilmektedir. Bu nedenle, bunun optimal kullanımı, ekonomi politikasının en önemli endişelerinden biridir. Bir ekonominin temel kaynaklarından biri işgücüdür. Bu doğrultuda, istihdam ve işsizlik iktisatta çok önemli iki kavramdır. İşsizlikle mücadele ve tam istihdamı sağlamak çoğu zaman birçok ekonomi politikasının amacıdır. İşsizlik, işgücü arzının işgücü talebine göre fazla olması ile karakterize edilen, işgücü piyasasındaki dengesizlik durumu olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik bir olgu olarak işsizlik, modern ekonomilerin bir özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2.1. İstihdam

Geniş anlamda, istihdam kavramı, bir ekonomide var olan teknolojik düzeye göre belirli bir dönemde var olan üretim öğelerinin ne ölçüde kullanıldığını ifade etmektedir (Mankiw, 2013).

İstihdamın dar anlamda tanımı yalnızca emek faktörünün ekonomik faaliyetlere katılmasıdır (Yıldırım vd., 2016).

1.2.1.1. İstihdam Oranı ve Ölçümü

İstihdam oranını hesaplayabilmek için bazı kavramları açıklamak gerekmektedir. Bunlar işgücü ve kurumsal olmayan nüfus.

Kurumsal olmayan nüfus, üniversite yurtları, yetiştirme yurtları, huzurevi, özel nitelikteki hastane, hapishane, kışla vb. yerlerde ikamet edenler, yaşı gereği çalışmayacak insanlar dışında kalan nüfus olarak tanımlanmıştır (Alagöz vd., 2020). Kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusun ikiye bölünebilmektedir. Bir kısmı işgücü olup geri kalan işgücüne dahil olmayanlardır. İşgücü, çalışmak isteyen, işi olan ve olmayan çalışma çağındaki insanlardan oluşmaktadır.

Bu doğrultuda;

Kurumsal Olmayan Nüfus = İşgücü + İşgücüne Dahil Olmayanlar

formülü ile ölçülmektedir (Kaynak).

Katılım oranı aşağıdaki formül yardımıyla hesaplanmaktadır;

$$\text{Katılım oran} = \frac{\text{İşgücü}}{\text{Kurumsal Olmayan Nüfus}} \times 100$$

İstihdam oranı, genellikle yüzde cinsinden ifade edilir ve aşağıdaki şekilde hesaplanır:

$$\text{İstihdam Oranı} = \frac{\text{İstihdam Edilenler}}{\text{Kurumsal Olmayan Çalışma Çağındaki Nüfus}} \times 100$$

formülü ile hesaplanmaktadır (Kaynak).

İstihdam oranı, ekonomideki istihdam durumunu ve çalışan nüfusun işgücüne katılımını değerlendirmek için önemli bir göstergedir. Bu oran, ekonomik istihdamın seviyesini ve işsizlik durumunu anlamak için kullanılmaktadır.

1.2.1.2. İstihdam Türleri

Literatürde tam istihdam, eksik istihdam ve aşırı istihdam olmak üzere üç tür istihdam bulunmaktadır.

- **Tam İstihdam:**

Tam istihdam, ekonomideki işgücü arzının, işgücü talebiyle tam olarak eşleştiği durumdur. Bu durumda, tüm iş gücü isteklileri istihdam edilmiş ve işsizlik oranı minimum düzeyde olur. Tam istihdam, ekonomideki kaynakların en etkin şekilde kullanıldığı ve ekonominin maksimum potansiyelde çalıştığı durumu ifade etmektedir. Ancak, tam istihdam kesinlikle %0 işsizlik anlamına gelmez, çünkü doğal olarak iş değişimleri, arama süreleri ve mevsimsel etkiler nedeniyle sürekli olarak işsizler bulunmaktadır (Montousé, 2006).

- **Eksik istihdam**

Ekonomideki işgücü talebinin, işgücü arzından düşük olduğu durumdur. Bu durumda, işgücü isteklilerinin bir kısmı işsiz kalır ve ekonomide potansiyel işgücü kaynakları tam olarak kullanılmaz. Eksik istihdam, düşük ekonomik büyüme, düşük talep, durgunluk ve işsizlik sorunlarıyla ilişkilidir. Eksik istihdam, ekonominin potansiyel kapasitesinin altında çalıştığı anlamına gelmektedir (Burda ve Wyploz, 2014).

- **Aşırı İstihdam:**

Aşırı istihdam, ekonomideki işgücü talebinin, işgücü arzından yüksek olduğu durumdur. Bu durumda, işgücü talebi, mevcut işgücü arzını aşar ve ekonomide iş gücü sıkıntısı yaşanabilmektedir. Aşırı istihdam, genellikle ekonominin hızla büyüdüğü ve işgücü piyasasının hızlı bir şekilde genişlediği dönemlerde ortaya çıkmaktadır. Aşırı

istihdam, işverenlerin nitelikli işgücü bulma zorlukları yaşadığı durumları ifade etmektedir (Lafay vd., 2014).

Bu üç kavram, ekonomideki istihdam durumunu anlamak için önemlidir. Ekonomide tam istihdamın sağlanması arzulanan bir hedeftir, ancak ekonomik döngüler ve diğer etkenler nedeniyle eksik istihdam veya aşırı istihdam dönemleri yaşanabilmektedir. Ekonomi politikaları, ekonomideki istihdam dengesini ve istikrarını etkilemek için kullanılır.

1.2.2. İşsizlik

Bir ekonomide, cari ücret düzeyinde çalışma istek ve yeteneğinde olan bireylerin iş arayıp bulamadığı bir duruma işsizlik denir (Mankiw, 2020).

İşsizlik, ekonomik istikrarsızlık, durgunluk veya yapısal değişiklikler nedeniyle ortaya çıkan bir durumdur ve ekonomik performansın bir göstergesi olarak kullanılmaktadır (Eymard-Duvernay, 2012).

1.2.2.1. İşsizlik Oranı ve Ölçümü

İşsizlik oranı, işsiz olan kişilerin, işgücündeki toplam potansiyel çalışan sayısına oranıyla hesaplanmaktadır (Gautié, 2009).

İşsizlik oranı şu şekilde hesaplanır:

$$\text{İşsizlik Oranı} = \frac{\text{İşsizlik Sayısı}}{\text{İşgücü}} \times 100 = \frac{\text{İşsizlik Sayısı}}{\text{İstihdam Edilenler} + \text{İşsiz Sayısı}} \times 100$$

İşsizlik oranı, işgücü piyasasındaki sağlık ve ekonomik koşullar hakkında bilgi vermektedir. Yüksek işsizlik oranları, ekonomik sorunlar ve durgunluk işaretleri olarak değerlendirilebilirken, düşük işsizlik oranları, güçlü ekonomik büyüme ve sağlıklı işgücü piyasası anlamına gelmektedir.

1.2.2.2. İşsizlik Türleri

İşsizlik, gizli işsizlik ve açık işsizlik olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.

A. Gizli işsizlik

Kendisi çalışır görüldüğüne rağmen üretime katkısı sıfır olan çalışanlara gizli işsizler denmektedir (Ünsal, 2005). Gizli işsizlik, açık işsizlikteki kriterleri karşılamayan, ancak istihdamda olmayan veya yeterince çalışmayan kişileri ifade etmektedir. Bu kişiler resmi olarak işsiz olarak kabul edilmezler ve dolayısıyla işsizlik istatistiklerine yansımamaktadır.

Gizli işsizlik türü, birçok gelişmekte olan ülkelerde ve tarım sektöründe oldukça fazla olarak görülmektedir.

B. Açık işsizlik

Açık işsizlik, resmi olarak iş arayan ve mevcut bir işi olmayan kişilerin sayısıdır (Gautié, 2009). Bu kişiler işgücüne katılmaktadır ve belirli bir dönemde iş arayışı içinde aktif olarak bulunmaktadır.

Açık işsizlik oranı, belirli bir dönemde iş arayan ve iş bulamamış kişilerin işgücüne oranı ile hesaplanmaktadır. İşgücü, çalışma çağındaki (genellikle 15 yaş ve üstü) kişilerden oluşmaktadır ve hem istihdamda olan hem de iş arayan kişileri içermektedir. Bu hesaplamaların yanı sıra, belirli bir ülkenin istihdam politikalarını değerlendirmek, işgücü piyasasındaki değişimleri anlamak ve ekonomik performansı izlemek için açık işsizlik oranı önemli bir ekonomik göstergedir. Açık işsizliğin çeşitleri şunlardır:

- **Yapısal İşsizlik:** Bir ekonominin talep ve üretim yapısında meydana gelen değişikliklere uyum sürecinin sebep olduğu işsizliğe yapısal işsizlik denir (Ülgen, 2017)
- **Friksiyonel işsizlik (geçici işsizlik):** Bir ekonomide işgücüne yeni katılanlar ile mevcut işlerini beğenmeyip iş değiştirmek isteyenler ve mevcut işinden kovularak yeni iş arayanların oluşturduğu işsiz nüfusuna friksiyonel işsizlik denir (Alagöz vd., 2020)
- **Doğal işsizlik:** Doğal işsizlik Milton Friedman tarafından ortaya atılan doğal işsizlik kendisi bir işsizlik türü olmamakla beraber friksiyonel işsizlik ile yapısal işsizliğin toplamını ifade etmektedir (Yetkinler, 2010). Doğal işsizlik, ekonomide normal koşullarda var olan, yapısal ve süreçsel faktörlerden kaynaklanan kalıcı bir işsizlik düzeyini ifade etmektedir. Bu tür işsizlik, ekonomik döngülerden bağımsız olarak varlığını sürdürür ve tam istihdamın altında bir işsizlik oranına denk gelmektedir.
- **Dönemsel İşsizlik:** Belirli mevsimlerde veya dönemlerde meydana gelen geçici işsizliktir. Tarım veya turizm gibi sektörlerde mevsimsel dalgalanmalar bu tür işsizliğe yol açabilir (Herman, 2007).

- **Konjonktürel İşsizlik:** Ekonomik döngüler ve konjonktürel dalgalanmalar nedeniyle meydana gelen geçici işsizlik türüdür. Ekonomik döngüler, ekonominin genel olarak büyüme ve daralma dönemleri arasında sürekli olarak değiştiği süreçleri ifade etmektedir (Van Haeperen, 2016).

1.2.2.3. İşsizlik Maliyeti

İşsizlik sorunu sürekli gündeme gelmektedir. İşsizlik, bireyleri en doğrudan ve ciddi şekilde etkileyen makroekonomik olgudur. İşsizliğin maliyeti, işsiz olan bireylerin ve toplumun genel ekonomik durumu üzerinde olumsuz etkilere neden olabilir (Gautié, 2009). Çoğu insan için işini kaybetmek, yaşam standardının düşmesi ve psikolojik sıkıntı anlamına gelmektedir.

İşsizliğin bazı maliyetleri şunlardır:

Gelir Kaybı: İşsiz olan bireyler, çalışmadıkları için düzenli bir gelir elde edemezler. Bu, kişisel finansal zorluklara ve yaşam standartlarının düşmesine neden olabilir. Gelir kaybı, kişisel borçlanmaya, geçim zorluğuna ve yoksulluğa yol açabilir (Zajdela, 2001).

Sosyal Yardımların Artması: İşsizlik döneminde, işsiz kalan kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak için sosyal yardımlara ve işsizlik sigortasına ihtiyaç duymaları olasıdır. Bu durum, kamu harcamalarını artırabilir ve bütçe açığına yol açabilir (Krugman vd., 2015).

Vergi Gelirlerinin Azalması: İşsizlik dönemlerinde, işsiz kalan bireylerin geliri düşer veya ortadan kalkar, bu da vergi gelirlerinin azalmasına neden olabilir. Bu durum, kamu hizmetlerine ve altyapıya yapılan yatırımların azalmasına katkıda bulunabilir (Gavrel ve Lebon, 2008).

Sağlık Sorunları: İşsizlik, stres ve kaygı düzeylerinin artmasıyla ilişkilendirilir. Bu da psikolojik ve fizyolojik sağlık sorunlarına yol açabilir ve sağlık hizmetlerine olan talebi artırabilir (Blasco ve Brodaty, 2016)

Kayıp Ekonomik Faaliyet: İşsizlik, iş gücü kaybına ve dolayısıyla ekonomik faaliyetin azalmasına neden olur. İş gücü eksikliği, üretim ve hizmet sektörlerinde verimsizliğe ve ekonominin potansiyel büyüme hızını düşürmeye yol açabilir (Bartley ve Owen, 1996).

Yetenek Kaybı: İşsiz kalan bireylerin beceri ve yeteneklerini kullanamamaları, ekonomi için bir kayıp olabilir. Yüksek kaliteli iş gücü kaybedilebilir ve bu da uzun vadeli rekabet gücünü etkileyebilir (Chéron, 2013).

Sosyal Huzursuzluk: Yüksek işsizlik oranları, toplumda sosyal huzursuzluğa ve hoşnutsuzluğa yol açabilir. İşsizlik, toplumsal güvensizlik ve sosyal çatışmaların artmasına katkıda bulunabilir (Bambra ve Eikemo, 2009).

1.3. Enflasyon

Fransızca kökenli bir kelime olan enflasyon, bir ekonomide mal ve hizmetlerin fiyatlarının sürekli ve genel olarak artışı demektir(Menger, 2020) . Enflasyon, sektörel farklılıklardan bağımsız olarak, tüm ekonomik yelpazede ve birbirini takip eden birkaç çeyrek boyunca, mal ve hizmetlerin ortalama fiyatlarında sürekli bir artış ile karakterize edilmektedir.

1.3.1. Enflasyon oranı ve ölçümü

Enflasyon, enflasyon oranı ile ölçülür. Enflasyon oranı, genel fiyat düzeyinde cari dönmemde meydana gelen artış ile önceki dönem genel fiyat düzeyi arasındaki oranın 100 ile çarpımını eşittir (Ünsal, 2017). Fiyatlar genel düzeyinin en yaygın ölçüsü Tüketici Fiyat Endeksidir (TÜFE).

$$\pi = \frac{P_t - P_{t-1}}{P_{t-1}} \times 100 = \frac{\Delta P_t}{P_{t-1}} \times 100$$

$\pi = \text{Enflasyon oranı}$

$P_t = \text{Cari dönem fiyat düzeyi}$

$P_{t-1} = \text{Önceki dönem fiyat düzeyi}$

TÜFE gibi GSYH deflatörü ile de fiyatlar genele düzeyi ölçülmektedir. Ancak, bu iki ölçü arasında farklı bilgiler verilebilmektedir. Bu tutarsızlıklar üç temel farkla açıklanmaktadır (Mankiw, 2013).

Birincisi, GSYH deflatörü bir ekonomide üretilen tüm mal ve hizmetlerin fiyatlarını ölçerken, tüketici fiyat endeksi yalnızca tüketiciler tarafından satın alınan mal ve hizmetlerin fiyatlarını ölçer. Bu nedenle, firmalar veya hükümet tarafından satın alınan mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki herhangi bir artış, GSYH deflatörüne yansıtılır, ancak tüketici fiyat endeksine yansıtılmaz (Accardo vd., 2012) .

İkincisi, GSYH deflatörü yalnızca ülke sınırların içerisinde üretilen mal ve hizmetlerin fiyatlarını dikkate almakta olup, ithal mallar GSYH dahil edilmez ve bu nedenle fiyatları bu GSYH'nın deflatöründe görünmez. Türkiye'de üretilen ve ECOWAS ülkelerinde satılan bir SİHA'nın fiyatındaki artış ECOWAS ülkelerin tüketici fiyat endeksini etkiler, çünkü SİHA ECOWAS ülkelerinden biri tarafından satın alınmıştır, ancak Türkiye'nin GSYH deflatörünü etkilemez (Mankiw, 2020).

Üçüncüsü, tüketici fiyat endeksi, farklı mal ve hizmetlerin fiyatlarına sabit ağırlıklar verirken, GSYH deflatörü değişen ağırlıklar kullanmaktadır. Diğer bir deyişle, tüketici fiyat endeksi sabit bir mal ve hizmet sepeti üzerinden hesaplanırken, deflatör GSYH'nın bileşimine bağlı olarak zaman içinde değişen bir mal ve hizmet sepetini dikkate almaktadır (Goulven, 2011).

Sabit bir mal sepetine göre hesaplanan bir fiyat endeksine Laspeyres endeksi denirken, gelişen bir sepete göre hesaplanan bir fiyat endeksine ise Paasche endeksi denir. Laspeyres endeksi (sabit sepet) yaşam maliyetindeki artışı fazladan gösterirken, Paasche endeksi (değişken sepet) ise hafife alma eğilimindedir (G. N. Mankiw, 2013).

1.3.2. Enflasyon Türleri

Enflasyon, nedenlerine ve büyüklüğüne göre iki gruba ayrılmaktadır.

1.3.2.1. Nedenlerine Göre Enflasyon Türleri

- **Talep Enflasyonu:** mal ve hizmetlere olan talebin güçlü bir şekilde artması sonucunda ortaya çıkan bir enflasyondur. Tüketici harcamaları, yatırımlar veya devlet harcamaları gibi faktörlerle talep artışı gerçekleşir. Bu durumda, talep mal ve hizmetlere olan arzı aşar ve fiyatlar yükselir (Ünsal, 2017).
- **Maliyet Enflasyonu:** Maliyet enflasyonu, üretim maliyetlerindeki artışlar nedeniyle ortaya çıkar. Enerji fiyatları, ham madde maliyetleri, işgücü maliyetleri veya vergi gibi faktörlerle üretim maliyetleri artar. Bu maliyet artışları, üretici tarafından nihai ürün fiyatlarına yansıtılır ve enflasyonu tetikler (Piriou, 2001).
- **Parasal Enflasyon:** Parasal enflasyon, para arzının aşırı artması veya para biriminin değer kaybetmesi sonucunda ortaya çıkar. Merkez bankalarının aşırı miktarda para basması, kredi genişlemesi veya hükümetin bütçe açıklarını

finanse etmek için para arzını artırması gibi faktörlerle para miktarı artar ve fiyatlar yükselir (DUCHÊNE vd., 2012)

- **Beklenti Enflasyonu:** Beklenti enflasyonu, bireylerin gelecekteki enflasyon beklentileri üzerindeki etkisiyle ortaya çıkar. Eğer insanlar gelecekte yüksek enflasyon bekliyorsa, bu beklentiler fiyatlara yansiyabilir ve enflasyonu artırabilir. Bu durumda, talep ve fiyatlar beklenen enflasyona göre ayarlanır (Accardo vd., 2012).
- **Yapısal Enflasyon:** Yapısal enflasyon, ekonomik yapıda meydana gelen yapısal değişiklikler nedeniyle ortaya çıkar. Örneğin, enerji fiyatlarında büyük bir artış, döviz kurlarındaki değişiklikler veya vergi politikalarında yapısal değişiklikler gibi faktörlerle enflasyon oluşabilir (Mankiw, 2020).

Bu enflasyon türleri arasında bazıları birbirleriyle ilişkilidir ve aynı zamanda bir ekonomide birden fazla enflasyon türü de görülebilir. Ekonomistler, enflasyonun nedenlerini ve etkilerini anlamak ve enflasyonla mücadele etmek için farklı politika araçları kullanmaktadırlar.

1.3.2.2. Büyüklüğüne Göre Enflasyon Türleri

Enflasyonu, yıllık enflasyon oranının büyüklüğüne göre üçe ayrılmaktadır. Şunlar: sürünen enflasyon, dört nala enflasyon ve hiper enflasyondur. Sürünen enflasyon tek haneli enflasyon oranına, dört nala ise iki haneli enflasyon oranına tekabül etmektedir. Enflasyonun pek rastlanmayan biçimde yüksek olduğu aylık enflasyon haddinin bir yıl boyunca %50'yi aştığı enflasyona hiper enflasyon denir.(Ünsal, 2017).

1.3.3. Enflasyonun Maliyeti

Enflasyonun maliyetleri genellikle beklenen enflasyonun maliyeti ve beklenmeyen enflasyonun maliyeti olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadır (Menger, 2020).

1.3.3.1. Beklenen Enflasyonun Maliyeti

Beklenen enflasyon, ekonomik birimlerin gelecekteki enflasyon oranlarını tahmin ettiği ve buna göre ekonomik kararlar aldığı bir kavramdır.

Beklenen enflasyonun maliyetleri aşağıda gibidir:

- **Yemek Listesi Maliyetleri:** Enflasyon sebebiyle firmaların fiyat listelerini sürekli değiştirmeleri sonucu katlandıkları maliyettir (Accardo vd., 2012).
- **Ayakkabı-Deri Maliyetleri:** Enflasyon sebebiyle ekonomik birimlerin ellerinde daha az para tutmaları sonucu para taleplerini karşılamak için sıkça bankalara gitmesinden kaynaklanan zaman ve üretim kayıplarını ifade etmektedir (Alagöz vd., 2020).
- **Vergi bozulmaları (Basamak Kayması):** Enflasyon sebebiyle normal ücretlerde meydana gelen artış karşısında bireylerin reel geliri artmasa bile daha yüksek vergi ödemesi şeklindeki maliyettir (Montousé, 2006).
- **Enflasyon Vergisi:** Enflasyon sebebiyle ekonomik birimlerin ellerinde tuttuğu paranın satın alma gücünün azalmasını ifade etmektedir (Leach, 1983).
- **Tanzi-Olivera Etkisi:** Enflasyonist dönemlerde devletin vergi gelirlerinin hesaplanması ve toplanması arasında geçen sürede elde edilen verginin reel değerinin yani satın alma gücünün azalmasını ifade etmektedir (Facchini, 2021).

1.3.3.2. Beklenmeyen Enflasyonun Maliyeti

Beklenmeyen enflasyon, ekonomik birimlerin önceden tahmin etmediği veya beklemediği bir enflasyon oranının gerçekleşmesi durumudur (Mankiw, 2016). Beklenmeyen enflasyonun maliyetleri, ekonomi ve toplum üzerinde önemli etkilere neden olabilir.

- Satın alma gücü azalması;
- Gelir ve servet dağılımının bozulması;
- Üretim ve yatırım kavramlarının olumsuz yönde etkilenmesi;
- Ekonomide kaynakların dağılımının bozulması;
- Spekülatif kazançları ön plana çıkarması;
- Borçlanma maliyetlerinin arttırması;
- Vd.

1.4. Kamu Dengesi

Kamu dengesi ya da bütçe dengesi iktisat alanında en fazla öne çıkan temel makroekonomik göstergelerden biridir. Bir ülkenin mali durumunu anlamak ve ekonomik politikalarını değerlendirmek için önemli bir göstergedir (Devaux, 2002).

1.4.1. Bütçe Teorileri

Bütçe teorileri ülke ekonomisinde arzu edilen temel amaçlara ulaşmada devletin bütçesinin nasıl kullanılması gerektiğini açıklamaktadır. Literatürde bütçe dengesi ile ilgili klasik bütçe teorisi, konjonktürel bütçe teorisi, telafi edici bütçe teorisi ve milli bütçe teorisi olmak üzere dört temel teori bulunmaktadır (Alagöz vd., 2021).

1.4.1.1. Klasik (Geleneksel) Bütçe teorisi

Bu teori, ekonomi alanında kamu maliyesi ve bütçe yönetimi ile ilgili temel bir teorik yaklaşımdır. Bu teori, serbest piyasa ekonomisi prensiplerini temel alır ve devletin ekonomik müdahalesinin en aza indirgenmesini savunmaktadır.

18. ve 19. yüzyıllarda ortaya çıkan bu teorin temel prensipleri şunlardır:

- **Serbest Piyasa Ekonomisi:** Klasik bütçe teorisi, serbest piyasa ekonomisinin en etkili ve verimli ekonomik sistemi olduğunu savunmaktadır. Buna göre, ekonomik birimler kendi çıkarları doğrultusunda kararlar alarak ekonominin ihtiyaçlarını karşılar ve kaynakların en etkin şekilde dağıtılmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla, hükümetin ekonomik müdahalesi, piyasa mekanizmasını bozabileceği için en aza indirgenmelidir (Kelton vd., 2022).
- **Düşük Kamu Harcamaları:** Klasik bütçe teorisi, hükümetin kamu harcamalarını en aza indirmeyi ve mümkün olduğunca düşük tutmayı savunmaktadır. Devlet harcamalarının artması, özel sektörün yatırımlarını ve sermaye birikimini engelleyebilir ve ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebilmektedir (Goulven, 2011).
- **Dengeli Bütçe:** Klasik ekonomistler, dengeli bütçe politikasını savunmaktadır. Devletin gelirlerinin harcamalarına eşit olmalıdır (Burda ve Wyploz, 2014).

- **Kendi Kendini Düzelten Ekonomi:** Klasik bütçe teorisi, ekonominin genellikle kendini düzelten ve dengeleyen bir yapıya sahip olduğunu savunmaktadır. Eğer ekonomide dışsal şoklar veya dengesizlikler oluşursa, piyasa mekanizması ve fiyatların esnekliği sayesinde ekonomi zamanla kendi denge noktasına dönecektir (Tsafack-Nanfoso, 2007).

1.4.1.2. Devri (Konjonktürel) Bütçe Teorisi

Ekonomi döngüsü (konjonktür) içindeki dalgalanmaları ve ekonomik durgunluk ve canlanma süreçlerini ele alarak kamu bütçesi politikalarının etkilerini analiz eden bir teoridir. Bu teori, ekonomik dalgalanmaların nedenlerini ve ekonomik döngülerin bütçe politikaları üzerindeki etkilerini anlamak için kullanılır (Alagöz vd., 2021).

1.4.1.3. Telafi Edici Bütçe Teorisi:

Bütçe denklığı esası yerine ekonomik denklığı ön plana çıkaran bir teoridir. Bu yaklaşıma göre, bütçede oluşacak açık/fazlanın kabul edilebileceğini ancak piyasadaki arz ve talep dengesini oluşturan ekonomik denklığın daha önemli olduğuna vurgu yapmaktadır (Alagöz vd., 2021).

1.4.1.4. Milli Muhasebe ve Milli Bütçe Teorisi

Kamu iktisat politikaların piyasalarda meydana getirdiği etkiler doğrultusunda, geleceğe yönelik alınacak rasyonel kararları içeren bir yaklaşımdır. Bu bağlamda teori hem ülke GSYH'sini hem de kamu ile özel kesim gelir-giderlerine yönelik tahminler yaparak ekonomik birimlere yardımcı olmayı amaçlama esasına dayanmaktadır (Menger, 2020).

1.4.2. Bütçe Dengesi/GSYH

Bütçe dengesi/GSYH, ekonomik performansı ölçmede en önemli makroekonomik göstergelerden biridir. Devletin gelirleri ve harcamalarını gösteren, mali takvim yılı başında planlanan bütçe ile mali takvim yılı sonunda gerçekleşen bütçe arasındaki farka bütçe dengesi denir (Alagöz vd., 2021). Bu bağlamda, devlet giderlerinin harcamalarına eşit olma duruma denk bütçe denmektedir. Diğer taraftan, gelirlerin harcamalardan fazla olması durumuna bütçe fazlası denirken, harcamaların

gelirlerden fazla olma durumuna ise bütçe açığı denmektedir. Bütçe dengesi/GSYH oranı, ekonomi politikası yapıcılar için önemli bir göstergedir ve bütçe politikalarının ekonomik dengeler üzerindeki etkisini değerlendirmede kullanılmaktadır.

Bütçe dengesi/GSYH oranı ECOWAS ülkelerinin yakınsama kriterlerinden biridir. Bu yakınsama kriteri, bütçe dengesi/GSYH oranı şeklinde ifade edilse de asıl kullanış şekli bütçe açığı/GSYH şeklindedir. Buna göre, bütçe açığı/GSYH oranının %3'ü aşmaması söz konusudur (ECOWAS, 2019). Literatür bütçe açığının GSYH'ya oranı bu seviyeyi geçtiği durumların ülkeler için sürdürülebilir olamayacağını ve ülke makroekonomik değişkenlerin istikrarsızlaşacağını kabul etmektedir. Bu yüzden ülkeler, bu eşik değerin altında bir noktada kalmaya özen göstermektedirler. Böyle bir durumda doğru analizler ve geleceğe yönelik tahminler yapabilmek için, bu eşik değerin altında nasıl kalınabileceğine yönelik analitik bilgilere sahip olmak gerekmektedir. Örneğin ülke, bütçe gelirlerini artırarak bu eşik değerin altında kaldı ise; hangi gelirlerinde bir artış yaşanmıştır ve bu gelir artışının sürdürülebilirliği var mıdır? Sorusunun cevabı bilinmesi gerekir. Diğer bir deyişle, gelir artışı doğrudan vergi geliri yoluyla elde edildi ise sürdürülebilir, ancak dolaylı vergiler veya işletme ve mal, ceza, hisse gibi artışlar yoluyla elde edildi ise sürdürülebilir değildir (Alagöz vd., 2021).

1.5. Ödemeler Bilançosu Dengesi

Ödemeler dengesi, bir ülke vatandaşların bir bütün olarak dünyanın geri kalanıyla sürdürdüğü mal, hizmet, gelir, sermaye transferleri ve finansal akış akışlarını listeleyen istatistiksel bir belgedir (Krugman ve Obstfeld, 2003).

Ödemeler bilançosu cari işlemler, sermaye, finans ve net hata ve noksan olmak üzere dört ana hesaplar ile oluşmaktadır.

1.5.1. Cari işlemler Hesabı

Cari işlemler hesabı, bir ülkenin uluslararası ekonomik ilişkilerini ve dış ticaret faaliyetlerini ölçmek ve dengelemek amacıyla kullanılan bir tablodur. Ödemeler bilançosunun hesaplarının en önemlisi cari işlemler hesabıdır. Cari işlemler hesabı dört ana kalemler ile oluşmaktadır (Salvatore, 2008).

A. Mal Dengesi

1. İhracat
2. İthalat

B. Hizmetler Hesabı

1. Hizmet Gelirleri
2. Hizmet Giderleri

C. Birincil Gelir Hesabı

1. Birincil gelirleri
2. Birincil Giderleri

D. İkincil Gelir Hesabı

1. İkincil gelirleri
2. İkincil giderleri

Cari işlemler dengesinin ilk ve en hacimli ana kalemi olan mal dengesi, mal ihracatı ve ithalatını konu almaktadır. İkinci ana kalemi ise hizmet hesabıdır. Bu hesaba, görünmeyen ticaret hesabı denir (Krugman vd., 2015).

Cari işlemler hesabının üçüncü ana kalemi birincil gelir dengesidir. Bu hesap, üretim faktör gelir ve giderleri (ücret, kâr, kâr payı ve faiz) hesabıdır.

Dördüncü ve son ana kalem ikincil gelir hesabıdır. Bu hesap kişisel ve resmi transferleri kaydetmektedir.

İkincil gelir hesabı, cari işlemler hesabının diğer kalemleriyle birlikte bir ülkenin dış ticaret dengesini ve uluslararası ekonomik ilişkilerini değerlendirmeye yardımcı olmaktadır. Ayrıca, bu hesap, bir ülkenin döviz giriş ve çıkışlarının tam bir resmini çıkarmada önemli bir rol oynar ve dış ekonomik etkileşimleri anlama konusunda ekonomi politikası yapımcıları ve analistler için önemli bir araçtır (Aglietta, 1997).

Yukarıdaki hesapların toplam bakiyesi sonucunda cari işlemler dengesi ele alınmaktadır.

Cari Dengesi= Mal dengesi + Hizmetler Dengesi + Birincil Gelir Dengesi + İkincil Gelir Dengesi.

1.5.2. Sermaye hesabı

Sermaye hesabı, ulusal varlıklarda yaşanan değişimleri ifade eden hesaptır (Guillochon vd., 2020). Sermaye hesabındaki fazlalık, ülkeye para girişi olduğu anlamına gelirken hesabın açık vermesi ülkeden para çıktığını göstermektedir.

1.5.3. Finans Hesabı

Finans hesabı, bir ülkenin döviz giriş ve çıkışlarını kaydederek sermaye akımlarını değerlendirmeye yardımcı olur. Örneğin, bir ülkenin doğrudan yatırımlarda artış göstermesi, yabancı yatırımcıların ülkeye güven duyduğunu ve ekonomik faaliyetler için kaynak sağladığını gösterebilir. Benzer şekilde, portföy yatırımlarındaki değişiklikler, finansal piyasalardaki yatırımcıların risk iştahını ve güven seviyesini yansıtabilir. Finans hesabı, genellikle dört ana kalemden oluşmaktadır (International Monetary Fund, 1996):

A. Doğrudan Yatırımlar

1. Net Varlık Edinimi
2. Net Yükümlülük Oluşumu

B. Portföy Yatırımları

1. Net Varlık Edinimi
2. Net Yükümlülük Oluşumu

C. Diğer Yatırımlar

1. Efektif ve Mevduatlar
2. Krediler
3. Ticari Krediler
4. Diğer Varlıklar ve Yükümlülükler
5. Özel Çekme Hakları, SDR (Net Yük)

D. Rezerv Varlıklar

Rezerv varlıkların temel amacı, bir ülkenin dış ticaret ve ödemeler dengesindeki olumsuz dalgalanmalara karşı koruma sağlamaktır. Eğer bir ülke cari işlemler dengesinde açık verirse ve döviz çıkışı fazla olursa, rezerv varlıklar kullanılarak döviz açığının kapatılması ve döviz kurlarının kontrol altında tutulması hedeflenmektedir (Karlin ve Dufloux, 2004).

1.5.4. Net Hata ve Noksan Hesabı (NHN)

Net Hata ve Noksan hesabı, uluslararası ödemeler dengesindeki diğer hesapların (cari işlemler dengesi, sermaye hesabı ve finans hesabı) toplamından kaynaklanan bir denge hesabıdır (Karlin ve Dufloux, 2004). Eğer ülkenin diğer hesaplarının toplamı, birbirini tam olarak dengeliyorsa (örneğin, cari işlemler fazlası ile sermaye hesabı açığı birbirini karşılıyorsa), o zaman Net Hata ve Noksan hesabı sıfır olacaktır. Yani, NHN, diğer hesaplardan kalan küçük bir dengeyi temsil etmektedir.

Net Hata ve Noksan hesabının pozitif veya negatif olması, ödemeler dengesi hesaplamalarında yapılan hatalar ve ölçüm belirsizlikleri nedeniyle olabilir. Ayrıca, gizli ekonomik faaliyetler, kaçakçılık, yasadışı para hareketleri ve diğer belgelenmemiş işlemler de Net Hata ve Noksan hesabını etkilemektedir (International Monetary Fund, 2013).

Net Hata ve Noksan hesabının pozitif olması, genellikle bir ülkenin ödemeler dengesinde eksiklik olduğunu ve ülkenin uluslararası yükümlülüklerini tam olarak karşılamadığını göstermektedir. Diğer taraftan, Net Hata ve Noksan hesabının negatif olması, bir ülkenin uluslararası ödemeler dengesinde fazlalık olduğunu ve ülkenin yurtdışına fazla döviz transfer ettiğini veya uluslararası varlık satın aldığını gösterebilmektedir (Guillochon vd., 2020).

Net Hata ve Noksan hesabı, ekonomi politikası yapımcıları ve analistler için önemli bir göstergedir, çünkü ödemeler dengesi hesaplamalarında yapılan hataların ve belirsizliklerin ekonomik politikalara ve ülkenin dış ekonomik ilişkilerine etkisini değerlendirmeye yardımcı olmaktadır (Slim, 2021).

İKİNCİ BÖLÜM

ECOWAS VE ÜYE ÜLKELERİNE AİT GENEL BİLGİLER VE EKONOMİK GELİŞME

Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (CEDEAO/ECOWAS), Batı Afrika ülkelerinin oluşturduğu bölgesel bir gruptur. 15 ülkeyi içeren mevcut boyutuna, Afrika'nın en büyük ve en kalabalık bölgesidir.

Bu bölümde, ilk olarak ECOWAS topluluğun genel olarak tanımı ve yapısı anlatılacaktır. Daha sonra topluluğu oluşturan her ülkenin hakkında genel bilgiler verilerek, 2002-2021 yılları arasında temel makroekonomik göstergeler ışığında her ülkenin ekonomik gelişimine bakılacaktır.

2.1. ECOWAS Tanımı ve Yapısı

1960'tan itibaren birçok Afrika ülkesi bağımsızlığını kazanmıştır, ancak siyasi, ekonomik ve askeri olarak büyük ölçüde kırılgan kalmıştır. Genel olarak bu dinamiğe abone olan Batı Afrika devletleri, stratejik bir alt-bölgesel organizasyonda bir araya gelme ihtiyacını hızla algılayacaktır. Bu nedenle ECOWAS'ın 28 Mayıs 1975'te Nijerya'nın Lagos kentinde kurulacağı akılda tutulmuştur (ECOWAS, 2020)

2.1.1. ECOWAS'ın Oluşumu

Batı Afrika topluluğu oluşturma fikri 1964 yılına kadar uzanmaktadır. Liberya Devlet Başkanı William Tubman tarafından başlatılmıştır. Fildişi Sahili, Gine, Liberya ve Sierra Leone arasında Şubat 1965'te bir anlaşma imzalanmışlardır, ancak bu anlaşma başarısız olmuştur. Nisan 1972'de Nijerya'dan General Gowon ve Togo'dan General Eyadema bu projeyi yeniden başlatmışlardır, teklifleri hazırlamışlardır ve Temmuz-Ağustos 1973 tarihleri arasında katkılarını talep ederek 12 ülkeyi ziyaret etmişlerdir. Lome'de bir antlaşma önerisini incelemek amacıyla bir toplantı düzenlenmiştir. Ocak 1974'te Akra'da uzmanlar ve hukukçular toplantısı ve Ocak 1975'te Monrovia'da Bakanlar toplantısı yapılmıştır; bu iki konferans önerilen anlaşmayı dikkatle değerlendirmiştir. Son olarak, 15 Batı Afrika ülkesi 28 Mayıs 1975'te Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu Antlaşması'nı (Lagos Antlaşması) imzalamıştır (Ghadhi, 2009).

Söz konusu ülkeler aşağıdaki gibidir:

- Sekiz ülke Fransızca'yı resmi dil kullanan: Benin, Burkina Faso, Fildişi Sahili, Gine, Mali, Nijer, Senegal ve Togo.
- İngilizce konuşulan beş ülke: Gambiya, Gana, Liberya, Nijerya ve Sierra Leone.
- Portekizce konuşulan iki ülke: Cape Verde ve Gine-Bissau.

Topluluğun birkaç üyesi yıllar içinde gidip gelmiştir. 1976 yılında Yeşil Burun Adaları (Cape Verde), ECOWAS'a katılmıştır. Ayrıca 1999 yılı aralık ayında ayrılma niyetini açıklayan Moritanya ise Aralık 2000'de üyelikten çekilmiştir.

Üç resmi dil dışında, yaklaşık 5,1 milyon km²'lik bir alana yayılmış 300 milyonu aşkın nüfus tarafından konuşulan binden fazla yerel dil bulunmaktadır (ECOWAS, 2020).

2.1.2. ECOWAS'ın Amacı ve İlkeleri

Topluluğun misyonu bölgede ekonomik faaliyetin her alanında, özellikle sanayi, ulaştırma, telekomünikasyon, enerji, tarım, doğal kaynaklar, ticaret parasal ve mali sorular, sosyal ve kültürel konularda, ekonomik entegrasyonu teşvik etmektir.

Batı Afrika ülkelerin temel ilkelerin biri olarak kabul edilen bu kuruluş, halkın refahını arttırmak, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınma sağlamak, bölge içinde iş birliğini geliştirmek ve bütünleşmeyi sağlamak, malların, hizmetlerin ve insanların serbest dolaşımı ve topluluk dışından yapılan ithalatta ortak gümrük tarifesi uygulanmasını öngören ortak pazar ve ortak para birimine sahip bir ekonomik ve siyasi birlik kurmak için kurulmuştur. Aynı zamanda bölgede bir barış gücü olarak görev yapmaktadır.

ECOWAS'ın temel ilkeleri arasında aşağıdakiler yer almaktadır:

- Üye devletlerin eşitliği ve karşılıklı bağımlılığı;
- Dayanışma ve kolektif özerklik;
- Devletlerarası iş birliği;
- Politikaların uyumlaştırılması ve programların entegrasyonu;
- Üye devletler arasında saldırmazlık;
- Bölgesel barış, güvenlik ve istikrarın korunması;
- Üye devletler arasındaki anlaşmazlıkların barışçıl çözümü;

- İnsan ve halkların haklarına saygı gösterilmesi, teşvik edilmesi ve korunması;
- Şeffaflık, ekonomik ve sosyal adalet.

2.1.3. ECOWAS'ın Yapısı ve Kurumları

Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) üç ana organdan oluşmaktadır: yürütme, yasama ve yargı organı.

2.1.3.1. Yürütme Organı

Yürütme organı, aşağıdaki ana kurumlardan oluşmaktadır:

- Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı: ECOWAS'ın organizasyonun sorunsuz çalışması için genel yönergeler sağlayan en üst karar alma organıdır. Konferans Başkanı, diğer devlet ve hükümet başkanları tarafından örgütün işlerini bir yıl süreyle yönetmek üzere atanan mevcut Başkandır.
- Bakanlar Kurulu: Devlet ve hükümet başkanları konferansının yürütülmesine ilişkin tavsiyelerde bulunur. Konferans Başkanının ülkesindeki ECOWAS işlerinden sorumlu Bakan, otomatik olarak Bakanlar Kurulu Başkanı olur. Ve bu ülke, cari yıl boyunca ECOWAS'ın diğer tüm yasal toplantılarına (bakanlıklar, uzmanlar, teknik komiteler gibi) başkanlık eder.
- ECOWAS Komisyonu: Kurumun günlük yönetiminden sorumludur. Başkanı, yenilenemeyen dört yıllık bir süre için Konferans tarafından atanır. Kendisine bir Başkan Yardımcısı ve 13 Komisyon Üyesi yardım etmektedir.

2.1.3.2. Yasama Organı

Topluluğun yasama organı, bir Başkan tarafından yönetilen Parlamentodur. Doğrudan genel oy ile yapılan seçimler bekleyen parlamenterler, dört yıllık bir süre için ulusal parlamentolardan Topluluk parlamentosuna geçici olarak atanırlar. Diğer şeylerin yanı sıra, insan hakları ve vatandaşların temel özgürlükleriyle ilgili soruları inceleme yetkisine sahiptir.

2.1.3.3. Yargı Organı

Topluluğun yargı organı, aynı zamanda bir Başkan tarafından yönetilen Adalet Divanıdır. Yargıçlar, ülkelere ayrılmış pozisyonları işgal etmek için ulusal yüksek mahkemelerden atanmaktadır. Mahkeme, Topluluk yasalarının, protokollerinin ve sözleşmelerinin yorumlanmasını ve uygulanmasını denetlemektedir.

Bu üç ana organa ek olarak, ECOWAS bünyesinde ikincil kurumlar da bulunmaktadır.

- **Ekonomik ve Sosyal Konsey:** Danışmanlık rolü vardır ve Üye Devletlerin farklı sosyo-profesyonel faaliyet kategorilerinin temsilcilerinden oluşur.
- **ECOWAS Yatırım ve Kalkınma Bankası (EBID):** Bu Bankanın amacı üye devletlerde yatırım projelerinin ve programlarının finansmanı için kredi ve garanti vermek; yatırım projelerini ve programlarını finanse etmek amacıyla topluluk içindeki ve dışındaki kaynakları harekete geçirmek ve Topluluğun tüm özel fonlarını yönetmektir.
- **Batı Afrika Sağlık Örgütü (WAHO):** Amacı, üye devletlerin politikalarının uyumlaştırılması temelinde alt bölge nüfusuna en üst düzeyde sağlık hizmeti sunmaktır.
- **Batı Afrika'da Kara Para Aklama ve Terörizmin Finansmanına Karşı devletlerarası Eylem Grubu (GIABA):** Diğer görevlerin yanı sıra, imzacı devletlerin ulusal ekonomilerini ve mali ve bankacılık sistemlerini suç gelirlerine karşı korumak / suç gelirlerinin aklanması ve terörün finansmanı ile mücadelelen sorumludur.

2.2. ECOWAS Ülkelerine Ait Genel Bilgiler ve Temel Makro Ekonomik Göstergeler

ECOWAS ülkeleri Afrika ekonomisinde gerek ekonomik büyüklük gerekse nüfus bakımından baskın konumda yer almaktadır. Ayrıca nüfus açısından ECOWAS, dünyanın en kalabalık 7. ülkesi ve Afrika'nın ilk ekonomik gücü olan Nijerya'yı da içermektedir. Bununla birlikte, ECOWAS içinde nüfus ve GSYH açısından Cape Verde veya Gambiya gibi küçük devletler de barındırmaktadır.

Bu kısımda, her ülkenin hakkında genel bilgiler verdikten sonra, 2002-2021 yılları arasında temel makroekonomik göstergeler ışığında her ülkenin ekonomik gelişimi incelenecektir.

2.2.1. Benin

4 Aralık 1958'de Cumhuriyet ilan edilen Benin, 1 Ağustos 1960'ta Fransa karşısından uluslararası egemenliği kazanmıştır. Başkenti Porto-Novo olsa da Cotonou, ülkenin en büyük ve ekonomik açıdan en önemli şehri ve idari başkentidir. 114.763 km² yüzölçümüyle Benin, batıda Togo, kuzeyde Nijer, doğuda Nijerya ve kuzeyde Burkina Faso ile komşudur. Aynı zamanda güneyde Atlas Okyanusu'na kıyısı bulunmaktadır. Fransızca resmi dildir. Ayrıca Yoruba, Fon ve diğer birkaç ulusal dili de konuşulmaktadır. Gelişmekte olan Benin, Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği ve Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu bir üyesidir. Para birimi CFA frangıdır¹ (Présidence du Benin, 2020).

Birleşmiş Milletlerinin verilerine göre, 2020 yılında Benin'nin nüfusu 12.643.123 tahmin edilmiştir (United Nations, 2022). Benin, genç bir nüfusa sahip bir ülkedir. Nüfusun %42'idan fazla 15 yaşın altındadır. Kadın başına 5'ten fazla çocukla, doğurganlık oranı dünyadaki en yüksek oranlardan biridir. Nüfusun yarısından fazla kırsal alanlarda yaşamaktadır (World Bank, 2022).

Nüfusun din yapısı; Animist, Hristiyan veya Müslüman inancına sahiptir. 2020 yılında Benin'in nüfusunun %52'si Hristiyan, %25'si Müslüman ve %5,2'i geleneksel dinlere mensuptur (Pew Research Center, 2022).

Eğitim açısından, ülkenin okuryazar oranı diğer EOWAS ülkelerine göre yüksek seviyedir. Dünya Bankası'nın verilerine göre 2021 yılında, 15-24 yaş arası olan nüfusun %65,04'ü okuma ve yazma bilmektedir. Kadınlarda aynı oran %57,27 iken erkeklerde bu oran %72,64 görülmüştür. 15 yaş ve yukarı olan insanların %45,84'ü okuma yazma bilmektedir. Kadınlarda aynı oran %35 iken erkeklerde ise bu oran %56,93 görülmüştür (World Bank, 2022).

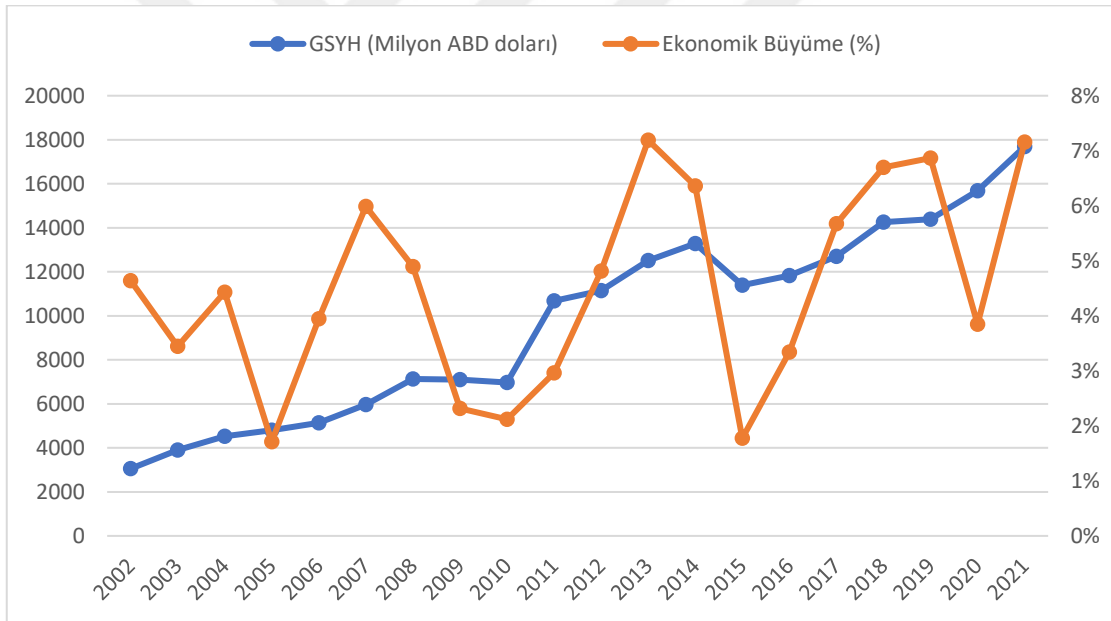
Benin'de 2019 yılında İnsan Gelişme Endeksi (IGE) değeri 0,545 olmuştur. Bu değer ile birlikte ülke "düşük insani gelişme" kategorisinde ve 189 ülke arasında

¹ 1 EURO=655,957 Frcfa

158'inci sıra almıştır. Doğumda beklenen yaşam süresi düzeyi düşük olmakla birlikte 1990 yılında 53,29 yıl iken 2020 yılında 60 yıla yükselmiştir (UNDP, 2022).

Temel Makroekonomik göstergelere baktığımızda, Benin genellikle ECOWAS ülkelerin arasında en istikrarlı ülkelerden biridir. Afrika Kalkınma Bankası'nın verilerine göre 2002 ile 2021 yılları arasında Benin ekonomisi genel olarak istikrarlı bir büyüme performansı sergilemiştir. 2022-2021 yılları arasında Benin'de ekonomik büyüme ve cari düzeyde GSYH değerleri ait gelişimi seyri şekil-1 ile gösterilmiştir.

GSYH, 2002-2021 yılları arasında sürekli bir artış göstermiştir. 2002 yılında 5,253 milyar ABD dolarından başlayarak 2021 yılında 12,093 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Benin ekonomisinin 2002'den itibaren ekonomik büyümesi genellikle %2 ile %7 arasında değişmiştir. Bu, ülkenin ekonomik istikrarının olduğunu ve dalgalanmalara karşı dayanıklı olduğunu göstermektedir.

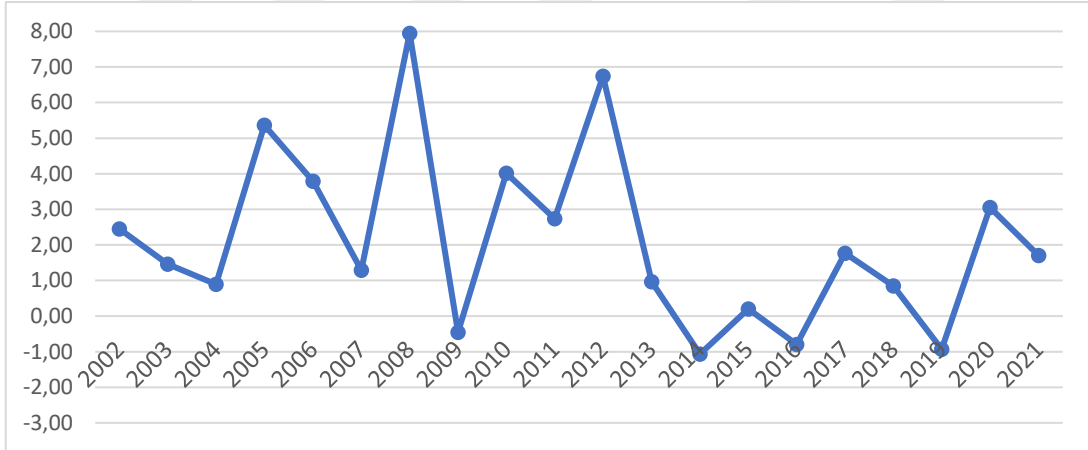
Şekil 1: 2002-2021 Yılları Arasında Benin'de GSYH ve Ekonomik Büyümenin Seyri

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

Küresel ve içsel ekonomik olaylar, büyüme hızlarını zaman zaman etkilemiştir. Ancak, 2013 ve 2021 yıllarında özellikle yüksek büyüme oranları, ekonominin potansiyelini ve toparlanma kapasitesini yansıtmaktadır. 2008 ve 2009 yıllarında küresel finansal krizden etkilenen dünya ekonomisi, Benin'in de büyüme hızını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu dönemde ekonomik büyüme %4,89'dan %2,32'ye

düşmüştür. 2019'da büyüme oranı %6,87 iken, 2020 yılında, küresel COVID-19 pandemisinin etkisi nedeniyle ekonomik büyüme %3,85'e düşmüştür. 2021 yılında ise %7,16'lık yüksek bir büyüme oranı kaydedilmiştir. Bu, ekonominin pandemi sonrası toparlanma sürecinde olduğunu göstermektedir.

Fiyatlar genel düzeyi açısından, Benin, 2002-2021 yılları arasında enflasyonu nispeten düşük ve kontrol altında tutmayı başarmıştır. En düşük enflasyon oranı 2018 yılında %0,85 olup en yüksek oran ise 2008 yılında %7,95 olarak görülmüştür. Ayrıca, bazı yıllarda deflasyon yaşanmıştır. 2002-2004 döneminde enflasyon oranları düşük ve istikrarlıdır. Bu dönemde ekonomideki fiyat artışları oldukça sınırlıdır ve fiyat istikrarı sağlanmıştır. 2005 yılında enflasyon oranı %5,36'ya yükselerek önemli bir artış göstermiştir. Ancak, 2006 ve 2007'de enflasyon oranları düşmüş ve ekonomideki fiyat artışları kontrol altına alınmıştır. 2008 yılında enflasyon oranı %7,95 ile yüksek bir seviyede seyretmiştir. 2009, 2014, 2016 ve 2019 yıllarında Benin ekonomisinde deflasyon yaşanmıştır. 2022-2021 yılları arasında Benin'de enflasyonun seyri şekil-2 ile sergilenmiştir.

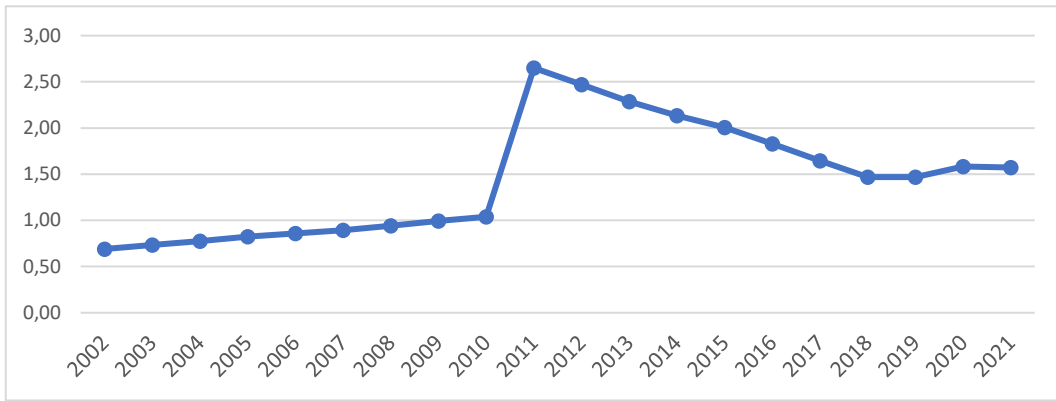
Şekil 2: 2002-2021 Yılları Arasında Benin'de Enflasyonun Seyri

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

Benin'de 2002-2021 yılları arasında işsizlik oranları oldukça düşük seviyelerde seyretmiştir. 2002-2008 döneminde işsizlik oranı %1'in altında kalmıştır. 2009 yılında ve Sonrası işsizlik oranı %1 ile %2,65 arasında görülmüştür. 2002-2021 yılları

arasında en yüksek oranı % 2,65 olarak 2011 yılında olmuştur. En düşük işsizlik oranı ise %0,69 olarak 2002 görülmüştür.

Birçok Afrika ülkeleri gibi, Benin ekonomisinin büyük bir kısmı tarım sektörüne dayalı olduğu için işsizlik oranı düşük göstermektedir. Tarım, ülkedeki işgücünün önemli bir bölümünü istihdam etmektedir. Tarımsal faaliyetler, çiftçilik, balıkçılık ve ormancılık gibi alanlarda istihdam olanakları sunmaktadır. Şekil-3'te, 2002-2021 yılları arasında Benin'nin işsizlik oranlarını sergilenmiştir.

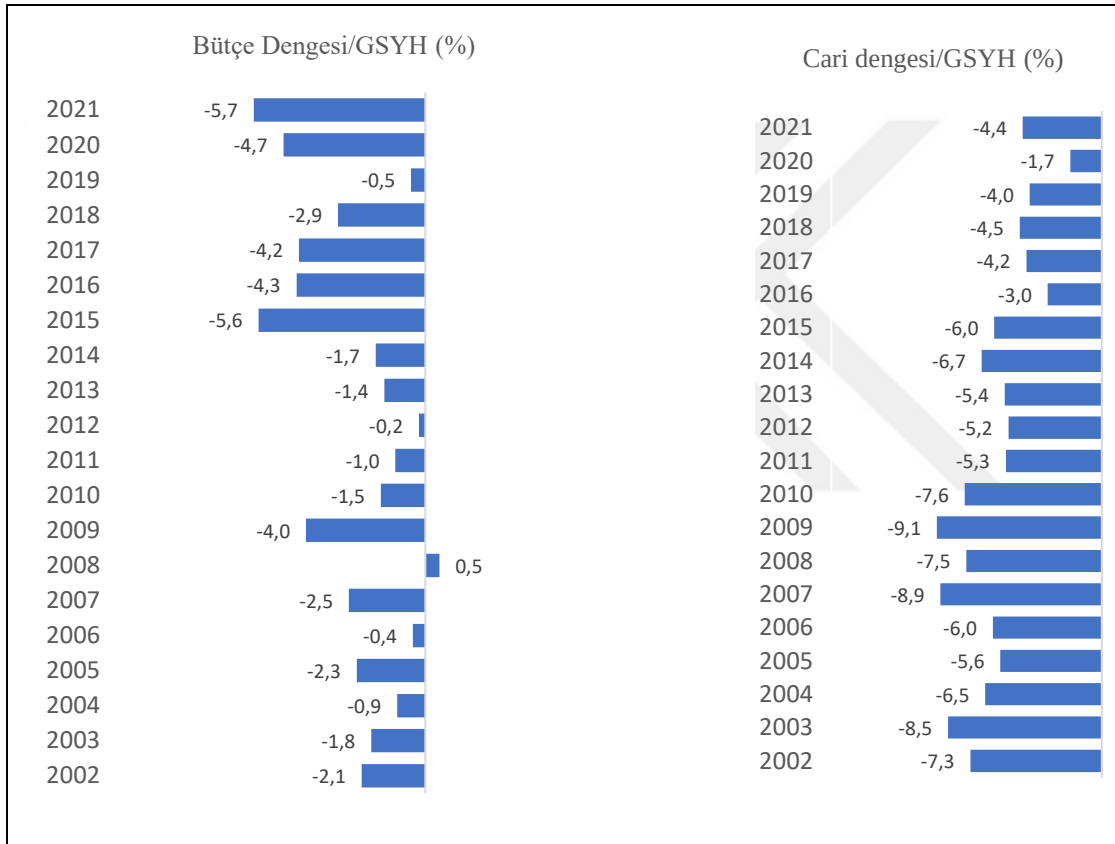
Şekil 3: 2002-2021 Yılları Arasında Benin'de İşsizliğin Seyri

Kaynak: Dünya Bankası, 2022

Kamu ve dış âlem mal ve hizmet alım-satımı arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bütçe ve cari işlemler dengesi kalemlerine bakıldığında zaman, bu durum Benin için 2002-2021 yılları için şekil-4 yardımıyla ifade edilmiştir. Değerlendirilen dönem boyunca Benin'de 2008 yılı hariç ikiz açık olarak nitelendirilen hem cari hem de bütçe açığı yaşanmıştır. Özellikle 2007-2011 döneminde bu ikiz açığın boyutu daha belirgin görülmektedir. İkiz açık yaşamak, ekonomik istikrar açısından bir risk olabilir, çünkü aynı anda hem mali açıdan dengesizlik hem de dış âlem dengesizlik yaşanması, ekonomik açıdan hassas bir durumu yansıtabilir (Lafay vd., 2014). Tüm yıllarda tabloya bakıldığında, ülkede bütçe açığı ve cari açık eğilimleri görülmektedir. 2002-2008 yılları arasında bütçe açığı genellikle sınırlı düzeylerde kalmıştır. Ancak, 2009 yılında büyük bir bütçe açığı yaşanmış (%-3,97). 2008 yılında ise nadir olarak bir bütçe fazlası (%0,47) kaydedilmiştir. 2015-2017 döneminde bütçe açığı daha da artmış ve en yüksek seviyelerine ulaşmıştır. 2015 yılında bütçe açığı GSYH'nin %5,55'ine ulaşmıştır. 2018 ve sonrasında bütçe açığı düşmüş, ancak hala negatif düzeyde

seyretmiştir. 2020 ve 2021 yıllarında bütçe açığı daha da derinleşmiş ve %4,72 ve %5,71 seviyelerine ulaşmıştır.

Cari işlemler dengesi açısından, Benin ekonomisi istikrarlı olmadığını söylenebilir. Zira ülkenin cari dengesinin 2002 ile 2021 yılları arasında hep açığı görülmüştür. 2009 yılında % 9,14 iken 2020 yılında %1,75 cari açığı görülmüştür. Bu durum, Benin 2002 ile 2021 yılların arasında daha fazla mal ve hizmet ithal ettiği anlamına gelmektedir.

Şekil 4: Benin ülkesine Ait Bütçe ve Cari İşlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%).

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

2.2.2. Burkina Faso

1960 yılında bağımsızlığa kavuşan Burkina Faso, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) ve Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği'nin (UEMOA) kalbinde yer almaktadır. 274.000 kilometrekare yüzölçümü ile Gana, Togo, Benin, Fildişi Sahili, Mali ve Nijer ile sınır komşusudur. Ülkenin başkenti

Ouagadougou'dur. Burkina Faso'da resmi dil olan Fransızca'nın yanı sıra 60'tan fazla etnik grup ve 60'tan fazla dil konuşulmaktadır (Présidence du Faso, 2022).

Dünya Bankası'nın tahminine göre ülkenin nüfusu 2020 yılında 21,5 milyona ulaşmıştır. Burkina Faso genç nüfusa sahip bir ülkedir. Aslında, 2020 yılında nüfusun 51,14'ü 18 yaş altındadır (World Bank, 2022). Pew Araştırma Merkezi tahminlerine göre ülkenin nüfusunun %63'ü Müslüman, %22'si Hristiyan ve geri kalan çeşitli inançlara sahiptir (Pew Research Center, 2022) .

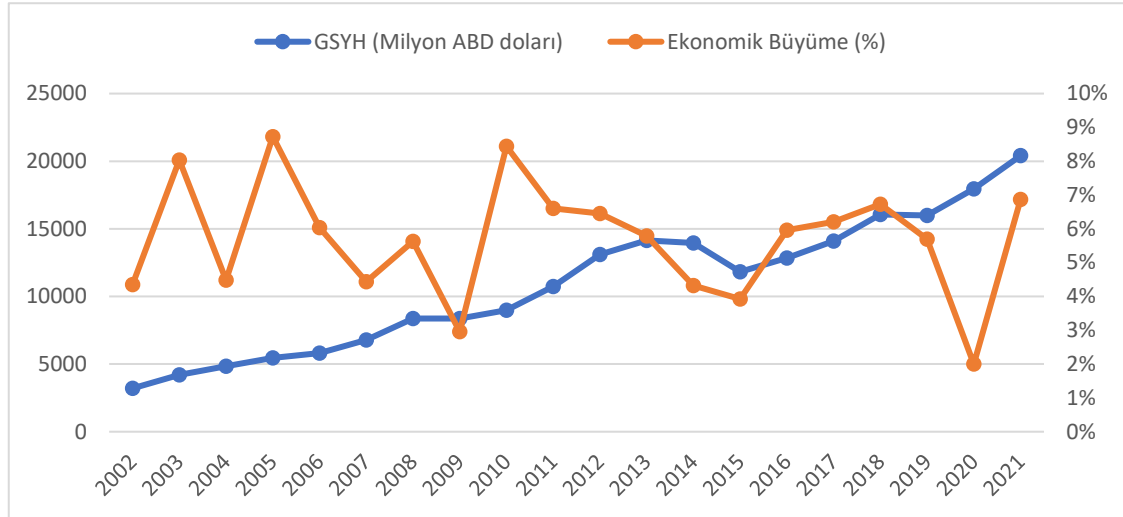
Eğitim açısından, ülkenin okuryazar oranı diğer ülkelere göre daha düşüktür. 2018 yılında 15 ile 24 yaş arası olan nüfusun sadece %58,87'si okuma ve yazma bilmektedir. Kadınlarda aynı oranı %54,45 iken erkeklerde bu oran %63,86 görülmüştür (INSD.BF, 2021).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) 2019 yılında İGE raporu, Burkina Faso'nun 189 ülke arasında 182. sırada yer aldığını ortaya koymuştur. Aynı zamanda, doğumda beklenen yaşam süresi 61,6 yıl tahmin edilmiştir (UNDP, 2022).

Gelişmekte olan Burkina Faso'nun toprağın kuraklığına rağmen Mısır'dan sonra ikinci Afrikalı pamuk üreticisidir. Burkina Faso, Sahel bölgesinde sınırlı doğal kaynaklara sahip düşük gelirli bir ülkedir. Altın ihracatı artsa da ekonomisi tarıma dayalıdır. Nüfusunun %40'tan fazlası yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Kayıt dışı sektörün önemini açıklayan (%80 olarak tahmin edilen) birincil sektör (GSYH'nın %30'u ve aktif nüfusun %80'i), esas olarak pamuk yetiştiriciliği tarafından yönlendirilmektedir. İkincil sektör (GSYH'nın %20'si) temel olarak madencilik sektörlerinden (özellikle GSYH'nın %11'ini temsil eden ve pamukla birlikte ülkenin ihracat gelirlerinin yaklaşık %95'ini oluşturan altın), inşaat ve imalatçı sektörlerinden oluşmaktadır. Son olarak, üçüncül sektör (GSYH'nın %50'si), özellikle finansal hizmetler ve telekomünikasyonun geliştirilmesinden yararlanmaktadır (Banque Mondiale, 2022).

Temel makroekonomik göstergeler açısından, Burkina Faso'nun ekonomisi istikrarlı bir büyüme sürecindedir. Ülkenin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) değeri yıllar içinde artış göstermiştir. 2002'de 3,205 milyon ABD doları olan GSYH, 2021'de 20,405 milyon ABD dolarına yükselmiştir. Ekonomik büyüme yıllar arasında dalgalanmalar göstermiştir, ancak genel olarak pozitif bir eğilim sergilemiştir. 2022-

2021 yılları arasında Burkina Faso'da ekonomik büyüme ve cari düzeyde GSYH değerleri ait gelişimi seyri şekil-5 ile gösterilmiştir.

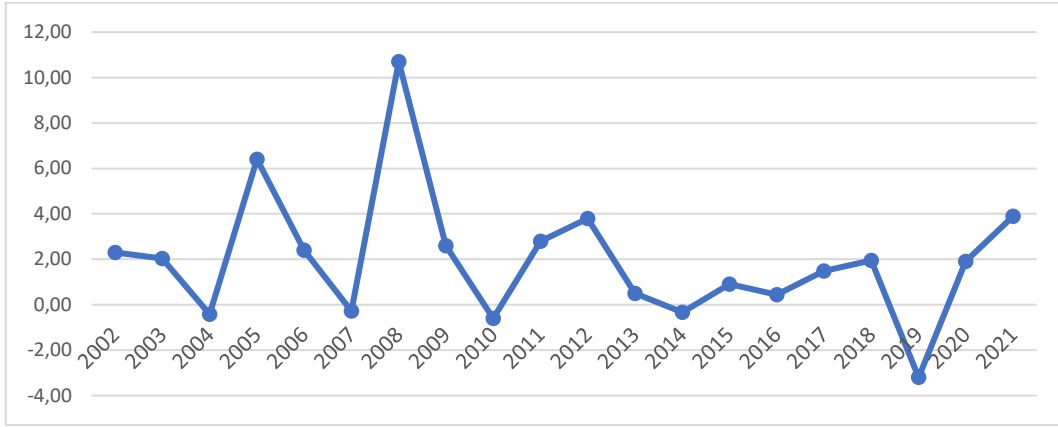

Şekil 5: 2002-2021 Yılları Arasında Burkina Faso'da GSYH ve Ekonomik Büyümenin Seyri

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

En yüksek büyüme oranları %9 (2005) ve %8 (2003 ve 2010) olarak kaydedilmiştir. 2020'de %2'lik düşük büyüme oranı, küresel ekonomik koşulların etkisiyle oluşan COVID-19 pandemisinin ekonomik aktiviteleri olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Ancak, 2021'de ekonomi %7'lik bir büyüme oranı ile toparlanmış ve hızlı bir büyüme göstermiştir.

Fiyatlar genel düzeyi baktığımızda, Burkina Faso'da enflasyon oranları 2002-2021 yılları arasında önemli dalgalanmalar göstermiştir. Bazı yıllarda düşük enflasyon ve hatta deflasyon yaşanırken, diğer yıllarda daha yüksek enflasyon oranları gözlenmiştir. 2022-2021 yılları arasında Burkina Faso'da enflasyonun seyri Şekil-6 ile sergilenmiştir.

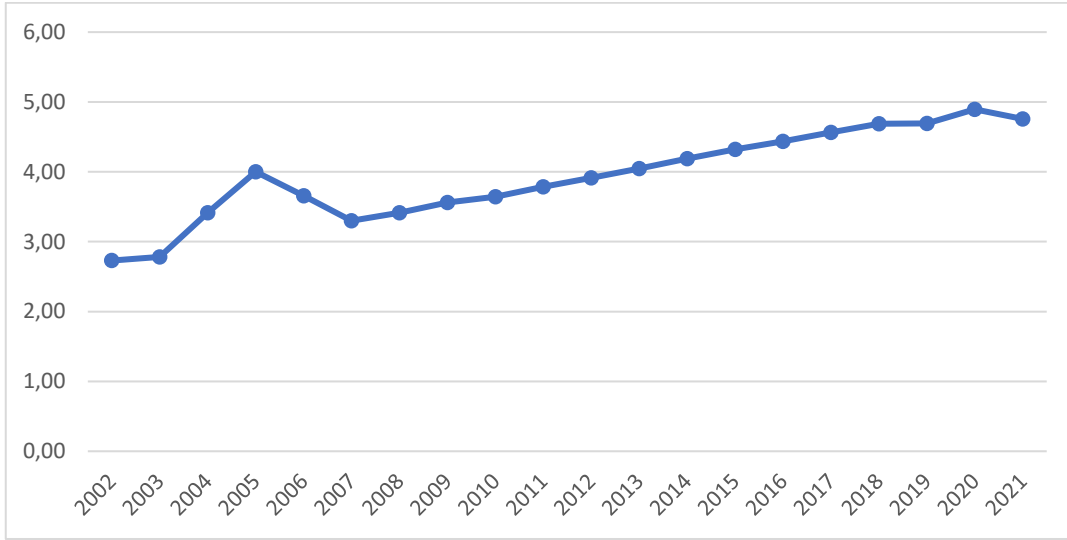

Şekil 6: 2002-2021 Yılları Arasında Burkina Faso'da Enflasyonun Seyri

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

2002'de %2.30 olan enflasyon oranı, sonraki yıllarda artış ve azalışlarla değişmiştir. 2008 yılında ülkedeki enflasyon oranı %10.70 gibi oldukça yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. Bu yıl, küresel finansal krizin etkilerinin Burkina Faso'ya yansıdığı bir dönem olabilir. 20004, 2007, 2010, 2014 ve 2019 yıllarında Burkina Faso deflasyon yaşanmıştır. 2020'de enflasyon oranı %1.90'a yükselirken, 2021'de %3.90'a ulaşmıştır. Bu artış, ekonomideki fiyat artışları ve enflasyon baskılarının mevcut olduğunu göstermektedir. Enflasyonun dalgalı seyri, ülkenin para politikası ve mali politikaları gibi ekonomik politikaların etkisinin olduğunu göstermektedir. Bu politikaların ekonomik istikrar ve fiyat istikrarı hedefleriyle uyumlu olarak uygulanması önemlidir.

Burkina Faso'da işsizlik oranı 2002'den 2021'e kadar genellikle istikrarlı bir seyir izlemiştir. Bu dönemde işsizlik oranı %2.73 ile %4.89 arasında değişmekle birlikte, büyük çaplı dalgalanmalar görülmemiştir. Bu durum, ülkedeki işgücü piyasasının nispeten istikrarlı olduğunu göstermektedir. İşsizlik oranları genellikle ekonomik büyüme ile bağlantılıdır. Burkina Faso'da işsizlik oranları, ekonomik büyüme ve istihdam yaratma politikaları gibi faktörlere bağlı olarak değişebilir. 2002-2022 yılları arasındaki ülkenin işsizliğinin seyri şekil-7 ile ifade edilmiştir.

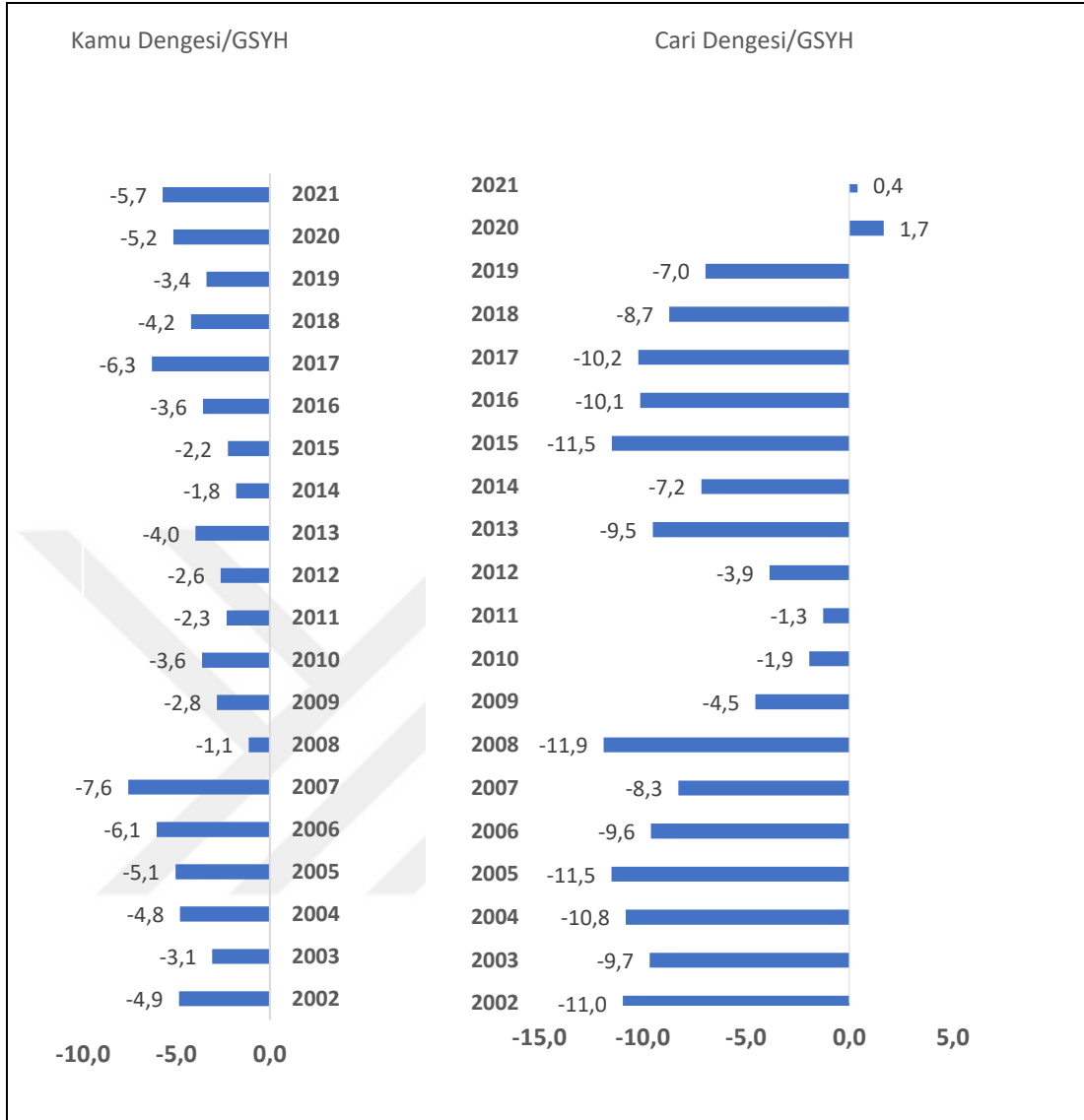

Şekil 7: 2002-2021 Yılları Arasında Burkina Faso'da işsizliğin Seyri

Kaynak: Dünya Bankası, 2022

Verilere göre, ekonomik büyüme oranlarının genellikle pozitif veya düşük düzeyde olduğu dönemlerde işsizlik oranlarının da düşük seviyelerde olduğu görülmektedir. 2020 yılında, dünya genelinde COVID-19 salgını nedeniyle birçok ülkede olduğu gibi Burkina Faso'da da işsizlik oranı artmıştır. İşsizlik oranı, önceki yıllara kıyasla %4.89 seviyesine yükselmiştir. Salgın, ülke ekonomisine ve iş gücü piyasasına etki ederek işsizliğin artmasına neden olmuş olabilir. Ancak, genel olarak işsizlik oranlarının hala makul seviyelerde kalmış olması, ekonominin dirençli olduğunu ve durgunluğunun kısmen hafifletildiğini gösterebilir.

Devletin bütçesinin milli gelire oranı olarak ifade edilen Kamu Dengesi/GSYH oranı ve bir ülkenin dış ticaret dengesinin milli gelire oranı olarak ifade edilen Cari Dengesi/GSYH oranı açısından, bu durum Burkina Faso için 2002-2022 dönemi için Şekil-8 de göstermiştir.

Şekil 8: Burkina Faso'da Bütçe ve Cari işlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%).

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

Burkina Faso'nun bütçe dengesi, 2002 ve 2021 yılları arasında açık kalmıştır. Bu, ülkenin kamu gelirlerinin kamu harcamalarından düşük olduğunu göstermektedir. 2007 yılında %7.59 ile en büyük bütçe açığı görülürken, 2008 yılında %1.13 ile en düşük bütçe açığı kaydedilmiştir. 2020 ve 2021 yıllarında bütçe açığı sırasıyla %5.17 ve %5.73 olarak gözlenmiştir.

2020 ve 2021 yılları hariç ülkenin cari dengesi hep açık görülmüştür. Cari dengedeki olumsuz durum, dışa bağımlı bir ekonomiye işaret edebilir ve döviz rezervlerinin azalmasına veya dış borçlanma ihtiyacının artmasına neden olabilir. Burkina Faso'da verilen verilere göre 2002-2019 döneminde ikiz açık yaşanmıştır.

2.2.3. Fildişi Sahili

Fildişi Sahili, Batı Afrika'da, Afrika Birliği üyesi bir ülkedir. 322.462 km² yüzölçümüyle kuzeyde Mali ve Burkina Faso, batıda Liberya ve Gine, doğuda Gana ve güneyde Atlantik Okyanusu ile komşudur. Yamoussoukro ülkenin Siyasi başkenti olup Abidjan ekonomik başkent olmaya devam etmektedir.

1893'te Fransız sömürgesi olan ülke, 7 Ağustos 1960'ta bağımsızlığını kazanmıştır. Fransızca resmi dildir ve para birimi CFA frangıdır. Ülke ECOWAS bir üyesidir. Ülkenin nüfusunun yaklaşık %70'i Fransızca'yı anlıyor ve konuşmaktadır.

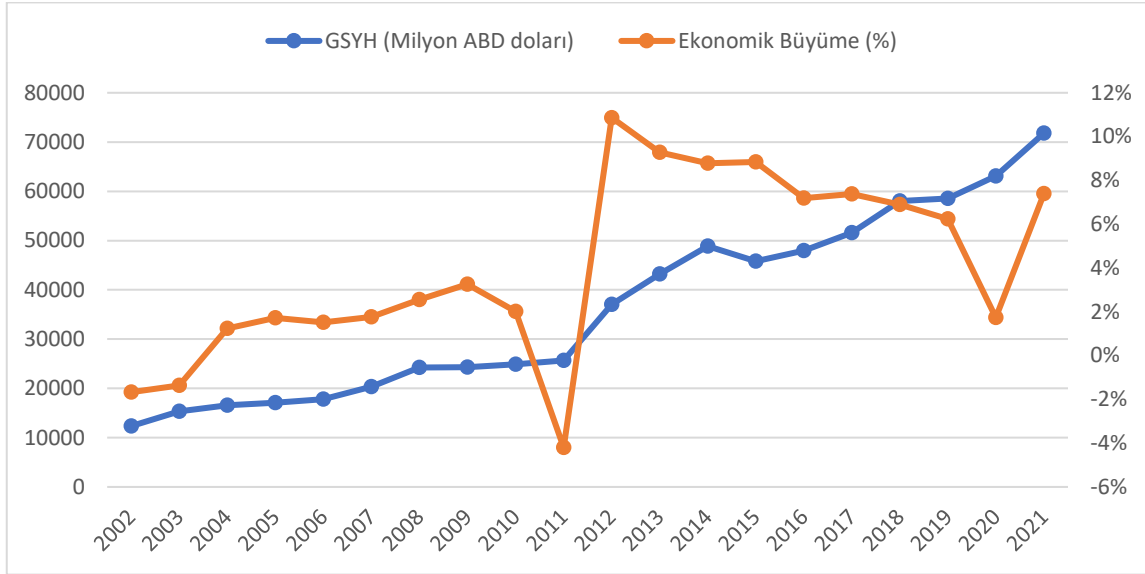
Fildişi Sahili nüfusu 2020'de 26,8 milyon kişi olduğu tahmin edilmiştir. Ülkenin nüfusu nispeten genç. Nitekim 2020'de nüfusun %42'si 15 yaşın altına bulunmaktadır (World Bank, 2022). Pew Araştırma Merkezi tahminlerine göre 2020 yılında nüfusun %44'ü Hristiyan, %37'i Müslüman ve geri kalanı çeşitli inançlara sahiptir (Pew Research Center, 2022).

Ülke 15 yaş ve yukarı olan nüfusta okuryazar oranı 2019 yılında %89,89 seviyededir. Bu oran erkeklerde %93,14 iken, kadınlarda %86,74 düzeyindedir. 15 ile 24 yaş arasında olan nüfusun %83,63'ü, erkeklerin %92,82'i ve kadınların % 76,41'i okuma yazma bildiği ifade edilmiştir (UNICEF, 2021).

Fildişi Sahili'nin İnsani Gelişme Endeksi (İGE) 2019'da 0,538 puan olmuştur ve 189 ülkenin yayınlanan İGE tablosunda 189 ülke arasında 162. sırada yer almıştır (UNDP, 2022).

Dünyanın en büyük kakao ve kaju fıstığı üreticisi olan Fildişi Sahili, yaklaşık on yıldır Sahra altı Afrika'daki en hızlı ve en sürdürülebilir ekonomik büyüme oranlarından birini kaydetmiştir. Tarım sektöründe ülke, pazarın %40'ından fazlası ile dünyanın 1. kakao üreticisi konumundadır. Diğer bazı tarımsal ihraç ürünlerinde (kauçuk, kaju fıstığı, pamuk, kahve, palmye yağı, muz, ananas, kola) Afrika'da ilk sırada yer almaktadır. İkincil sektöre ham petrol arıtma, inşaat ve gıda işleme hakimdir. Üçüncül sektör (GSYH'nın %47'si), mobil telefon (5 operatör) dahil olmak üzere bankacılık, ulaşım, dağıtım ve bilgi ve iletişim teknolojilerinin güçlü bir şekilde hakimiyetindedir (ECOWAS, 2020).

Temel makroekonomik göstergeler açısından, ülke, batı Afrika devletlerinin arasında en çok büyüyen ekonomilerden biridir. Şekil-9 ülkenin ekonomik büyüme ve cari düzeyde GSYH değerlerini göstermiştir.

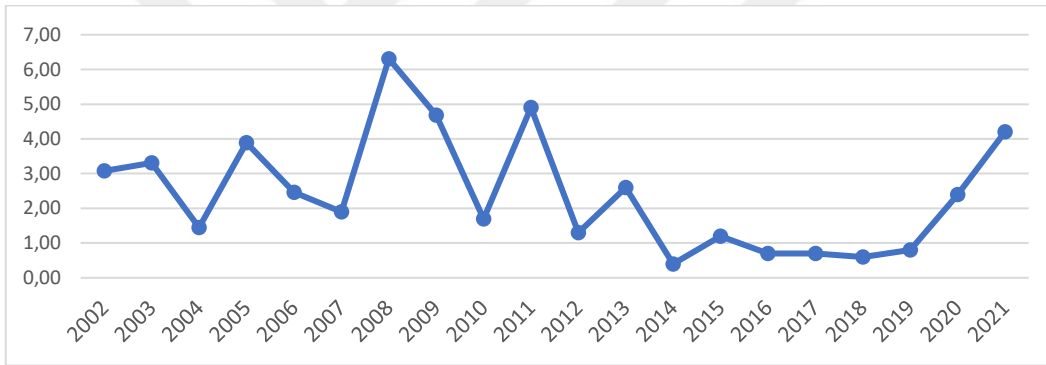

Şekil 9: 2002-2021 Yılları Arasında Fildişi Sahili'nde GSYH ve Ekonomik Büyümenin Seyri

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

Fildişi Sahili'nin ekonomik büyüme oranları yıllar içinde dalgalanmalar göstermiştir. 2011 yılında Fildişi Sahili ekonomisi bir resesyon yaşamıştır. Bu yılda ülkenin GSYH'si 4.20% olarak küçülmüştür. Bu daralma, 2010 ile 2011 yılları arasında ülkeyi sarsan ve 3.000'den fazla kişinin ölümüne neden olan seçim sonrası krizden kaynaklanıyor olabilir. Genel olarak, Fildişi Sahili'nde istikrarlı bir büyüme eğilimi görülmektedir. 2012-2021 döneminde büyüme oranları genellikle %6-8 arasında seyretmektedir. 2012-2015 dönemi, Fildişi Sahili'nin hızlı büyüme dönemi olarak öne çıkmaktadır. Bu dönemde büyüme oranları %8.79 ile %10.86 arasında değişmiştir. 2020'de ekonomik büyüme oranı %2 olarak kaydedilmiştir. Bu dönemde COVID-19 salgını nedeniyle küresel ekonomik durgunluk yaşanmıştır ve Fildişi Sahili de etkilenmiştir. Ancak, 2021'de ekonomi tekrar canlanmış ve büyüme oranı %7'ye yükselmiştir.

Diğer Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği (UEMOA)² ülkelerinde olduğu gibi Fildişi Sahili'nde enflasyon genellikle düşük ve istikrarlıdır. 2002-2022 yılları için enflasyonun seyri şekil-10 ile göstermiştir. 2002-2021 döneminde enflasyon oranları genellikle %0.40 ile %6.31 arasında dalgalanmıştır. 2014-2019 dönemi, Fildişi Sahili'nde düşük enflasyon dönemi olarak öne çıkmaktadır. Bu dönemde enflasyon oranları genellikle %0.40 ile %0.80 arasında seyretmiştir. 2008 ve 2021 yılları, Fildişi Sahili'nde yüksek enflasyon dönemleri olarak öne çıkmaktadır. Özellikle 2008 yılında %6.31'lik bir enflasyon oranı kaydedilmiştir. Bu yüksek enflasyon, genellikle talep artışı, mali politikalar veya döviz kuru dalgalanmaları gibi faktörlerden kaynaklanabilir. 2020 ve 2021 yıllarında Fildişi Sahili'nde enflasyon oranı artmıştır. Bu artışın nedeni, Covid-19 pandemisinin ekonomik etkileri, küresel fiyat dalgalanmaları veya yerel faktörlerden neden olmuştur.

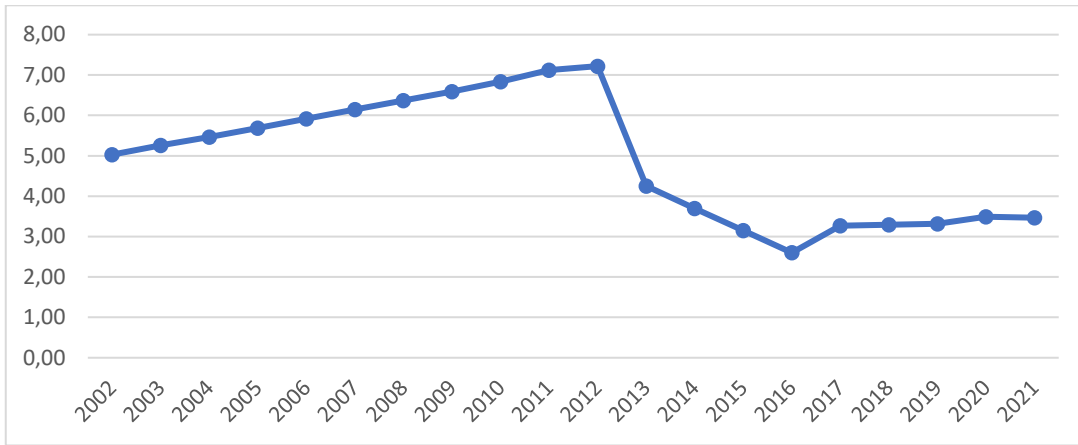
Şekil 10: 2002-2021 Yılları Arasında Fildişi Sahili'nde Enflasyonun seyri

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

Fildişi Sahili'nde işsizlik oranları genellikle düşük seviyelerdedir. 2002-2021 döneminde işsizlik oranları %2.60 ile %7.22 arasında değişmektedir. İşsizliğin seyri şekil-11 ile sergilenmiştir. İşsizlik oranı, 2013-2016 döneminde belirgin bir şekilde düşmüştür. Bu dönemde işsizlik oranı %4.25'ten %2.60'a gerilemiştir. 2016'dan sonra ülkede işsizlik oranı düşük seviyelerde seyretmektedir. 2017-2021 döneminde işsizlik oranları %3.15 ile %3.49 arasında değişmektedir. Düşük işsizlik oranı, Fildişi Sahili'ndeki ekonomik büyüme ve iş piyasasındaki istihdam fırsatlarının artmasıyla ilişkilendirilebilir. İstihdam yaratma politikaları ve ekonomik çeşitlendirme çabaları

² UEMOA üyeleri: Mali, Burkina Faso, Nijer, Senegal, Fildişi Sahili, Gine Bissau, Benin ve Togo.

işsizlik oranlarının kontrol altında tutulmasına yardımcı olmuştur. Bazı sebeplerden dolayı, ülkenin işsizlik oranlarını düşüktür. Bir yandan, Fildişi Sahili, farklı sektörlerde kaynak çeşitliliğine sahiptir. Tarım, balıkçılık, madencilik ve hizmet sektörleri ülkenin ekonomisine katkı sağlamaktadır. Bu çeşitlilik, işsizlik oranlarını düşük tutmada olumlu bir rol oynamaktadır. Diğer yandan, ülkenin nüfusu genç ve dinamik bir yapıya sahiptir. Genç nüfus, işgücü piyasasında daha fazla potansiyel çalışan anlamına gelir ve istihdam için büyük bir kaynak oluşturmaktadır.

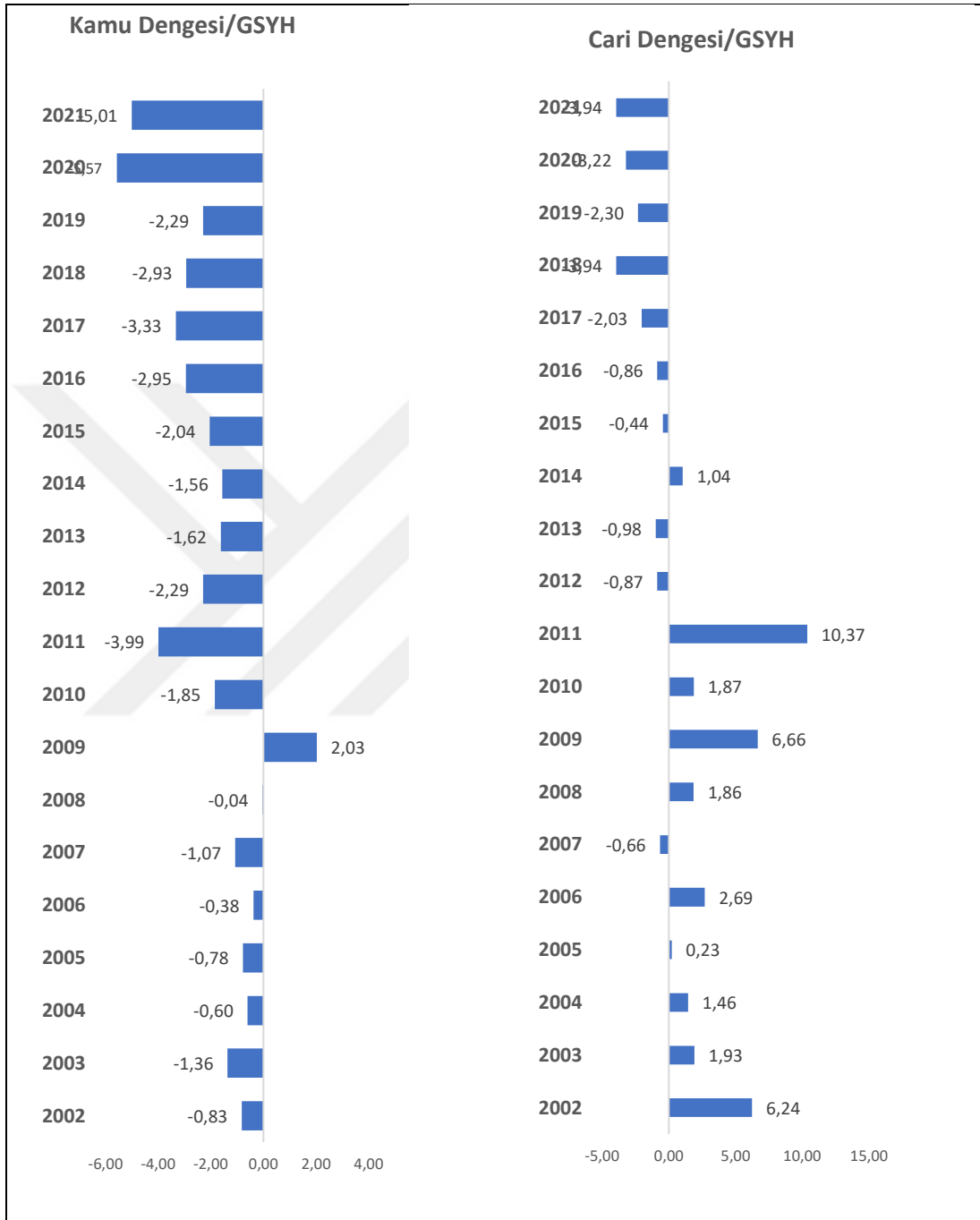
Şekil 11: 2002-2021 Yılları Arasında Fildişi Sahili'nde İşsizliğin Seyri

Kaynak: Dünya Bankası, 2022

Bütçe dengesi oranına bakıldığında, Fildişi Sahili'nde bütçe dengesi genellikle negatif yönlüdür, yani bütçe açığı anlamına demektir. 2002-2021 döneminde bütçe açığı genellikle 0.04% ile 5.57% arasında değişmektedir. Fildişi Sahili'nin bütçe dengesi yıllar içinde dalgalanmalar göstermiştir. 2009 yılında 2.03% olarak bütçe fazlası kaydedilmiştir. 2020 ve 2021 yılları, yüksek bütçe açığı olan dönemlerdir. 2020 yılında bütçe açığı GSYH'ya 5.57%, 2021 yılında ise 5.01% olarak kaydedilmiştir. 2019 yılından itibaren Fildişi Sahili'nde bütçe açığı oranlarında bir iyileşme eğilimi görülmektedir. Bütçe açığı oranları 2019-2021 döneminde %2.29'dan başlayarak düşmüştür.

Ülkenin cari işlemler dengesine bakıldığında, dalgalanmalar önümüze çıkmaktadır. 2002-2021 döneminde cari denge genellikle -%3.94 (cari açığı) ile %10.37 (cari fazlası) arasında değişmektedir. 2002 yılında %10.37'lik en yüksek cari

fazlası kaydedilmiştir. Ülkenin bütçe dengesi oranları ve cari denge oranları şekil-12 ile ifade edilmiştir.

Şekil 12: Fildişi Sahili'nde Bütçe ve Cari işlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%)

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

2.2.4. Gambiya

Yüzölçümü 11.300 km²'lik olan Gambiya Afrika kıtasının en küçük alana sahiptir. Başkent Banjul'dur. Gambiya'nın ekonomisi çeşitlilik göstermemiştir ve küçük bir iç pazarla sınırlıdır. Turizm ekonominin itici güçlerinden biridir ve en büyük döviz kaynağıdır. Tarım sektörü aktif nüfusun yarısından fazlasını istihdam etmektedir. Yer fıstığı en önemli mahsuldür. İkincil sektör, GSYH'nın yalnızca küçük bir yüzdesini temsil etmektedir (La Banque Mondiale, 2023).

Gambiya nüfusunun 2020 yılında 2,5 milyon olduğu tahmin edilmiştir. Nüfusun %44'ü 15 yaş altındadır (World Bank, 2022). Pew Araştırma Merkezi tahminlerine göre 2020 yılında nüfusun %95'i Müslüman, %4,2'i Hristiyan'dır ve geri kalanı çeşitli inançlara sahiptir (Pew Research Center, 2022).

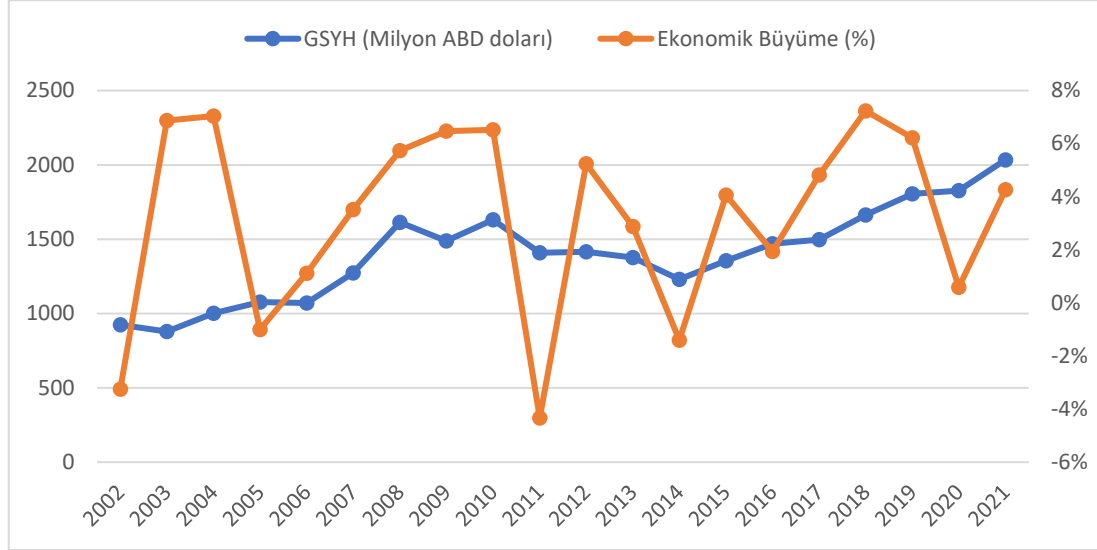
Gambiya'da okuryazar oranı diğer ülkelere göre düşüktür. 2015 yılında 15-24 yaş arası gençlerin okuma yazma oranı %67,2 tahmin edilmiştir. Bu oran aynı yılda 15 ila 24 yaş olan nüfus için toplam okuryazar %50,78 olmuştur (UNICEF, 2021).

İnsan Gelişme Endeksi açısından, Gambiya 189 ülke arasında 0,496 puanla 172. sıra almıştır. Bu puan Gambiya'yı "az gelişmiş ülkeler" kategorisine koymaktadır. Doğumda beklenen yaşam süresi 2019 yılında 62,05 yıl tahmin edilmiştir (UNDP, 2022).

Temel makroekonomik göstergeler açısından, Gambiya'nın ekonomik büyüme oranı yıllar içinde dalgalanmalar göstermiştir. Ülkenin ekonomik büyüme ve cari düzeyde GSYH değerleri Şekil-13 ile göstermiştir.

Gambiya'nın ekonomisi 2002-2022 yılları içinde dalgalanmalar göstermiştir. Ekonomik büyüme oranları pozitif ve negatif değerlerle değişmiştir. Özellikle 2002'de ekonominin %3 daralması ve 2003 ve 2004'te %7'lik güçlü büyüme göze çarpmaktadır. Büyük çoğunlukla ekonomi, %1 ile %7 arasında değişen büyüme oranları sergilemiştir. Bu, Gambiya'nın uzun dönemde ekonomik istikrarı sağlama yolunda ilerlediğini göstermektedir. 2011 yılında ekonomi %4'lük bir daralma yaşamıştır. Bu durgunluk, ekonominin iç ve dış faktörlerden olumsuz etkilenmiş olduğunu göstermektedir. Ancak, Gambiya, sonraki yıllarda büyümeye geri dönmüş ve ekonomik performansını toparlamıştır. 2012'den 2021'e kadar ekonomi sürekli olarak büyümüş ve %1 ile %7 arasında değişen büyüme oranları kaydetmiştir. Bu, ülkenin

ekonomik politikalarının etkili olduğunu ve ekonomik istikrarın sağlandığını göstermektedir.

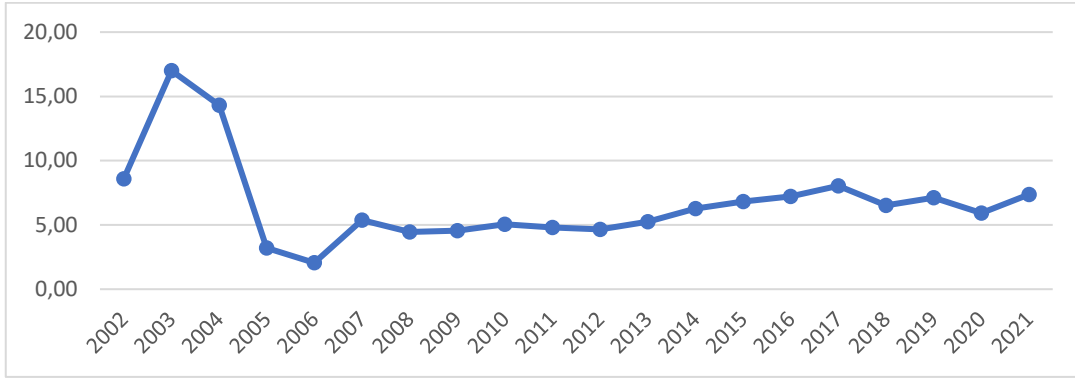

Şekil 13: 2002-2021 Yılları Arasında Gambiya'da GSYH ve Ekonomik Büyümenin Seyri

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

2003, 2004, 2009, 2010, 2017 ve 2018 yıllarında yüksek büyüme oranları kaydedilmiştir. Bu dönemlerde ekonomik faaliyetlerde önemli bir büyüme yaşanmıştır. Bununla birlikte, 2002, 2005, 2011 ve 2014 yıllarında resesyon yaşamıştır. Bu dönemlerde ekonomik faaliyetlerde zayıflama veya daralma görülmüştür. 2020 yılında Gambiya'nın büyüme oranı sadece %0.59 olarak kaydedilmiştir. Bu düşük büyüme oranı, küresel COVID-19 pandemisinden kaynaklanmaktadır.

Fiyatlar genel düzeyine bakacak olursak Gambiya'da enflasyon oranı yıllar içinde dalgalanmalar göstermiştir. 2002-2021 yılları arasında Gambiya'da enflasyonun Seyri şekil-14 ile sergilenmiştir.

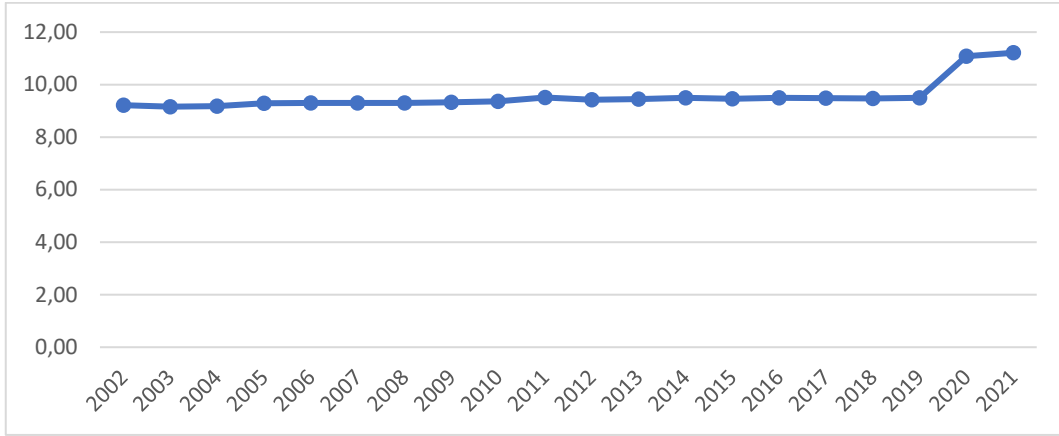
Şekil 14: 2002-2021 Yılları Arasında Gambiya'da Enflasyonun Seyri

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

2003, 2004 ve 2017 yıllarında yüksek enflasyon oranları kaydedilmiştir. Diğer yıllarda ise enflasyon oranları genellikle %4 ile %8 arasında değişmiştir. 2003, 2004, 2017 ve 2019 yılları Gambiya için yüksek enflasyon dönemleri olarak öne çıkmaktadır. Bu dönemlerde enflasyon oranları diğer yıllara göre daha yüksek seviyelerde olmuştur.

Gambiya'nın genellikle ılımlı bir enflasyon performansı sergilediğini göstermektedir. Enflasyon oranları, çift haneli rakamlara çıksa da genellikle tek haneli seviyelerde kalmıştır.

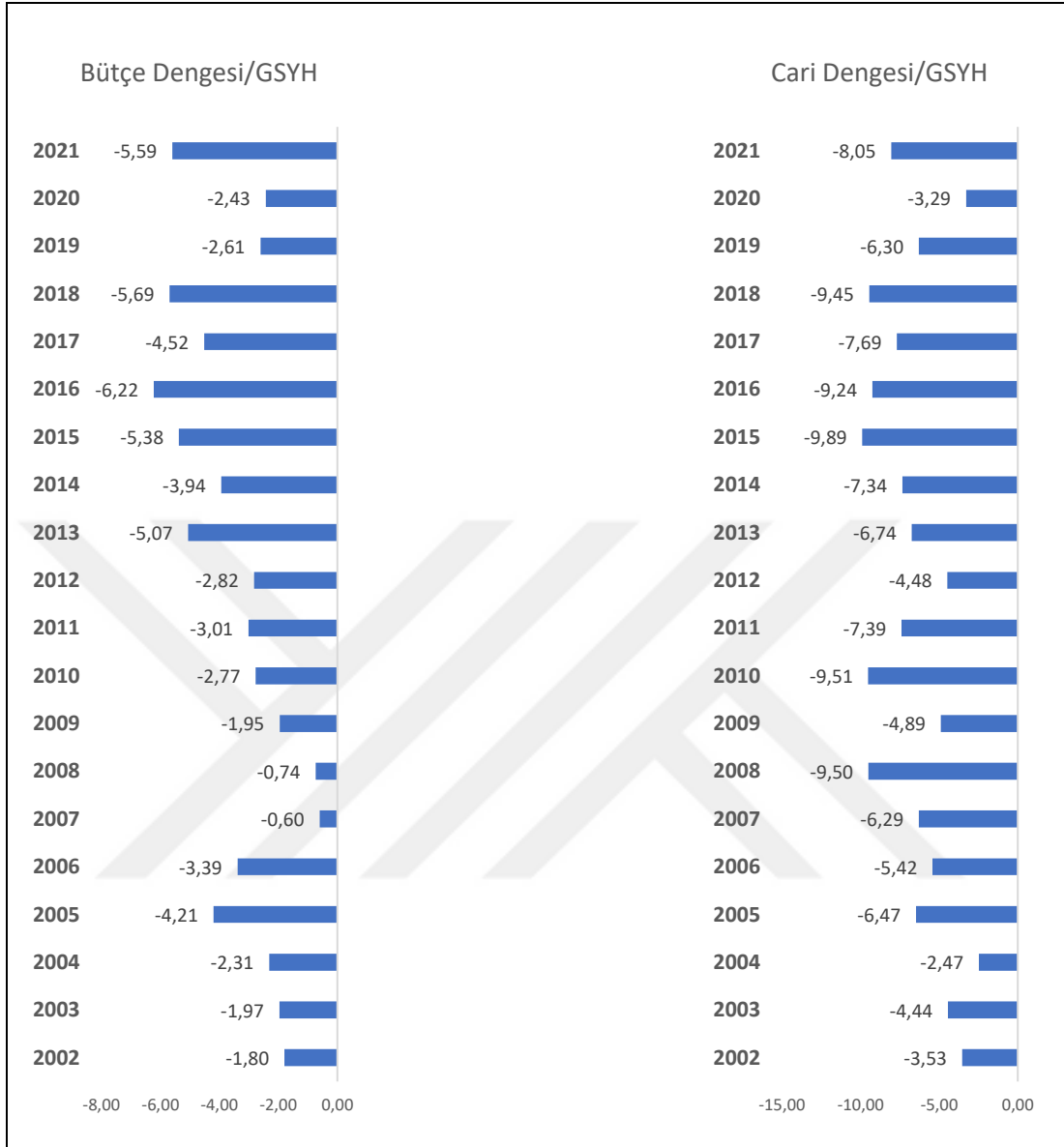
Gambiya'da işsizlik oranı 2002 ile 2021 yılları arasındaki değişim göstermiştir. İşsizlik oranı yıllar içinde genellikle artış eğiliminde olmuş gibi görünmüştür. 2002-2019 döneminde Gambiya'da işsizlik oranları genel olarak istikrarlı bir şekilde %9'un altında seyretmiştir. Bu, ekonomideki belirli bir istikrarı ve işgücü piyasasındaki istikrarlı bir performansı göstermektedir. 2020 ve 2021 yıllarında işsizlik oranlarının aniden arttığı görülmüştür. 2020 yılında işsizlik oranı 11,08'e yükselirken, 2021'de 11,21'e çıkmış. Bu artış COVID-19 pandemisinin küresel ekonomiye ve Gambiya ekonomisine etkileriyle ilişkilidir. Pandemi nedeniyle ekonomik faaliyetlerin kısıtlanması ve işyerlerinin kapanması gibi faktörler, işsizlik oranlarının yükselmesine neden olmuş olabilir. Ülkenin işsizlik oranlarını şekil-15 ile göstermiştir.

Şekil 15: 2002-2021 Yılları Arasında Gambiya'da İşsizliğin Seyri

Kaynak: Dünya Bankası, 2022

Gambiya genellikle bütçe açığı veren bir ekonomiye sahiptir. 2002-2021 döneminde bütçe açığı genellikle 0,60% ile 6,22% arasında değişmektedir. Gambiya'nın bütçe dengesi yıllar içinde dalgalanmalar göstermiştir. 2016 yılında %6,22 oran ile en yüksek bütçe açığı kaydedilirken, 2007 yılında %0,60 oranla en düşük bir bütçe açığı görülmüştür. Dış alemler açısından, Gambiya genellikle cari açık veren bir ekonomiye sahiptir. 2002-2021 döneminde cari açık genellikle %2,47 ile %9,89 arasında değişmektedir. 2015, 2010 ve 2008 yıllarında daha yüksek cari açıklar kaydedilirken, 2004, 2020 ve 2002 yıllarında daha düşük bir cari açık görülmüştür. 2015 yılında Gambiya'nın cari açık oranı %9.89 olarak kaydedilmiştir. Ülkenin bütçe denge ve cari denge GSYH ya oranları değerleri şekil 16 ile göstermiştir.

Şekil 16: Gambiya ülkesine Ait Bütçe ve Cari işlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%)

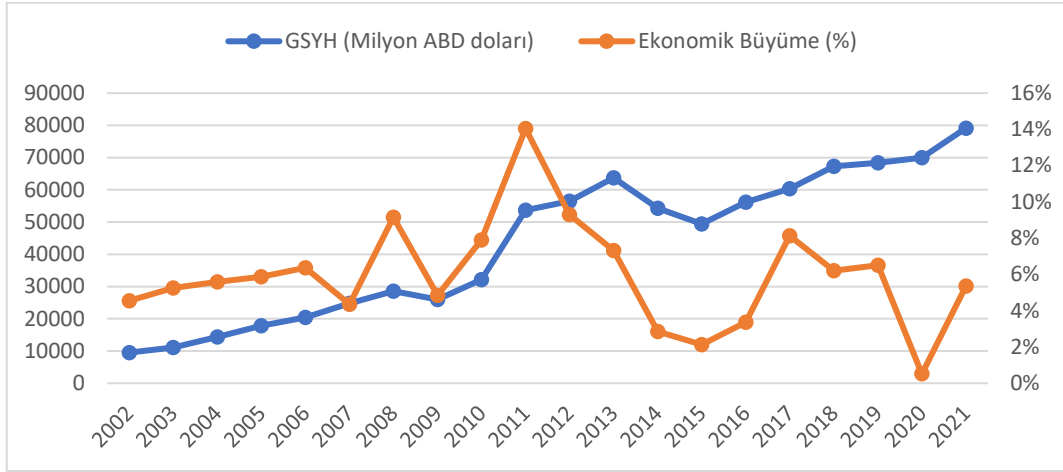
Kaynak Afrika Kalkınma Bankası, 2022

2.2.5. Gana

Gana, Gine Körfezi'nde bulunan bir Batı Afrika ülkesidir. Gana'nın komşu ülkeleri batıda Fildişi Sahili, kuzeyde Burkina Faso ve doğuda Togo'dur. Başkenti Akra şehridir. ECOWAS'ın bir üyesi olan ve Fildişi Sahili ile dünyanın en büyük kakao üreticisi olan Gana 6 Mart 1960 tarihinde Birleşik Krallık'tan kurtulup bağımsızlığını kazanmıştır. Resmi dili İngilizce, para birimi Cedi'dir. Toplam yüzölçümü 238.540 km² sahip olan Gana, Afrika kıtasının 26., dünyanın ise 82. en küçük ülkesidir.

Dünya Bankası'nın raporuna göre, Gana nüfusunun 2020 yılında 32.180.401 kişi tahmin edilmiştir. Pew Araştırma Merkezi tahminlerine göre 2020 yılında Gana'nın nüfusun %74'ü Hristiyan, %18'i Müslüman ve geri kalan çeşitli inançlara sahiptir(Pew Research Center, 2022). Gana ulusal eğitimi İngilizce olarak verilmektedir. 15 yaşına kadar zorunlu ve ücretsizdir. Ülkenin 15 yaş ve yukarı nüfusu okuryazar oranı 2020 yılında %80,38 düzeyindedir. 15-24 yaş olan nüfusta eğitim durumu iyice yüksektir. 2020 yılında UNICEF'in verilere göre 15-24 yaş arasında olan nüfusun okuryazarlık oranı %93,43'e çıkmıştır (UNICEF, 2021). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) 2019 yılında İGE raporuna göre, Gana 189 ülke arasında 0,61puanla 138. sıra almıştır. Bu puan Gana'yı orta gelişmiş ülkeler kategorisine sokar ve Sahra altı Afrika ortalamasının üzerindedir (UNDP, 2022).

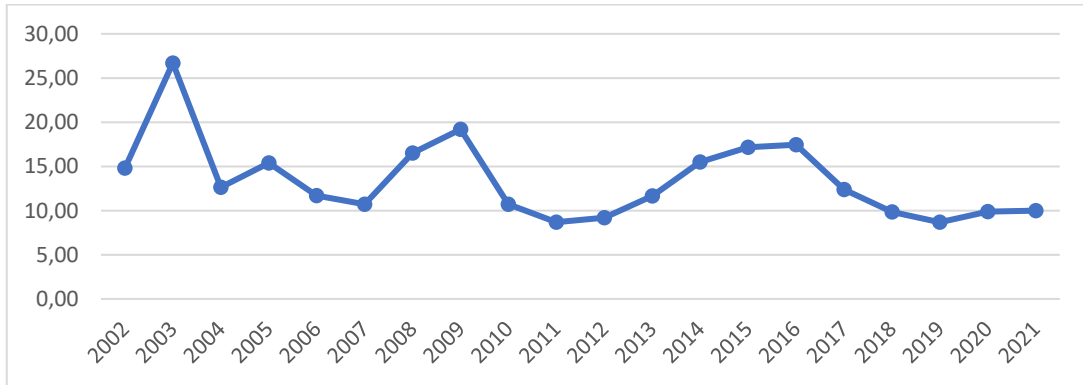
Birçok Afrika ülkesi gibi Gana da başta mineraller ve petrol olmak üzere hammadde bakımından zengindir. Ancak ekonomisi esas olarak tarıma dayalıdır. Ülkenin temel makroekonomik göstergelerine baktığımız zaman Gana, genellikle pozitif ekonomik büyüme performansı sergilemiştir. 2002-2021 döneminde büyüme oranları genellikle %0,51 ile %14,05 arasında değişmektedir. 2011 yılında ülke, %14.05 oran ile en yüksek büyüme oranı kaydetmiştir. Ayrıca, 2008, 2010, 2012 ve 2017 yıllarında da ekonomik büyüme performansı oldukça yüksektir. 2014 ve 2015 yıllarında Gana'nın büyüme oranları oldukça düşük seviyelerde gerçekleşmiştir. Bu dönemlerde ekonomik büyüme zayıf kalmıştır. 2020 yılında Gana'nın büyüme oranı sadece %0.51 olarak kaydedilmiştir. Bu düşük büyüme oranı, küresel COVID-19 pandemisi ve beraberinde gelen kısıtlamaların ekonomik faaliyetleri etkilemesini yansıtabilir. Gana'da ekonomik büyüme ve cari düzeyde GSYH değerleri ait gelişimi seyri şekil-17 ile gösterilmiştir.

Şekil 17: 2002-2021 Yılları Arasında Gana'da GSYH ve Ekonomik Büyümenin Seyri

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

Enflasyon açısından, Gana yüksek enflasyon oranlarına sahip bir ülkedir. Ülkenin enflasyonun seyri şekil-18 ile göstermiştir. 2003, 2009 ve 2016 yıllarında yüksek enflasyon oranlarına sahip olmuştur. Bu yıllarda enflasyon oranları %19,20, %17,15 ve %26,70 gibi yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir.

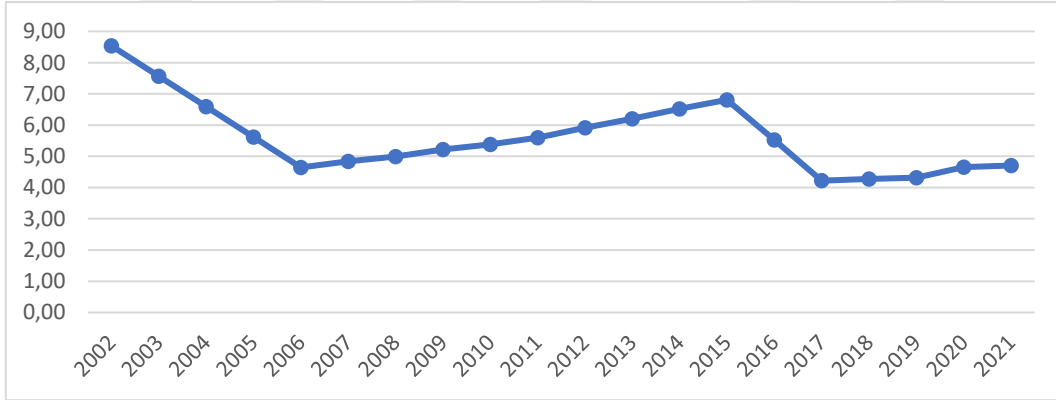
Şekil 18: 2002-2021 Yılları Arasında Gana'da Enflasyonun Seyri

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

Gana'nın enflasyon oranı yıllar içinde dalgalanmalar göstermiştir. Özellikle 2003-2006 döneminde dalgalı bir enflasyon performansı görülmektedir. Son yıllarda Gana'da enflasyon oranları genellikle tek haneli seviyelerde seyretmektedir. 2018, 2019 ve 2020 yıllarında enflasyon oranları sırasıyla %9,84, %8,68 ve %9,89 olarak

kaydedilmiştir. Genel olarak, Gana'da enflasyon oranları 2002-2021 döneminde yüksek olsa da istikrarlı bir seyir izlemiştir. Enflasyon oranları genellikle %8 ile %20 arasında değişmektedir. Gana, enflasyonu kontrol altında tutma çabaları göstermektedir. Özellikle son yıllarda enflasyon oranlarının istikrarlı bir seyir göstermesi, para politikalarının etkin bir şekilde uygulandığını göstermektedir.

İstihdam ve işsizlik oranlarına bakıldığı zaman Gana'da işsizlik oranı genel olarak istikrarlı bir seyir izlemiştir. 2002-2021 döneminde işsizlik oranı genellikle %4,22 ile %8,53 arasında görülmüştür. Gana'da işsizlik oranı genellikle düşük seviyelerde seyretmektedir. Özellikle 2017-2018 döneminde %4,22 ve %4,28 oranlarla en düşük işsizlik oranları kaydedilmiştir. Gana'da işsizlik oranı yıllar içinde dalgalanmalar gösterse de genel olarak istikrarlı bir seyir izlemiştir. Bu, ülkedeki işgücü piyasasının belirli bir dengeye sahip olduğunu göstermektedir. Genç nüfus arasındaki işsizlik oranları, genellikle toplam işsizlik oranının üzerinde olabilir. Genç nüfusun işgücüne katılımı ve istihdam fırsatlarının yeterli olması önemlidir. Şekil-19 ile ülkenin işsizlik oranlarını sergilenmiştir.

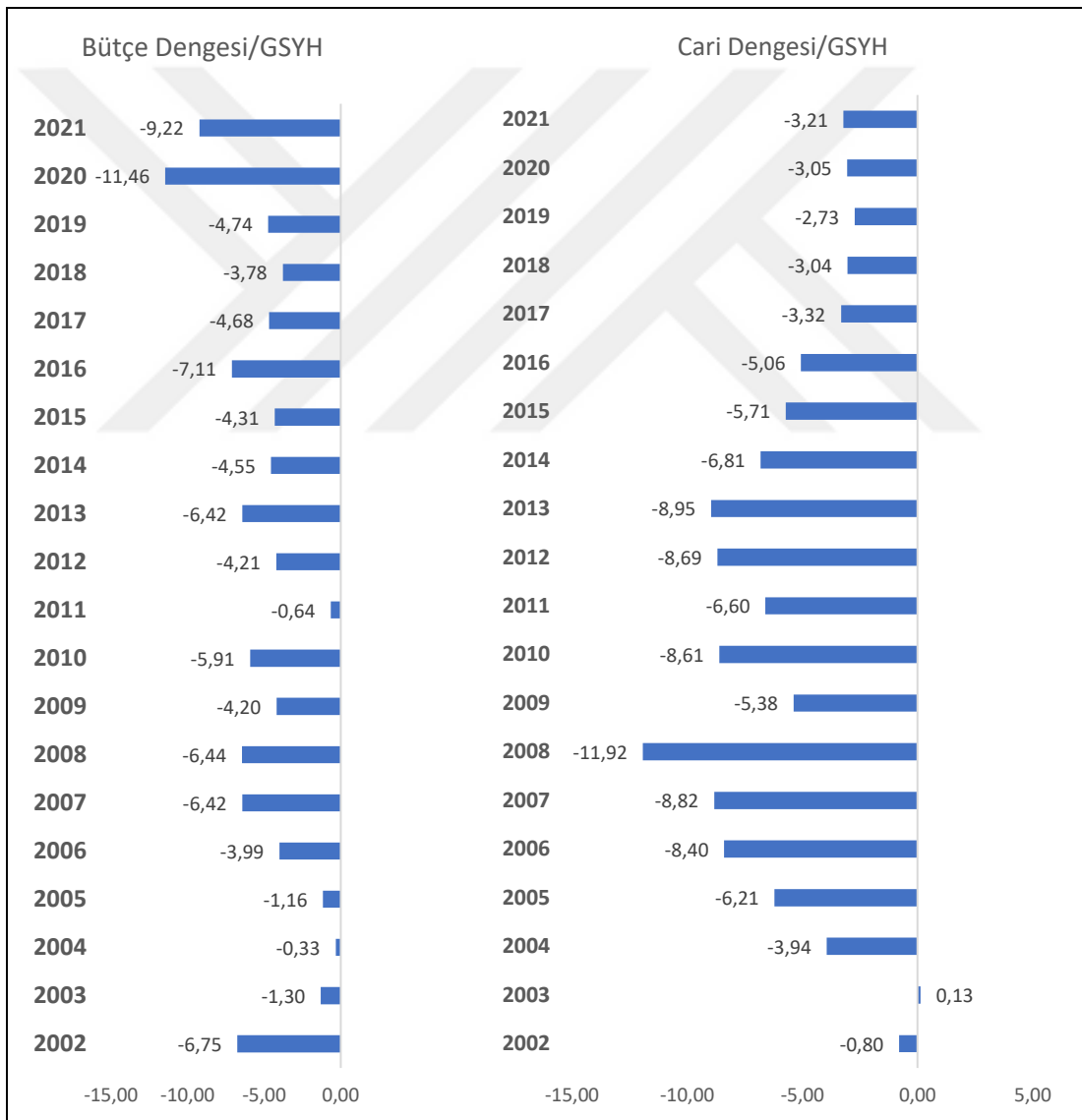

Şekil 19: 2002-2021 Yılları Arasında Gana'da İşsizliğin Seyri

Kaynak: Dünya Bankası, 2022

Gana ekonomisi bütçe açık bir ekonomidir. 2002 ile 2021 yılların arasında ülkenin bütçe açığı/GSYH oranı 0,33% ile 11,46% arasında görülmüştür. 2004 yılında en düşük seviye görülürken 2020 yılında en yüksek oran olmuştur. Gana'nın bütçe dengesi/GSYH oranı yıllar içinde dalgalanmalar göstermiştir. Özellikle 2016, 2020 ve 2021 yıllarında bütçe açığı/GSYH oranı yüksek seviyelerde kaydedilmiştir. 2004, 2005 ve 2011 yıllarında Gana'nın bütçe açığı/GSYH oranı özellikle düşük seviyelerde

kaydedilmiştir. Bu dönemlerde bütçe açığının kontrol altında tutulmaya çalışıldığı görülmektedir. 2020 yılında Gana'nın bütçe açığı/GSYH oranı %11,46 olarak kaydedilmiştir. Bu yüksek bütçe açığı oranı, COVID-19 pandemisi ve alınan mali tedbirlerin etkisini yansıtabilir. Cari işlemler dengi açısından, 2002 ile 2021 yılların arasında Gana'nın çoğu yılda cari açık verdiği görülmektedir. Cari dengesi/GSYH oranı -11,92% ile 0,13% arasında değişmektedir. Gana'nın cari dengesi/GSYH oranı yıllar içinde dalgalanmalar göstermiştir. Özellikle 2008 ve 2013 yıllarında en yüksek cari açık oranları kaydedilmiştir.

Şekil 20: Gana’da Bütçe ve Cari işlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%)

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

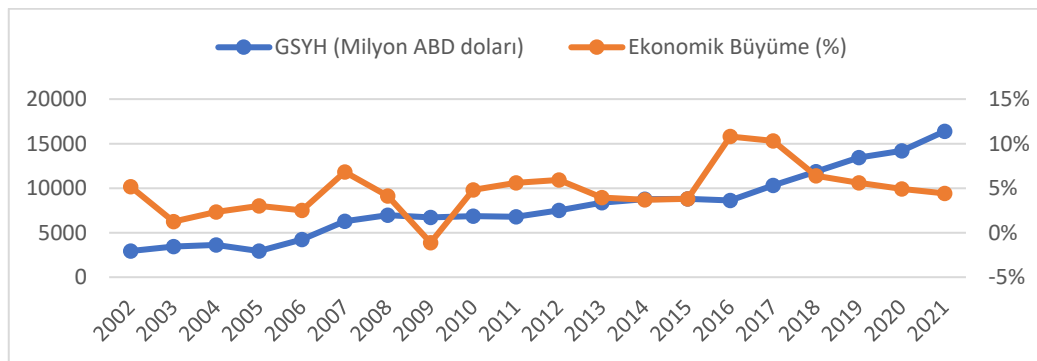
2003 yılında, Gana'nın cari işlemler dengesinin pozitif olduğu tek yıldır. Bu yılda, cari işlemler dengesi %0,13 oranla fazla olarak görülmüştür.

2.2.6. Gine

Gine, Batı Afrika'nın Atlantik kıyısında yer almaktadır. 245.857 km² alana sahip olan Gine, Batı-kuzeybatıda Gine-Bissau, kuzeybatıda Senegal, doğu-kuzeydoğuda Mali, güneydoğuda Fildişi Sahili, güneydoğuda Liberya, güneydoğuda ve batı-güneybatıda Sierra Leone ile sınır komşusudur. Batıda Atlantik Okyanusu ile sınırlanmıştır. 2 Ekim 1958'de Fransa'dan bağımsızlığını kazanmıştır. Dünya Bankası'nın 2021 yılında yayınladığı rapora göre, Gine'nin toplam nüfusu 2020 yılında 13 milyon edilmiştir (World Bank, 2022). Gine nüfusu birkaç etnik gruba ayrılmıştır. Gine'nin resmi dili olan Fransızca, okullarda, kamu yönetiminde ve medyada ana iletişim dilidir. Ancak Poular, Malinke, dahil olmak üzere 24'ten fazla ulusal dil, nüfuslar arasında daha yaygın değiş tokuş dilleri olarak yaygın şekilde konuşulmaktadır (Présidence de la République de Guinée, 2022)

Pew Araştırma Merkezi tahminlerine göre 2020 yılında %85 Müslüman, %11'i Hristiyan'dır ve geri kalanı çeşitli inançlara sahiptir (Pew Research Center, 2022)

Doğal kaynaklar açısından zengin, dünyadaki boksit rezervlerinin üçte birine sahiptir. 2 Ekim 1958'de Fransa'dan bağımsızlığını kazanmıştır (La Banque Mondiale, 2023). Temel makro ekonomik göstergelere bakıldığında zaman, Gine ekonomisi istikrarlı ekonomi olarak söylenebilir. Gine'nin ekonomik büyüme oranı genel olarak istikrarlı bir seyir izlemiştir. 2002-2021 döneminde büyüme oranı -%1,25 ile %10,82 arasında görülmüştür. Gine'de ekonomik büyüme ve cari düzeyde GSYH değerleri ait gelişimi seyri şekil-21 ile gösterilmiştir.

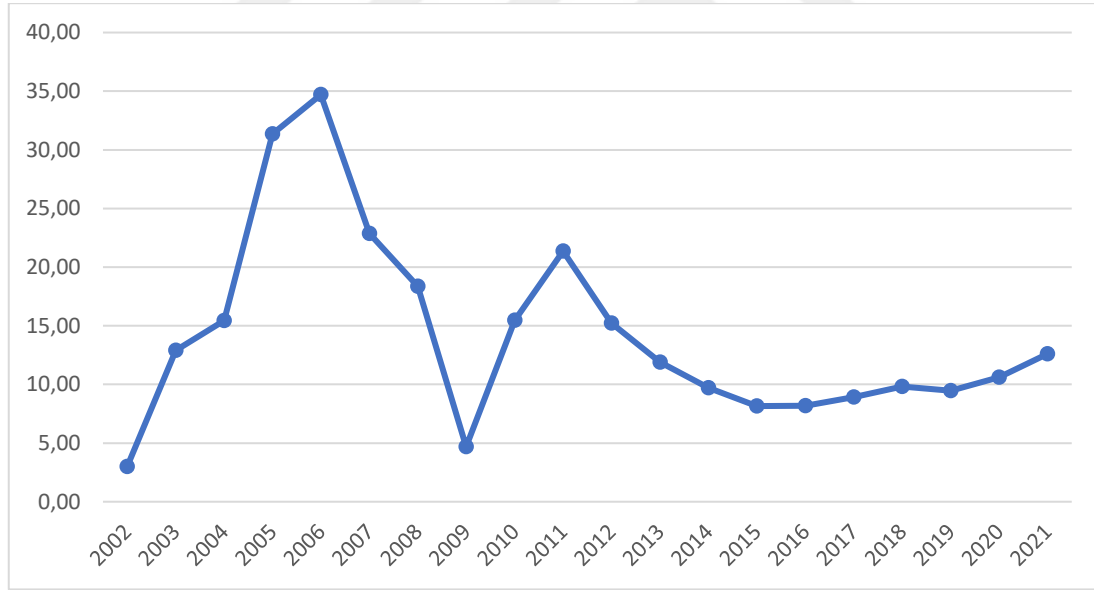

Şekil 21: 2002-2021 Yılları Arasında Gine'de GSYH ve Ekonomik Büyümenin Seyri

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

2007, 2016 ve 2017 yıllarında Gine'nin ekonomik büyüme oranı özellikle yüksek seviyelerde kaydedilmiştir. Bu dönemlerde Gine'nin ekonomisi hızla genişlemiş ve büyüme ivmesi yakalamıştır. Ülkenin ekonomik büyüme oranı yıllar içinde dalgalanmalar göstermiştir. Özellikle 2009 yılında negatif büyüme kaydedilmiştir. Bunun yanı sıra, 2003 ve 2004 yıllarında büyüme oranı biraz düşüş göstermiştir. Gine'nin ekonomik büyüme oranları, ülkenin potansiyelini yansıtmaktadır. Gine'nin doğal kaynaklara sahip olması ve ekonomik reformlar yapması, büyümeyi destekleyen faktörler arasında yer almaktadır.

Enflasyon açısından, Gine'de enflasyon oranları genel olarak yüksek seviyelerdedir. 2005, 2006 ve 2007 yıllarında enflasyon oranı çok yüksek seviyelere ulaşmıştır. Sırasıyla enflasyon hızı %31,36, %34,70 ve %22,86 olmuştur. En düşük enflasyon oranı ise 2002 yılında %3 olarak kaydedilmiştir. Gine'de enflasyonun seyri şekil-22 ile gösterilmiştir.

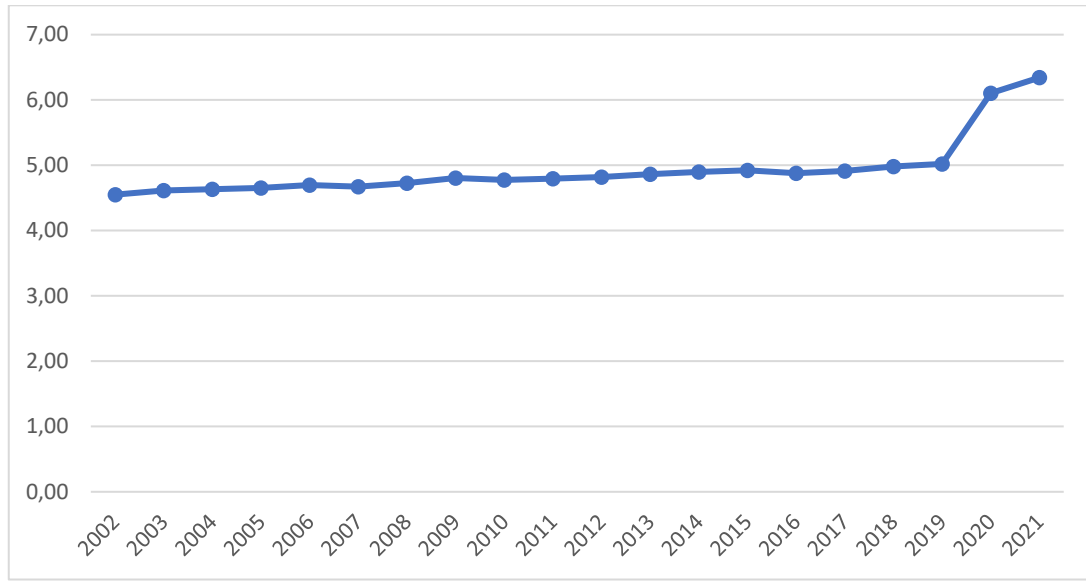

Şekil 22: 2002-2021 Yılları Arasında Gine'de Enflasyonun Seyri

Kaynak: Dünya Bankası, 2022

Şekil-23 Gine'de 2002'den 2021'e kadar yıllara göre işsizlik oranlarını göstermektedir. İşsizlik oranı, 2002'den 2008'e kadar oldukça istikrarlı bir şekilde düşüş eğilimi göstermiştir.

2008 küresel finansal krizi döneminde işsizlik oranında bir artış yaşanmış gibi görünmektedir. 2009'da işsizlik oranı önceki yıllara göre daha yüksek bir seviyede görünmektedir. 2010-2013 yılları arasında işsizlik oranı genellikle yükseliş eğilimindedir. 2014'ten itibaren işsizlik oranı tekrar düşüşe geçmiştir, ancak bu düşüş istikrarlı değildir ve yıllar arasında küçük dalgalanmalar vardır. 2020 ve 2021'de işsizlik oranı belirgin bir şekilde artmış gibi görünmektedir. Bu dönemde muhtemelen COVID-19 salgınının etkileri ve ekonomik durgunluklar etkili olmuştur.

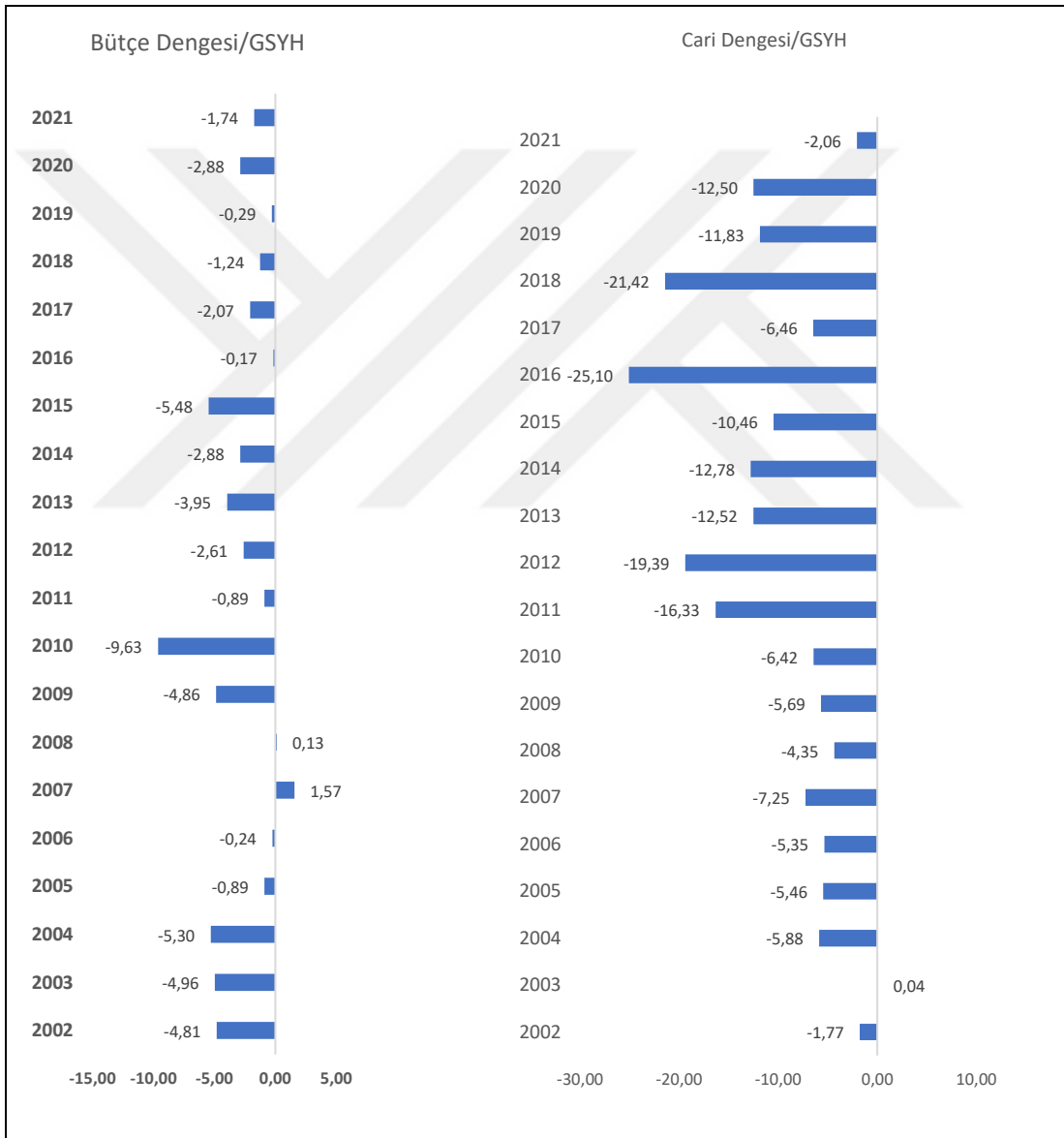
Şekil 23: 2002-2021 Yılları Arasında Gine’de İşsizliğin Seyri

Kaynak: Dünya Bankası, 2022

Gine'nin çoğu yılda negatif bütçe dengesi/GSYH oranlarına sahip olduğu görülmektedir. Bu, ülkenin harcamalarının gelirlerini aştığı anlamına gelir. 2010, 2015 ve 2004 yılları Gine'nin bütçe dengesi/GSYH oranları en yüksek bütçe açığı yıllar olmuştur. Bu yıllarda bütçe açığı sırayla %9,43, %5,48, ve %5,30 seviyede kaydedilmiştir.

2007-2008 yıllarda Gine'nin bütçe dengesi/GSYH oranlarının pozitif değerler gösterdiği görülmektedir. Bu dönemlerde bütçe fazlası olduğu anlamına gelmektedir. 2002 ile 2021 yıllar arasında Gine ekonomisi cari dengesinin açık görülmüştür. Bu ülkenin dış ticaretinde ithalatın ihracatı aşması anlamına gelir. En yüksek bütçe açığı 2016 yılında olmuştur. Bu yılda bütçe açığı %25,10 olmuştur. 2003 yılında ülkenin cari denge oranı az olsa fazlası çıkmıştır. Bu yılda Bütçe fazlası % 0,04 olarak

olmuştur. Gine'nin cari denge/GSYH oranları genellikle negatif ve bazı yıllarda oldukça düşük seviyelerdedir. Bu durum, dış ticaret açığı ve dış borçluluk gibi ekonomik zorlukları yansıtabilir. Gine'nin ihracatı artırmak, ithalatı kontrol etmek ve dış ticaret dengesini iyileştirmek için ekonomik politikalar ve yapısal reformlar uygulaması önemlidir. Ayrıca, yabancı yatırımları çekmek ve ihracat potansiyelini artırmak için sektörel çeşitlendirme ve rekabet gücünün artırılması gibi önlemler alınmalıdır.

Şekil 24: Gine’de Bütçe ve Cari işlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%)

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

2.2.7. Gine Bissau

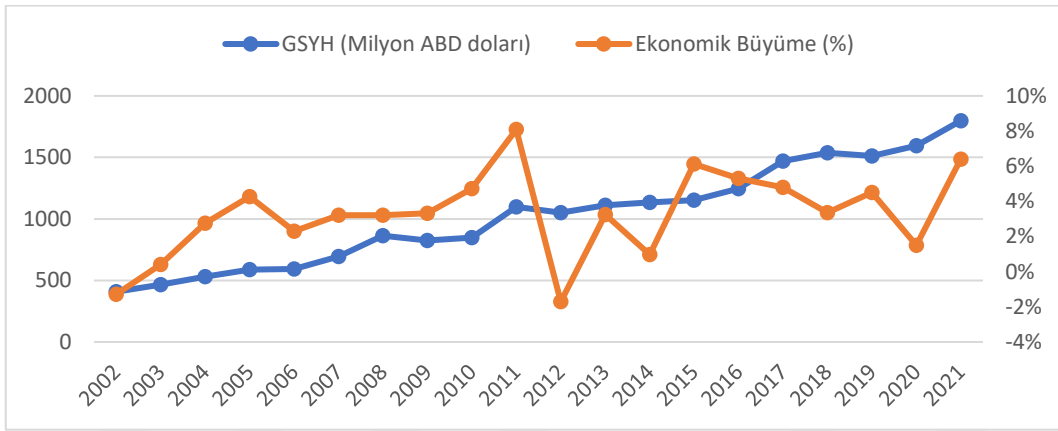
Gine-Bissau, Batı Afrika'da Portekizce konuşulan bir ülkedir. Başkenti Bissau'dur. Ülke, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu ve İslam İş birliği Teşkilatı'nın bir üyesidir. Adını başkenti Bissau'dan alan Gine-Bissau, Batı Afrika'da Atlantik Okyanusu ile çevrili, kuzeyde Senegal, doğuda ve güneydoğuda Gine ile komşudur. 1879'dan beri bir Portekiz kolonisi olan Gine-Bissau, 13 yıllık iç savaşın ardından 10 Eylül 1974'te bağımsızlığını kazanmıştır. Gine-Bissau, 28.000 km² kara ve 8.120 km² deniz olmak üzere 36.120 km² alana sahiptir. Ülkenin resmi dili Portekizce'dir. İletişim dili, Portekizce'den geliştirilen Gine-Bissau Creole'dir. Fransızca oldukça yaygındır ve ülkenin Fransızca konuşulan ülkelerle çevrili olması nedeniyle uluslararası ticaret ve iletişim için gerekli olan ilk yabancı dil olarak öğretilir. İngilizce de oldukça yaygındır (Présidence de Guinée Bissau, 2022).

Dünya Bankası'nın yayınladığı rapora göre 2020, ülkenin nüfusu 2 milyon tahmin edilmiştir. Nüfusun % 41'ini 15 yaş altı, %56'ını 15-64 yaş ve %3'ünü 65 yaş ve üstü oluşturmaktadır. Nüfus yoğunluğu 70 kişi/km²'dir (World Bank, 2022). Pew Araştırma Merkezi tahminlerine göre 2020 yılında nüfusun %19'u Hristiyan, %46'ı Müslüman ve geri kalan çeşitli inançlara sahiptir (Pew Research Center, 2022).

Ülkenin ana döviz kaynağı, ülke gelirinin %60'ını oluşturan kaju fıstığı ihracatıdır. Gine-Bissau, yıllık 120.000 tonluk üretimi ve 60 milyon dolarlık hasılatı ile Afrika'nın 3., dünyanın ise 6. kaju fıstığı üreticisidir. Ülkenin başka birçok doğal kaynağı var: boksit, odun, yağ, fosfat kayası vb. Ülkenin tarımsal potansiyeli muazzamdır, ancak örneğin ormanları yalnızca gayri resmi olarak kullanılmaktadır (CIA, 2022).

Gine-Bissau'nun temel makroekonomik değişkenler açısından, ülkenin ekonomik büyüme performansı yıllar arasında dalgalanmalar göstermektedir. Örneğin, 2002 ve 2012 yıllarında negatif büyüme yaşanırken, 2011 ve 2015 yıllarında yüksek büyüme oranları kaydedilmiştir. 2010'dan itibaren Gine-Bissau, genel olarak istikrarlı bir büyüme dönemi yaşamıştır. Bu dönemde ekonomik büyüme oranları pozitif ve artış eğilimindedir. Son yıllarda, 2019 ve 2021 arasında Gine-Bissau'nun ekonomik büyüme oranlarında bir toparlanma görülmektedir. Bu, ülkenin ekonomik potansiyelinin arttığını ve daha sürdürülebilir bir büyüme patikasına geçtiğini göstermektedir. Bazı

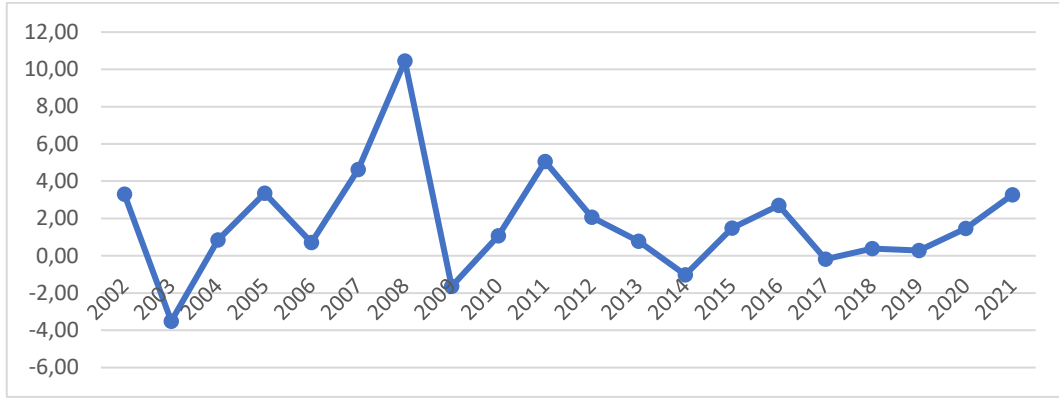
yıllarda ekonomik büyüme oranlarında düşüşler yaşanmıştır. Örneğin, 2012 yılında Gine-Bissau'nun ekonomisi küçülmüş ve negatif büyüme kaydedilmiştir. Bu dalgalanmalar, iç siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklardan kaynaklanabilir. Gine-Bissau'nun ekonomik büyüme performansı, istikrarlı bir büyüme dönemi yaşamakla birlikte dönemsel dalgalanmalar da göstermektedir. Ülkenin ekonomik büyümeyi sürdürülebilir kılması için, ekonomik politikalarda istikrar ve tutarlılık sağlanması, yatırım ortamının iyileştirilmesi, sektörel çeşitlendirme ve kaynakların verimli kullanılması gibi faktörlere odaklanması önemlidir.

Şekil 25: 2002-2021 Yılları Arasında Gine Bissau'da GSYH ve Ekonomik Büyümenin Seyri

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

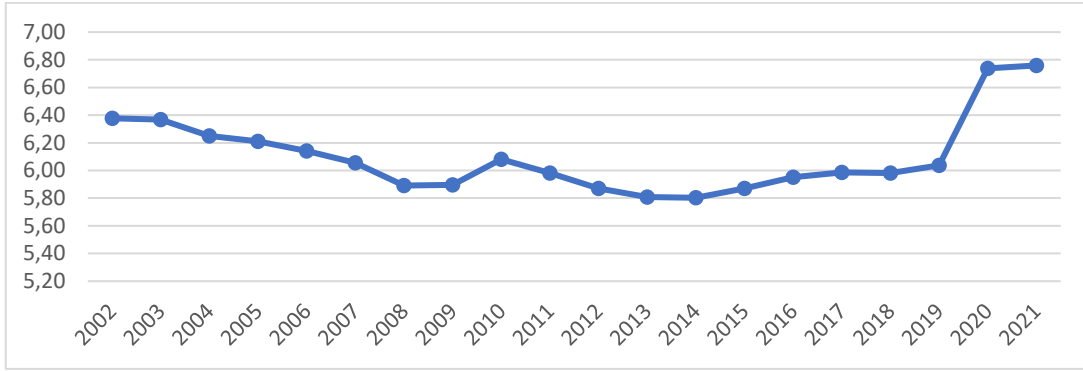
Şekil-26 -Gine-Bissau'da 2002 ile 2021 yılları arasındaki yıllık enflasyon oranlarını göstermektedir. Enflasyon, genel olarak fiyat seviyelerinin zamanla artması ve paranın satın alma gücünün azalması olarak tanımlanır. 2002'de enflasyon oranı %3,30 olarak başladı ve 2003'te %3,51 deflasyon yaşanmıştır. Bu düşüş, fiyat düzeyindeki düşüşü ve potansiyel olarak ekonomideki durgunluğu gösterebilir. 2008'de enflasyon oranı oldukça yüksek bir seviye olan %10,45'e ulaşmıştır. 2009'da tekrar deflasyon yaşanmıştır. Bu, ekonomik durgunluğa veya talep düşüşüne işaret edebilir. Sonraki yıllarda enflasyon oranı genellikle düşük veya orta seviyelerde seyretti. 2011'de %5,06'lık bir artış görüldü, bu da fiyatların hızla yükseldiği bir dönemi yansıtabilir.

Şekil 26: 2002-2021 Yılları Arasında Gine Bissau'da e Enflasyonun Seyri

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

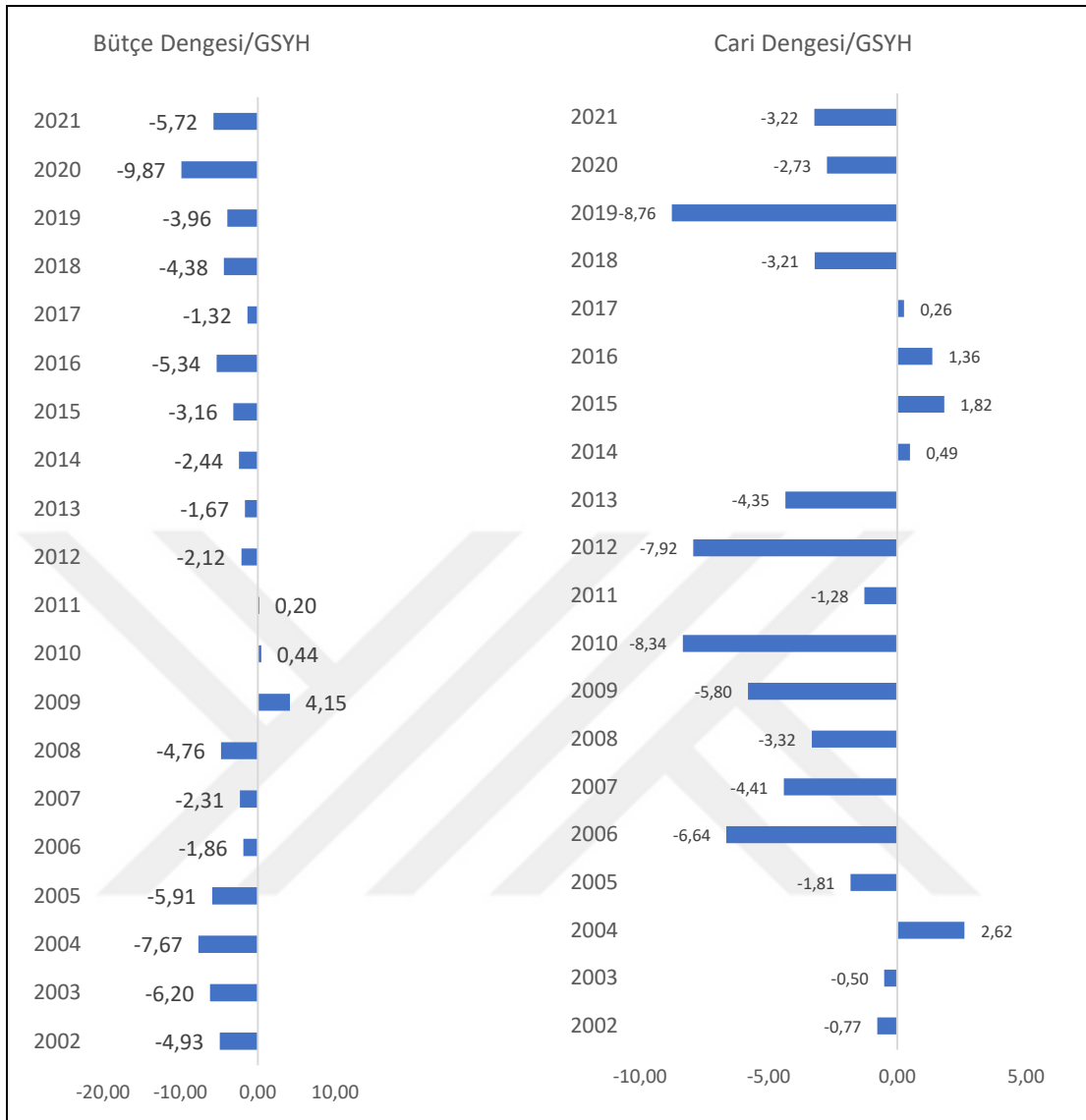
Gine-Bissau'nun işsizlik oranları genel olarak istikrarlı bir seyir göstermektedir. 2002-2021 dönemi boyunca işsizlik oranında önemli bir dalgalanma görülmemiştir. Bu durum, işgücü piyasasının nispeten dengeli olduğunu ve istikrarlı bir istihdam seviyesine sahip olduğunu göstermektedir. İşsizlik oranının yıllar boyunca nispeten sabit kalması, Gine-Bissau'nun ekonomik büyüme ve istihdam sağlama konusunda sınırlı ilerleme kaydedebildiğini göstermektedir. İşgücü piyasası dinamiklerinin iyileştirilmesi, istihdam fırsatlarının artırılması ve genç nüfusun istihdama erişimini kolaylaştırmak için politika önlemlerinin alınması önemlidir. Genç nüfus arasında işsizlik oranının diğer yaş gruplarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, gençlerin istihdam edilebilirliklerinin artırılması, eğitim ve beceri geliştirme programlarına yatırım yapılması ve girişimcilik fırsatlarının teşvik edilmesi gibi gençlere yönelik istihdam politikalarının önemini vurgulamaktadır. 2020 ve 2021 yıllarında işsizlik oranının hafifçe arttığı görülmektedir. Bu dönemde COVID-19 salgınının ekonomik etkileriyle birlikte işsizlikte küçük çaplı bir artış yaşanmış olabilir. Bu durum, salgının istihdam üzerindeki etkilerinin yönetilmesi ve toparlanma sürecinde istihdam fırsatlarının yeniden oluşturulması gerekliliğini göstermektedir.

Şekil 27: 2002-2021 Yılları Arasında Gine Bissau'da İşsizliğin Seyri

Kaynak: Dünya Bankası, 2022

Gine-Bissau'nun bütçe dengesi/GSYH oranı yıllar boyunca genellikle negatif değerlerde seyretmiştir. Bu durum, ülkenin bütçe açığıyla karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Özellikle 2004-2020 döneminde bütçe açığı oldukça yüksek seviyelerde seyretmiştir. Yüksek bütçe açığı, Gine-Bissau'nun mali istikrarsızlıkla mücadele ettiğini ve kamu finansmanı konusunda zorluklar yaşadığını göstermektedir. Bütçe açığının sürdürülebilir bir düzeye çekilmesi ve mali disiplinin sağlanması önemlidir. Bütçe dengesi 2009, 2010 ve 2011 yıllarında fazlası olmuştur. Bu, Gine-Bissau'nun o yıllar dış yardımlardan önemli ölçüde faydalandığını göstermektedir. Dış yardımların sürdürülebilir bir mali yapının oluşturulmasında geçici bir önlem olmaktan çıkarılması önemlidir. 2020'de bütçe açığının %9,87 değer ile büyük ölçüde arttığı görülmektedir. Bu durum, COVID-19 salgınının ekonomik etkileriyle birlikte mali açıkların arttığını göstermektedir.

Şekil 28: Gine Bissau’da Bütçe ve Cari işlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%)

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

Cari işlemler açısından 2019, 2010, 2012 ve 2006 yılları Gine-Bissau'nun cari dengesinin en düşük negatif değerlere sahip olduğu yıllardır. Bu yıllarda cari açık oranı yüksek olmuştur. Bu durum, ülkenin dış ticaretindeki dengesizlikleri ve dış kaynaklara olan bağımlılığını göstermektedir.

Bazı yıllarda cari dengede pozitif değerler görülmektedir, örneğin 2004, 2015, 2016 ve 2014 yıllarında. Bu durum, ülkenin dış ticaret dengesindeki iyileşme göstergeleri olarak değerlendirilebilir. Ancak, genel olarak cari dengenin negatif olduğu ve sürdürülebilir bir düzeye ulaşmadığı gözlenmektedir.

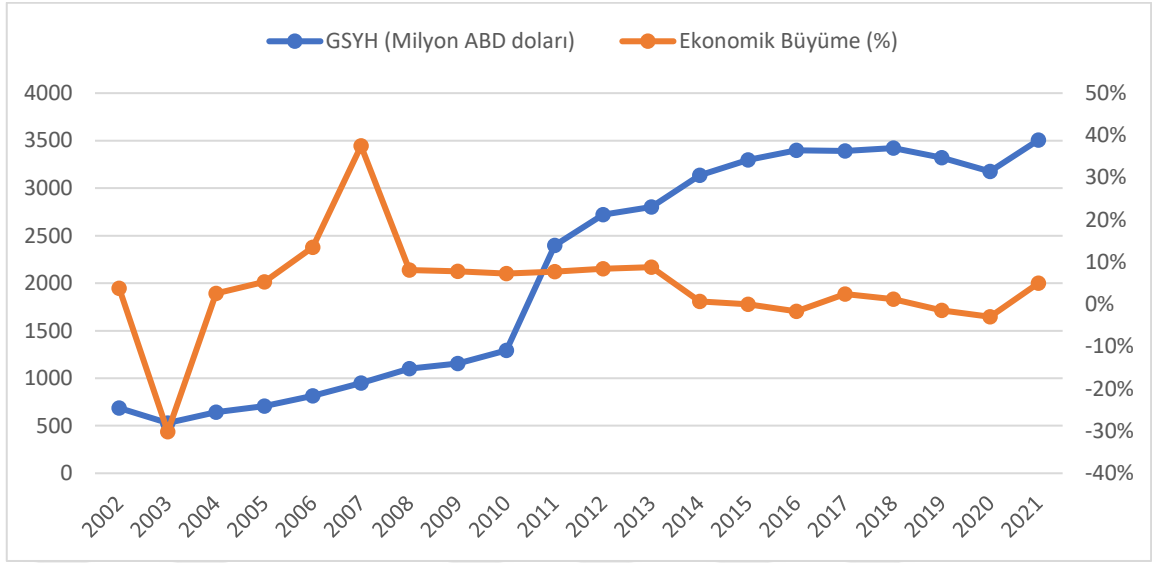
2.2.8. Liberya

Liberya, güney-güneydoğuda ve batı-güneybatıda Atlantik Okyanusu, kuzeybatıda Sierra Leone, kuzeyde Gine ve doğuda Fildişi Sahili ile sınırlanmış bir Batı Afrika ülkesidir. Liberya, Afrika'da 1847'de bağımsızlığını kazanan ilk ülkedir.

2021 yılında 0,481 insani gelişme endeksi ile dünyanın en az gelişmiş yirmi ülkesi arasında yer alan ülke, Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'nun (ECOWAS) bir üyesidir. Liberya'nın nüfusu 2019'da 4,9 milyon kişi olduğu tahmin edilmiştir.

Liberya, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) İnsani Gelişme Endeksi'nde (İGE) 189 ülke arasında 181. sırada yer alıyor ve dünyanın kişi başına en düşük üçüncü gayri safi yurtiçi hasılasına sahip. Liberya nüfusunun yarısından fazlası günde 2 doların altında yaşamaktadır. Pew Araştırma Merkezi tahminlerine göre 2020 yılında nüfusun %86'ı Hristiyan, %12'i Müslüman ve geri kalanı çeşitli inançlara sahiptir (Pew Research Center, 2022).

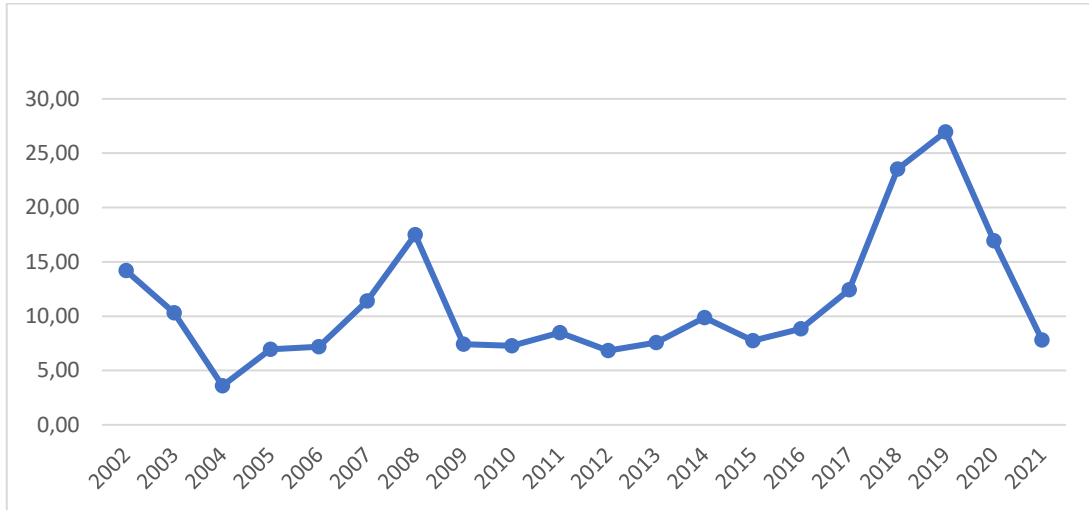
Liberya'nın ekonomik büyüme performansı önemli ölçüde dalgalanmıştır. 2003 yılında büyük bir düşüş yaşanmış ve ülke resesyona girmiştir. Bu dönemde iç savaşın etkileri ve ekonomik istikrarsızlık büyümeyi olumsuz etkilemiştir. Sonraki yıllarda, ekonomik toparlanma ve reform çabalarıyla birlikte büyüme oranları toparlanmıştır. Ancak, bazı yıllarda pozitif büyüme oranları olsa da düşük seviyelerde kalmıştır. Özellikle 2015 yılında neredeyse sıfır büyüme kaydedilmiştir. Daha sonraki yıllarda büyüme oranları istikrarlı bir şekilde artmıştır. 2021 yılında %5.01'lik bir büyüme oranı görülmüştür, bu da olumlu bir toparlanma işareti olarak değerlendirilebilir. Liberya'nın ekonomik büyümesi, iç savaşın sona ermesi, politik istikrar, yatırımların teşviki, doğal kaynakların kullanımı ve ekonomik reformların uygulanması gibi faktörlere bağlıdır. Sürdürülebilir bir büyüme için, ekonomik çeşitlendirme, altyapı geliştirme, eğitim ve sağlık hizmetlerine yatırım gibi alanlara odaklanmak önemlidir.

Şekil 29: 2002-2021 Yılları Arasında Liberya'da GSYH ve Ekonomik Büyümenin Seyri

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

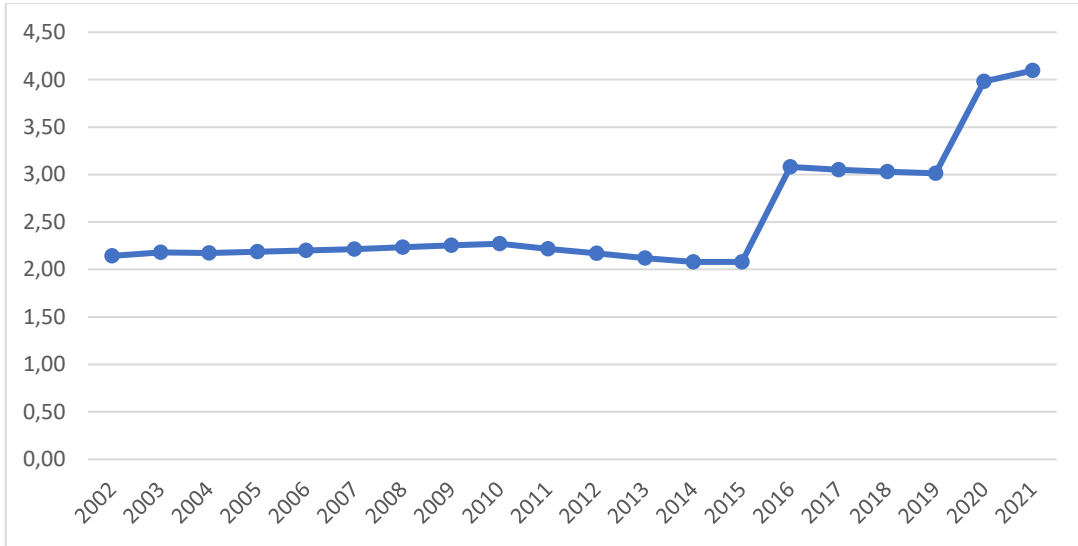
Enflasyon oranlarına baktığımız zaman, Liberya'da enflasyon oranı yıllar içinde önemli ölçüde dalgalanmıştır. 2019 ve 2018 yıllarında enflasyon oranı en yüksek seviyelerde seyretmiştir. 2018 yılında %23,55 orandan 2019 yılında %26,97 orana yükselmiştir. Diğer yıllarda enflasyon oranı düşüş göstermiş, ancak yine de yüksek seviyelerde kalmıştır

Şekil 30: 2002-2021 Yılları Arasında Liberya'da Enflasyonun Seyri

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

Liberya'da işsizlik oranları düşük ve genellikle istikrarlı bir seyir izlemektedir. İşsizlik oranları 2002-2012 döneminde genellikle %2.1 ile %2.27 arasında dalgalanmıştır. Bu dönemde istikrarlı bir istihdam durumu söz konusu olmuştur. Ancak, 2016 yılından itibaren işsizlik oranları hafifçe artmıştır ve 2020-2021 döneminde %3.98 ile %4.09 arasında bir işsizlik oranı gözlenmiştir.

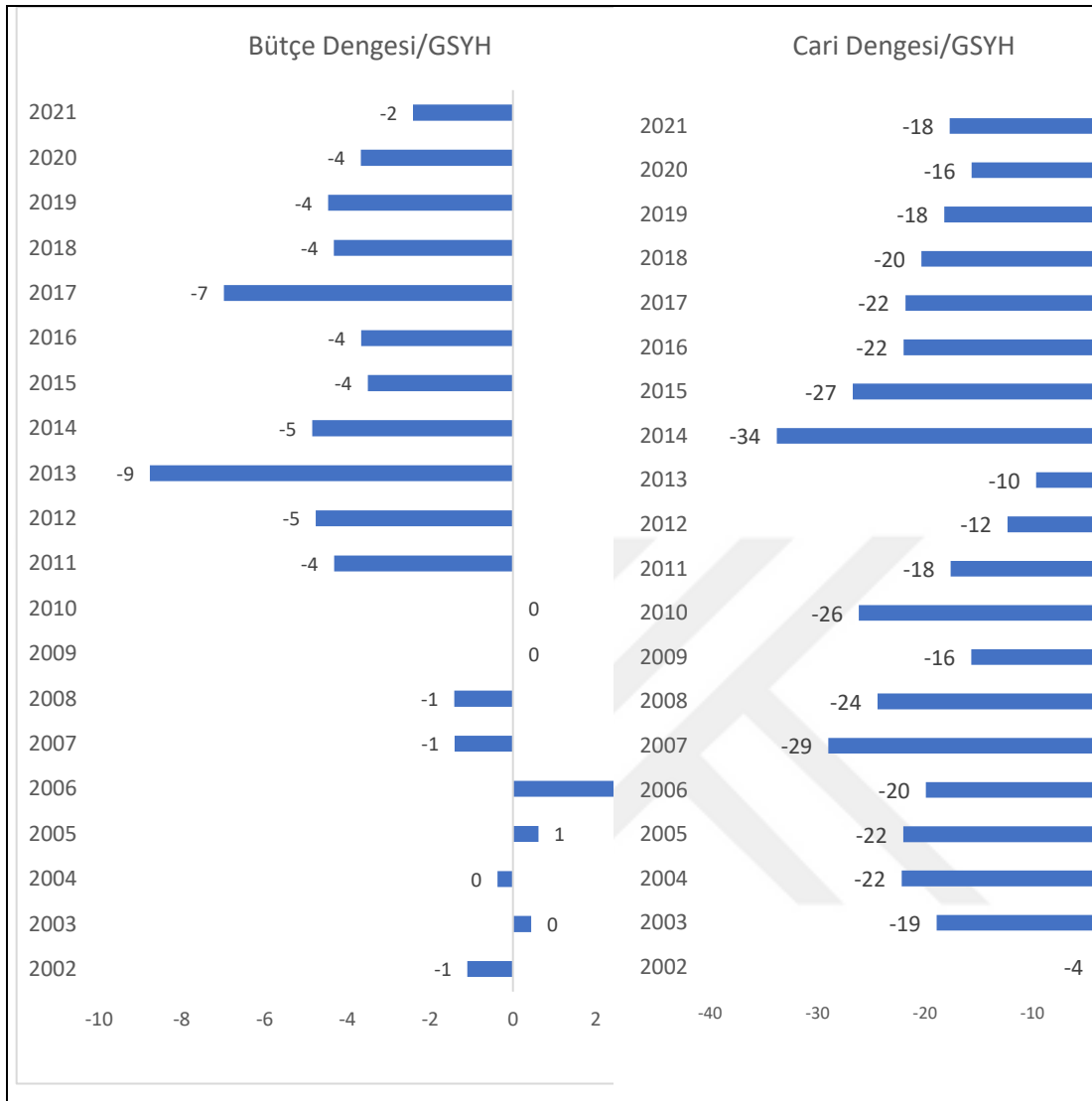

Şekil 31: 2002-2021 Yılları Arasında Liberya’da İşsizliğin Seyri

Kaynak: Dünya Bankası, 2022

Liberya'nın bütçe dengesi/GSYH oranları 2002 ile 2021 yıllar arasında değişiklik göstermiştir. 2003, 2005 ve 2006 yılları arasında bütçe dengesi fazlası bulunmuştur. En fazla bütçe açığı 2013 yılında kaydedilmiştir. Bu yılda bütçe açığı %8,77 olmuştur.

Liberya'nın Cari Dengesi/GSYH oranı 2002 ile 2021 yıllar boyunca açık olmuştur. Bu durum, Liberya'nın mal ve hizmetlerin ihracatından daha fazla ithalat yaptığını gösterir. Negatif cari denge oranları, ülkenin dış ticaret açığını ve dışa bağımlılığını göstermektedir. Liberya’da 2014 yılında e%33,80 oran ile en yüksek cari açık görülmüştür. En düşük ise %3,78 oran ile 2002 yılında olmuştur.

Şekil 32: Liberya'da Bütçe ve Cari işlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%)

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

2.2.9. Mali

Mali, Batı Afrika'da yer alan, denize kıyısı olmayan bir ülkedir. 1.241.238 km² yüzölçümü ile Batı Afrika'nın Nijer'den sonra en büyük ülkesidir. Yedi komşu ülke ile 7.420 km'lik sınırı paylaşmaktadır. Kuzeyde Cezayir, doğuda Nijer ve Burkina Faso, güneyde Fildişi Sahili, Gine, batıda Moritanya ve Senegal ile komşudur. Mali, iki büyük nehir tarafından geçilmektedir: (Présidence de la République du Mali, 2022).

Mali, 13. ve 16. yüzyıllar arasında bölgeyi yöneten Mali İmparatorluğu'nun adını almıştır. Batı Afrika'daki en büyük ve en zengin imparatorluk olmuştur (CIA,

2022). Mali İmparatorluğu, Mansa Musa'nın hükümdarlığı altında 14. yüzyılda zirveye ulaşmıştır. Altın sayesinde Mansa Musa, bugüne kadar tüm zamanların en zengin adamı olarak kabul edilmiştir (Burns, 2001).

1890'dan 1960'a kadar Fransız sömürgesinin altında kalan Mali, 22 Eylül 1960'ta bağımsızlığını kazanmıştır. Başkenti Bamako'dur. Başkentini yanı sıra ana şehirler Kayes, Segou, Mopti, Sikasso, Koulikoro, Kidal, Gao ve Timbuktu'dur. Mali, tek kamaralı bir parlamentoya sahip bir cumhuriyettir. Yürütme gücü cumhurbaşkanı ve hükümeti tarafından, yasama gücü ise Ulusal Meclis tarafından temsil edilmektedir.

2020'de Mali'nin toplam nüfusunun 20,5 milyon olduğu tahmin edilip, dünya nüfusunun % 0,26'sını temsil etmiştir ve nüfus açısından Mali 60.sıraya yerleştirilmiştir. Mevcut tahminlere göre, Mali nüfusu %3,26 hızla büyümektedir.

Pew Araştırma Merkezi tahminlerine göre 2020 yılında nüfusun %2,5'i Hristiyan %95'i Müslüman ve geri kalanı çeşitli inançlara sahiptir (Pew Research Center, 2022). Mali'nin nüfusu ağırlıklı olarak genç. Gerçekten de nüfusun %54'ü 18 yaş altındadır ve medyan yaş 16,3'tür. 2020'de kadın başına 6'dan fazla çocukla Mali, dünyadaki en yüksek doğurganlık oranlarından birine sahiptir (World Bank, 2022)

Mali'de 15-24 yaş arası gençlerin okuma yazma oranı çok düşüktür. 2020 yılında gençlerin sadece %46,157'si okuma yazma bilmektedir. Bu oran erkeklerde %55,227, kızlarda ise %38,452 tahmin etmiştir (UNICEF, 2021).

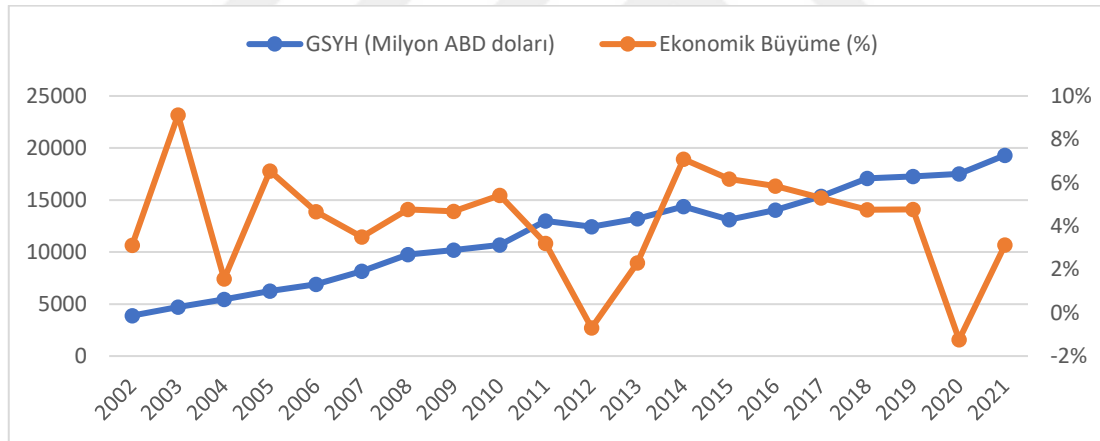
İGE, insan gelişiminin üç temel boyutunda uzun vadeli ilerlemeyi ölçmek için kullanılan sentetik bir göstergedir: uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgiye erişim ve makul bir yaşam standardı. Uzun ve sağlıklı bir yaşam, yaşam beklentisi ile ölçülür. Bilgi düzeyi, yetişkin nüfusun ortalama eğitim yılı sayısı, yani 25 yaş ve üstü kişilerin yaşamları boyunca aldıkları ortalama eğitim yılı sayısı ile değerlendirilir. Eğitim ve bilgiye erişim, okul çağındaki çocuklar için beklenen eğitim süresi ile ölçülür, yani okul çağındaki bir çocuğun okullaşma oranlarındaki baskın eğilimler.

Yaş aralığı hayatı boyunca değişmeden kalır. Yaşam standardı, satın alma gücü paritesi (SAGP) dönüşüm oranları kullanılarak dönüştürülen sabit 2017 uluslararası dolar cinsinden ifade edilen kişi başına gayri safi milli gelir (GSMH) kullanılarak değerlendirilir. 0,435 insani gelişme endeksi ile en fakir ülkelerden biri olan Mali, bu puanla 2019 sıralamasında 189 ülke arasında 184. sırada yer almıştır (UNDP, 2022).

Mali, doğal kaynaklar açısından zengin bir ülkedir. Altın, fosfat, kaolin, tuz, kireç taşı, uranyum, alçıtaşı, granit, boksit, demir cevheri, manganez, kalay ve bakır bulunmaktadır. (CIA, 2022).

Gelişmekte olan ülke, Mali Sahra'nın güneyinde Afrika'nın ilk pamuk üreticisi, Afrika'nın ise 3. altın üreticisi konumuna yükselmiştir. Mali'nin ihracat gelirlerinde altın ilk sırada yer alırken, büyük baş, pamuk ve demir takip etmektedir. Altından elde edilen gelirler, GSYH'nın yaklaşık %25'ini ve ihracat kazançlarının %75'ini temsil ederek Mali'yi Güney Afrika ve Gana'dan sonra Afrika'nın en büyük üçüncü altın üreticisi yapmaktadır. Pamuk, GSYH'nın yaklaşık %1'ini ve ihracat kazançlarının %15'ini oluşturmaktadır. (Koulouba, 2021)

Makroekonomik Göstergelerin açısından, Mali ekonomisinin büyüme performansı verilerine göre, 2002 ile 2021 yılları arasında dalgalanma gösterdiği görülmektedir.

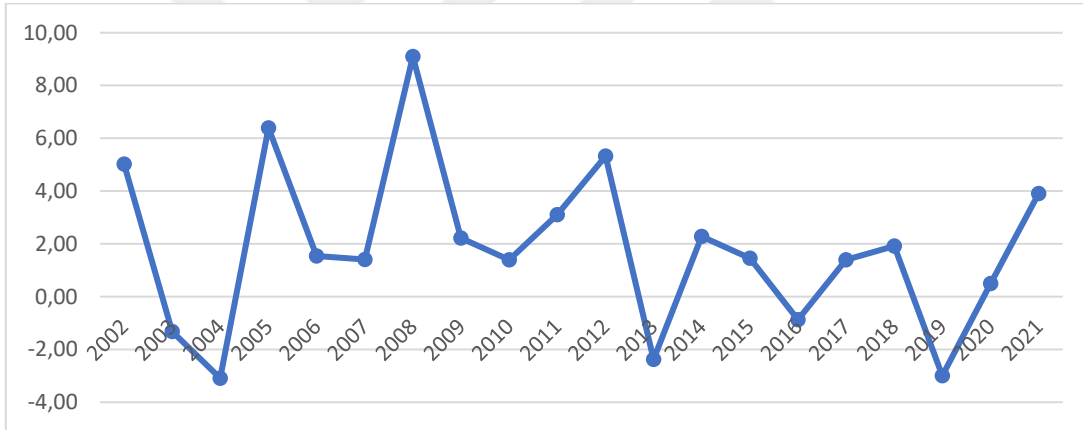
Şekil 33: 2002-2021 Yılları Arasında Mali'de GSYH ve Ekonomik Büyümenin Seyri

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

En büyük ekonomik büyüme oranı 2003 ve 2014 yıllarında görülmüştür. Bu yıllarda büyüme oranı sırayla %9,12 ve %7,08 olmuştur. 2012 yılında Mali ekonomisi küçülme yaşamıştır. Büyüme oranı -0,70 olarak gerçekleşmiştir. Bu negatif oranın ana sebebi 2012 yılında ülkede yaşandığı darbe olabilir. 2020 yılında Mali ekonomisi en düşük ekonomik büyüme oranı kaydetmiştir. Bu yılda büyüme oranı -1,24 olarak kaydedilmiştir. Bu olumsuz etki, COVID-19 pandemisinin etkileriyle

ilişkilendirilebilir. Mali ekonomisinin büyüme performansı, çeşitli faktörlerden etkilenebilmektedir. Bunlar arasında iç ve dış ekonomik koşullar, siyasi istikrar, doğal kaynaklara dayalı sektörlerin performansı ve küresel ekonomik dalgalanmalar yer almaktadır. Mali, ekonomik büyümeyi sürdürmek ve istikrarı sağlamak için yatırımları teşvik etmeye, altyapıyı geliştirmeye ve iş dünyasını desteklemeye yönelik politikaları uygulamaya devam etmelidir.

Mali'nin enflasyon verilerine bakacak olursak: enflasyon oranları dalgalandığını söyleyebiliriz. 2002, 2005, 2008, ve 2013 yıllarında en yüksek enflasyon oranları kaydedilmiştir. Diğer yandan 2003,2004,2013,2016 ve 2019 yıllarında Mali ekonomisinde enflasyon oranı negatif görülmüştür. Genel olarak, Mali ekonomisinde enflasyon oranları 2002 ile 2021 yıllar arasında -3,09 ile %9,10 olarak olmuştur.

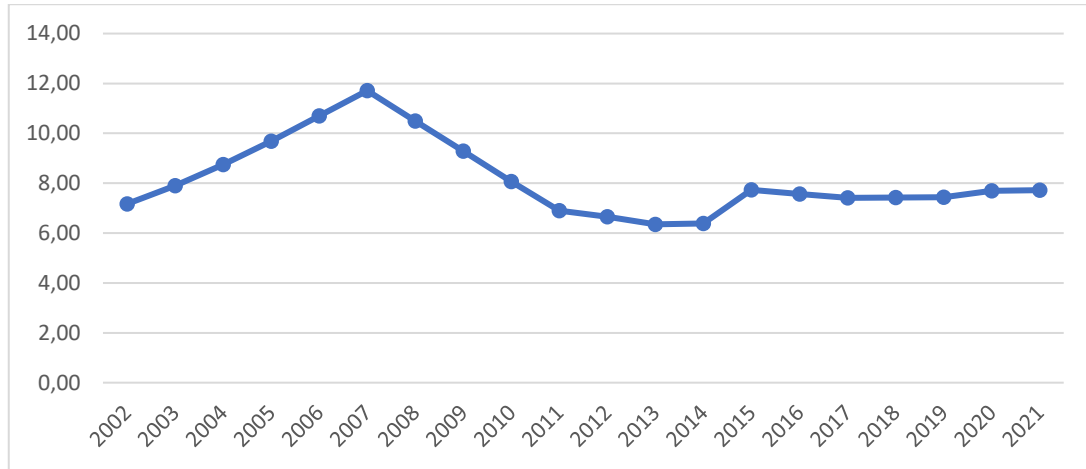
Şekil 34: 2002-2021 Yılları Arasında Mali’de Enflasyonun Seyri

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

Mali ekonomisinin işsizlik oranları 2002 ile 2021 yıllar arasında %6,35 ve %11,71 arasında dalgalanmıştır. En yüksek oran 2007 yılında olurken en düşük ise 2013 olmuştur. 2006, 2007 ve yıllar hariç Mali’nin işsizlik oranlarını yıllar boyunca tek hanelik değer olmuştur.

Mali'nin ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayalıdır ve tarım sektörü ülkedeki istihdamın önemli bir kısmını oluşturur. Tarım sektörün hem kırsal bölgelerde hem de şehirlerde birçok kişiye iş imkânı sağladığı için işsizlik oranları düşük görülmektedir. Mali, hızla büyüyen bir nüfusa sahip bir ülkedir. Genç nüfusun yüksek olduğu bir

ülkede işgücüne katılım oranı da yüksek olabilir ve bu da işsizlik oranının düşük kalmasının sebebi olur.

Şekil 35: 2002-2021 Yılları Arasında Mali’de İşsizliğin Seyri

Kaynak: Dünya Bankası, 2022

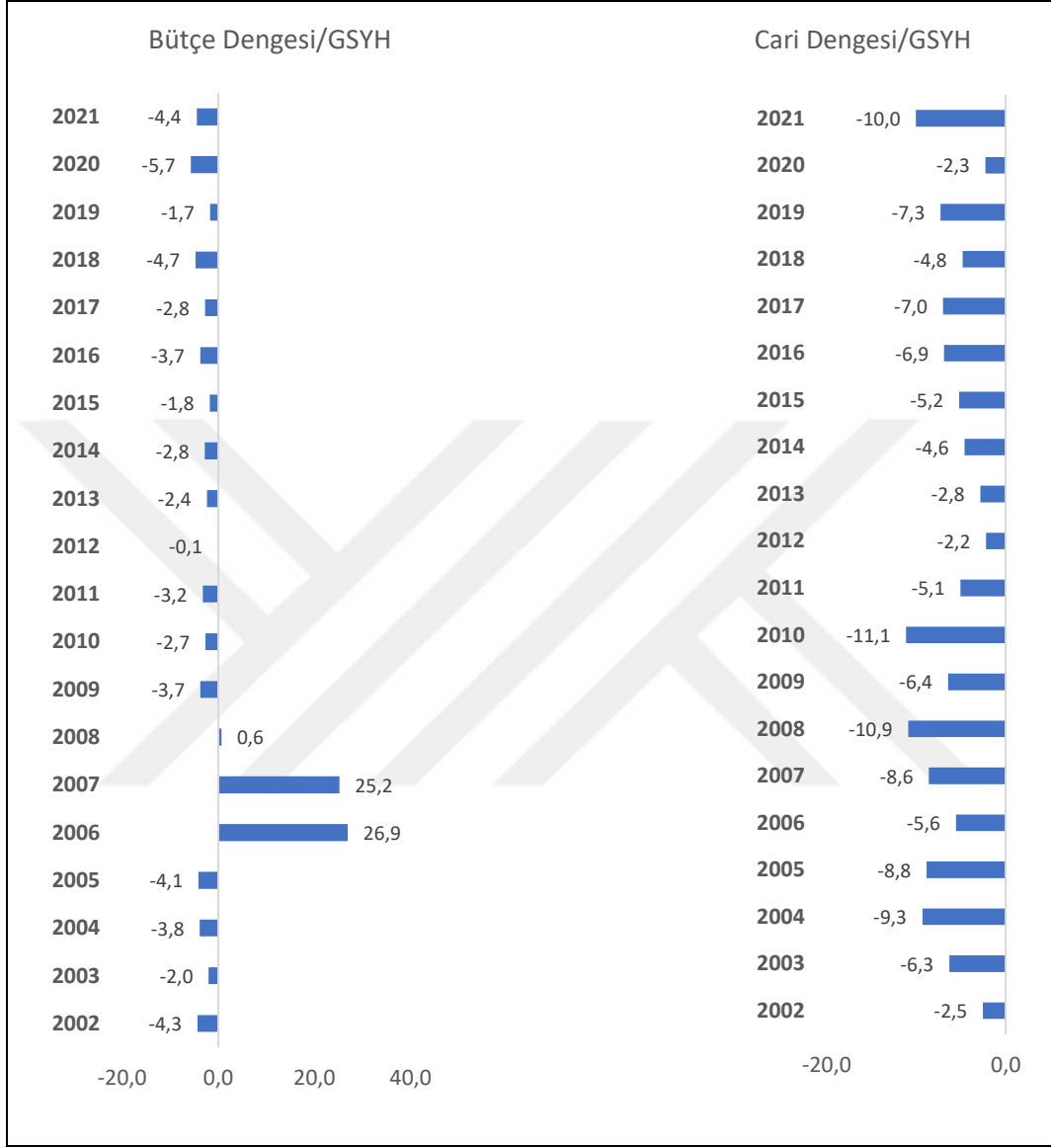
Kamu dengelerine bakıldığında, 2002 ile 2021 yılların arasında Mali’nin bütçe dengesinin çoğu açık olmuştur. Ülkenin bütçe dengesinin dalgalandığı görülmüştür. Değerler -%5,71 ile %26,94 arasında dalgalanmıştır. 2020 yılında 5,71 ile en büyük bütçe açığı görülmüştür. Ancak, 2006 ve 2007 yıllarında Mali’nin bütçe dengesi fazlası olmuştur. Bu yıllarda bütçe dengesi/GSYH oranları sırasıyla %26,94 ve 25,26 olarak kaydedilmiştir.

Cari işlemler açısından, Mali’nin cari dengesi genellikle negatif yönde seyretmiştir, 2008 ve 2010 yıllarında cari açığın oranı oldukça yüksek olmuştur. 2008 yılında cari açığı %10,89 olurken 2010 yılında %11,14 olarak kaydedilmiştir. 2012 ve 2020 yıllarında Mali en düşük cari açığı kaydetmiştir. Bu yıllarda cari açığı değerler sırasıyla %2,19 ve 2,25 olmuştur.

Mali’de ikiz açık yaşanmıştır. 2002-2021 yılları arasında hem bütçe dengesi hem de cari dengenin negatif olduğu görülmektedir. Bütçe dengesi/GSYH oranı ve cari dengesi/GSYH oranı genellikle eksi değerlerde seyretmiştir. Bu, Mali’nin hem kamu harcamaları ve gelirleri arasında hem de dış ticaretinde ithalat ve ihracat arasında açık verdiğini göstermektedir. 2006 ve 2007 yıllarında bütçe fazlası görülmüştür. Bu yıllarda, bütçe fazlası sırayla %25,2 ve %26,9 olarak kaydedilmiştir.

İkiz açık durumu, ekonomideki dengesizlikleri ve zorlukları gösterir. Mali’nin bütçe açığı ve cari açığı azaltmaya yönelik politikalar uygulayarak ekonomik istikrarı

ve sürdürülebilirliği sağlaması önemlidir. Bu tür durumlar, ekonomi politikalarının dikkatli bir şekilde yönetilmesini gerektirir.

Şekil 36: Mali'de Bütçe ve Cari işlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%)

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

2.2.10. Nijer

Nijer, Batı Afrika'da, kuzeybatıda Cezayir, kuzeydoğuda Libya, doğuda Çad, güneyde Nijerya, güneybatıda Benin, batı-güneyde Burkina Faso ve Mali arasında yer alan bir ülkedir. Nijer 1.267.000 km²'nin üzerinde bir alana yayılmaktadır. Batı Afrika ülkelerinin en büyüğüdür ve kıta ölçeğinde 6. sıradadır (Cezayir, Demokratik Kongo

Cumhuriyeti, Sudan, Libya ve Çad'dan sonra). Nijer toprakları, Sahra ve Sahel 'in %80'inden oluşur. Başkenti Niamey, para birimi Batı Afrika CFA frangıdır.

2020 yılında, 24 milyon kişilik bir nüfusa sahip olan Nijer, 196 ülke nüfusu itibarıyla 56. sırada yer almaktadır ve km² başına 20 kişi ile orta düzeyde bir nüfus yoğunluğuna sahiptir. Ülke, kadın başına ortalama 6,89 çocukla dünyanın en yüksek doğurganlık oranına sahip ülkesidir. 1980 ile 2020 arası nüfus 4 katına çıkmıştır.

Pew Araştırma Merkezi tahminlerine göre 2020 yılında nüfusun %1'i Hristiyan, %98'i Müslüman ve geri kalanı çeşitli inançlara sahiptir. (PEWRESEARCH, 2021).

Genç kızlar, UNICEF veya diğer yardım gruplarının yardımına rağmen eğitime erişimde çok zorluk yaşıyor. Nijer'de 2018'de 15 yaş ve yukarı olan nüfusun okuma yazma oranı toplamda %35 iken bu oran kadınlarda sadece %26,65 olmuştur. 15 ile 24 yaşlarında olan nüfusun okur yazar oranı 2018 yılında %43,46 çıkmıştır. Kadınlarda bu oran %35,56 iken erkeklerde %51,07 olmuştur. Kayıt oranı 2012'de ülke genelinde %63,2'dir ve kız çocuklarında %57,6'dır53.

Uranyum ve petrol ülkenin iki ana doğal kaynağıdır. Nijer, dünyanın 4. uranyum üreticisidir (yaklaşık %7 pazar payı) ve 6. en büyük rezervine sahiptir (CİA, 2022).

Nijer ekonomisi tarıma dayalı bir ekonomidir. Temel makroekonomik göstergeler bakacak olursak, Ekonomik büyüme açısından, 2002 ile 2021 yılları arasında Nijer'in büyüme oranları genellikle değişkenlik göstermiştir. 2002'de %5,35 büyüme ile başlayarak, 2003 ve 2005 yıllarında yüksek büyüme oranlarına ulaşmış. Ancak, 2004 ve 2009'da negatif büyüme yaşanmış. Nijer'in büyüme oranlarındaki dalgalanmalar, muhtemelen iç ve dış faktörlerin bir kombinasyonundan kaynaklanmaktadır. Örneğin, 2004 yılında negatif büyüme, muhtemelen ekonomik zorluklar veya dış şoklardan kaynaklanmış olabilir. Nijer, 2008 ve 2012 yılları arasında yüksek büyüme oranlarına sahip olmuştur. Bu dönemde çeşitli faktörler, ekonomik büyümeyi desteklemiş olabilir. Ancak, belirli nedenleri tam olarak bilemiyorum. Nijer'in büyüme oranları genellikle pozitif yönlüdür. Negatif büyüme dönemleri de olsa, genel olarak ülkenin ekonomik istikrarı ve büyüme potansiyeli bulunmaktadır.

Fiyatlar genel düzeylerine bakacak olursak, 2002 ile 2021 yılları arasında Nijer'in enflasyon oranları dalgalanma göstermiştir. 2002'de %2,64 enflasyonla başlayarak, 2005 yılında yüksek bir artış yaşanmış. Daha sonra enflasyon oranı

genellikle düşük seviyelerde seyretmiş. Nijer, 2008 ve 2021 yıllarında yüksek enflasyon oranları yaşamış. Özellikle 2008 yılında %11,30 gibi yüksek bir enflasyon oranı görülmüş.

Tablo 1: Nijer Ülkesine ait Temel Makroekonomik Göstergeler (%)

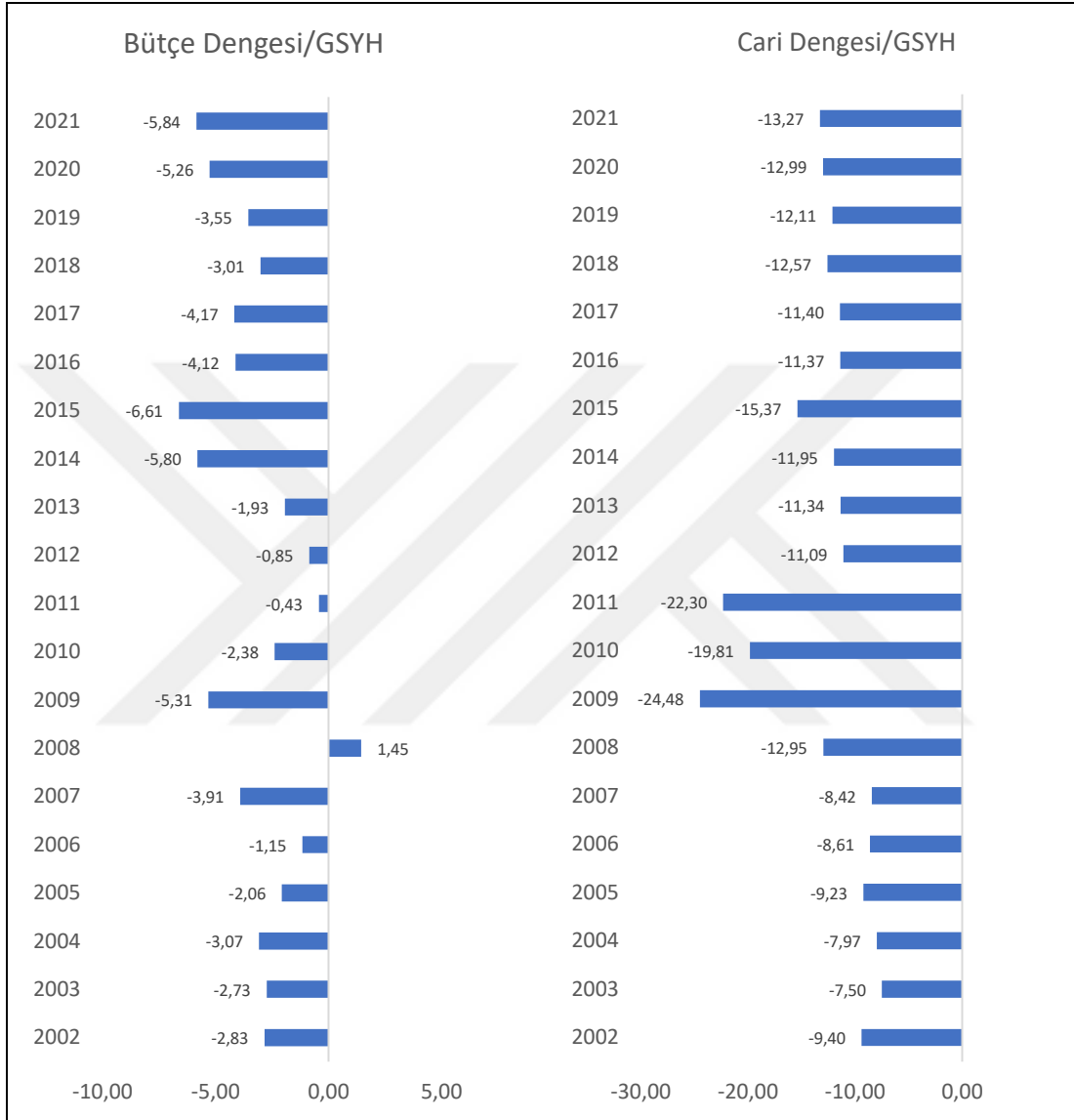
YIL	Büyüme	Enflasyon	İşsizlik
2002	5,35	2,64	1,89
2003	7,65	-1,61	2,32
2004	-0,83	0,22	2,75
2005	7,42	7,82	3,1
2006	5,81	0,4	2,65
2007	3,15	0,4	2,2
2008	9,59	11,3	1,71
2009	-0,71	4,3	1,27
2010	8,37	-2,79	0,78
2011	2,21	2,94	0,32
2012	11,8	0,47	2,18
2013	5,31	2,29	1,37
2014	6,64	-0,89	0,52
2015	4,39	0,96	0,53
2016	5,74	0,18	0,53
2017	5	0,19	0,54
2018	7,2	2,75	0,55
2019	5,91	-2,52	0,55
2020	3,62	2,9	0,62
2021	1,35	3,84	0,75

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022/ Dünya Bankası, 2022

Nijer'in enflasyon oranları genellikle düşük seviyelerde seyretmiştir. Örneğin, 2015, 2016 ve 2017 yıllarında enflasyon oranları oldukça düşüktür. Nijer'de bazı yıllarda negatif enflasyon (deflasyon) yaşanmıştır. Örneğin, 2003, 2010 ve 2019 yıllarında enflasyon oranları negatif yönlüdür.

Nijer'in işsizlik oranları genellikle düşük seviyelerde seyretmektedir. 2002'den itibaren istikrarlı bir şekilde düşmüş ve 2021 yılına kadar düşük seviyelerde devam etmiştir. Nijer, 2010 yılından itibaren sürekli olarak düşük işsizlik oranlarına sahip olmuştur. Nijer'in işsizlik oranı, 2009'dan itibaren oldukça istikrarlı bir seviyede seyretmektedir. Bu, ülkedeki işgücü piyasasının dengeli olduğunu ve işsizlik oranının dalgalanmadığını gösterir. Verilere göre, son yıllarda işsizlik oranında hafif bir artış

gözlenmektedir. 2020 ve 2021'de işsizlik oranı biraz yükselmiş, ancak hala düşük seviyelerdedir. Nijer'in bütçe dengesi genellikle negatif (bütçe açığı) yönlüdür. 2002'den itibaren genellikle negatif bütçe dengeleri görülmüştür.

Şekil 37: Nijer'de Bütçe ve Cari işlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%)

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

Ülkenin bütçe dengesi zaman içinde dalgalanmıştır. Örneğin, 2008'de pozitif bir bütçe dengesi gözlenmiştir, ancak 2009'da büyük bir negatif bütçe dengesi yaşanmıştır. 2014 ve 2015 yıllarında Nijer'in bütçe açığı oranı oldukça yüksektir. Bu, bütçe gelirlerinin giderlerden daha az olduğunu ve büyük bir bütçe açığı olduğunu

gösterir. Verilere göre, Nijer'de bütçe açığı sürekli olarak devam etmektedir. 2021 yılında da bütçe açığı devam etmiştir.

Nijer'in cari denge oranlarını genellikle negatif (cari açık) yönlüdür. 2002'den itibaren genellikle negatif cari denge gözlenmiştir. Nijer'in cari denge/GSYH oranları oldukça yüksektir. Özellikle 2009 yılında cari açığın GSYH'ye oranı %24,48 gibi yüksek bir seviyededir. Verilere göre, Nijer'de cari açık sürekli olarak devam etmektedir. 2021 yılında da cari açık hala devam etmiştir. Yüksek cari açık, genellikle ithalata dayalı büyük ödemeler dengesizliği veya dış finansmana bağımlılığın bir göstergesi olabilir. Bu durum, ülkenin dış ticaret ve ekonomik dengelerinde sorunlar olduğunu gösterebilir.

2.2.11. Nijerya

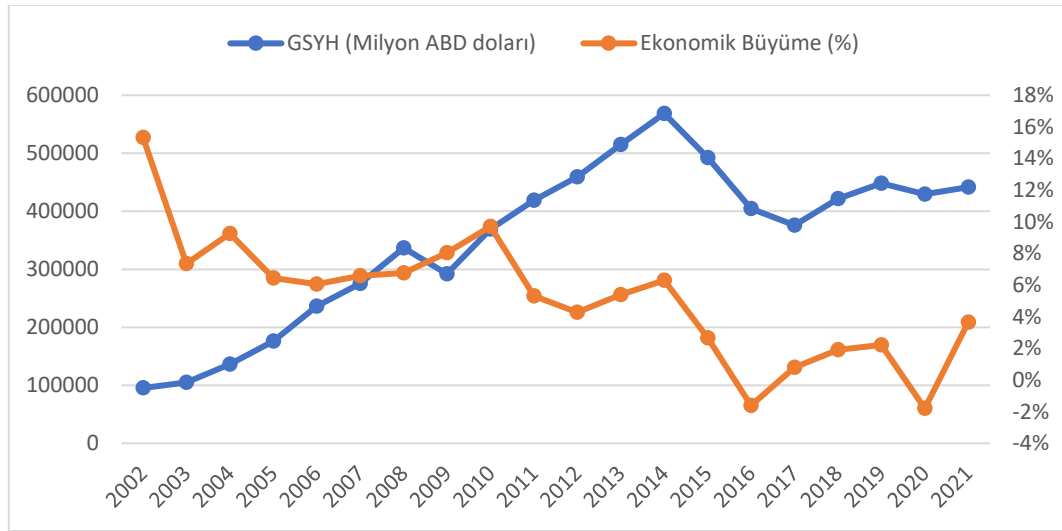
Nijerya, Sahel kuşağında yer alan bir ülkedir. 923.768 km²'lik bir alanda yaklaşık 208 milyon kişi ile Afrika'nın en yoğun nüfuslu ülkelerinden biridir ve aynı zamanda Afrika'nın en kalabalık ve dünyanın en kalabalık altıncı ülkesidir. 2020 yılında ülkenin nüfusu 208 milyon olarak tahmil edilmiştir. Başlıca dini gruplardan üçü, tahminen %51 oranında Müslümanlar, %47 oranında Hristiyanlar ve %2 oranında diğer yerli inançlardır (Pew Research Center, 2022). Başkent Abuja'dır. Nijerya'nın sınır komşuları Benin, Nijer, Çad ve Kamerun'dur.

Nijerya, 2019'da Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) İnsani Gelişim Endeksi'nde (İGE) 189 ülke arasında 161. sırada yer almıştır (UNDP, 2022).

Afrika'nın devlerinden biri olan Nijerya, ekonomik varlıklardan yoksun değil: Kıtanın Güney Afrika'dan sonra en büyük ikinci ekonomisi ve GSYH'nın %40'ını oluşturan petrol başta olmak üzere önemli doğal kaynaklara sahiptir. Nijerya ayrıca, alüminyumun çıkarıldığı gaz, kömür, altın ve hatta boksit gibi yeterince işletilmeyen birçok doğal kaynağa sahiptir. Halen aktif nüfusun yaklaşık %60'ını istihdam eden tarım sektörü, tarım arazilerinin yeterince kullanılmaması nedeniyle büyük bir potansiyele sahiptir (La Banque Mondiale, 2023).

Ülkenin temel makroekonomik göstergelerine bakacak olursak, büyüme oranları istikrarlı olarak söyleyebiliriz. Nijerya'nın büyüme oranları zaman içinde dalgalanmıştır. Bu dalgalanmalar, çeşitli faktörlerden kaynaklanabilir, örneğin petrol fiyatlarındaki düşüş, ekonomik politikalarındaki değişiklikler veya küresel ekonomik

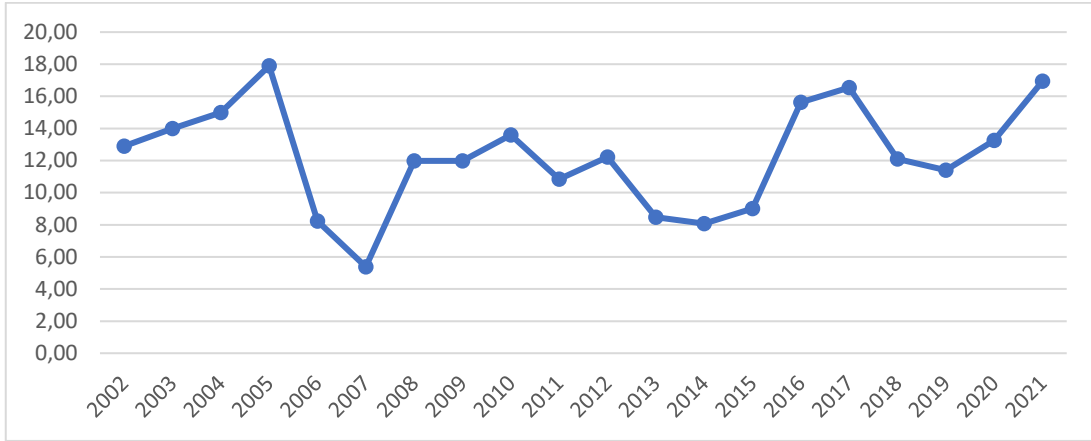
koşullar. 2002-2021 yıllar arasında genellikle yüksek büyüme oranlarına sahip olmuştur. En yüksek büyüme oranı 2002 yılında kaydedilmiştir. Bu dönemde %15,33 oran olarak olmuştur. Bu yüksek büyüme, ülkenin petrol kaynaklarından kaynaklanan gelirlerle desteklenmiş olabilir. 2020 yılında en düşük büyüme oranı görülmüştür. Bu daralmanın sebebi COVID19 salgını olabilir.

Şekil 38: 2002-2021 Yılları Arasında Nijerya'da GSYH ve Ekonomik Büyümenin Seyri

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

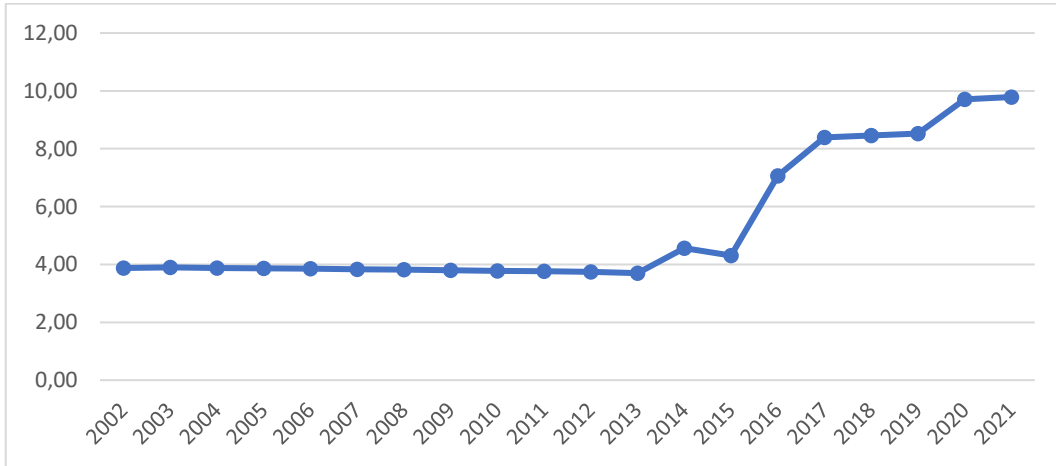
Nijerya'da enflasyon oranları 2002 ile 2021 yılları arasında genellikle yüksek seviyelerde seyretmiştir. Ülkenin enflasyon oranları zaman içinde dalgalanmıştır. 2006, 2007 ve 2014 dönemlerinde düşük enflasyon oranları gözlenirken, 2005, 2017 ve 2021 döneminde enflasyon oranları yüksek seviyelere çıkmıştır. 2007 yılında %5,38 oran ile ülkenin en düşük enflasyon görmüştür. En yüksek oran ise 2005 yılında % 17,90 olarak görülmüştür.

Şekil 39: 2002-2021 Yılları Arasında Nijerya'da Enflasyonun Seyri

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

Nijerya'nın işsizlik oranı genellikle istikrarlı bir seyir göstermiştir. 2002-2013 döneminde işsizlik oranı düşük seviyelerde seyretmiş ve nispeten istikrarlı bir şekilde değişim göstermiştir. 2014 ve 2015 yıllarında işsizlik oranı biraz artmıştır. Bu dönemde ekonomik zorluklar veya sektörel değişimlerin işsizlik oranını etkilemiş olabileceği düşünülebilir. 2016-2021 döneminde, Nijerya'nın işsizlik oranı artmıştır. 2020 ve 2021'de işsizlik oranı yüzde 9,71 ve yüzde 9,79 olarak kaydedilmiştir.

Şekil 40: 2002-2021 Yılları Arasında Nijerya'da İşsizliğin Seyri

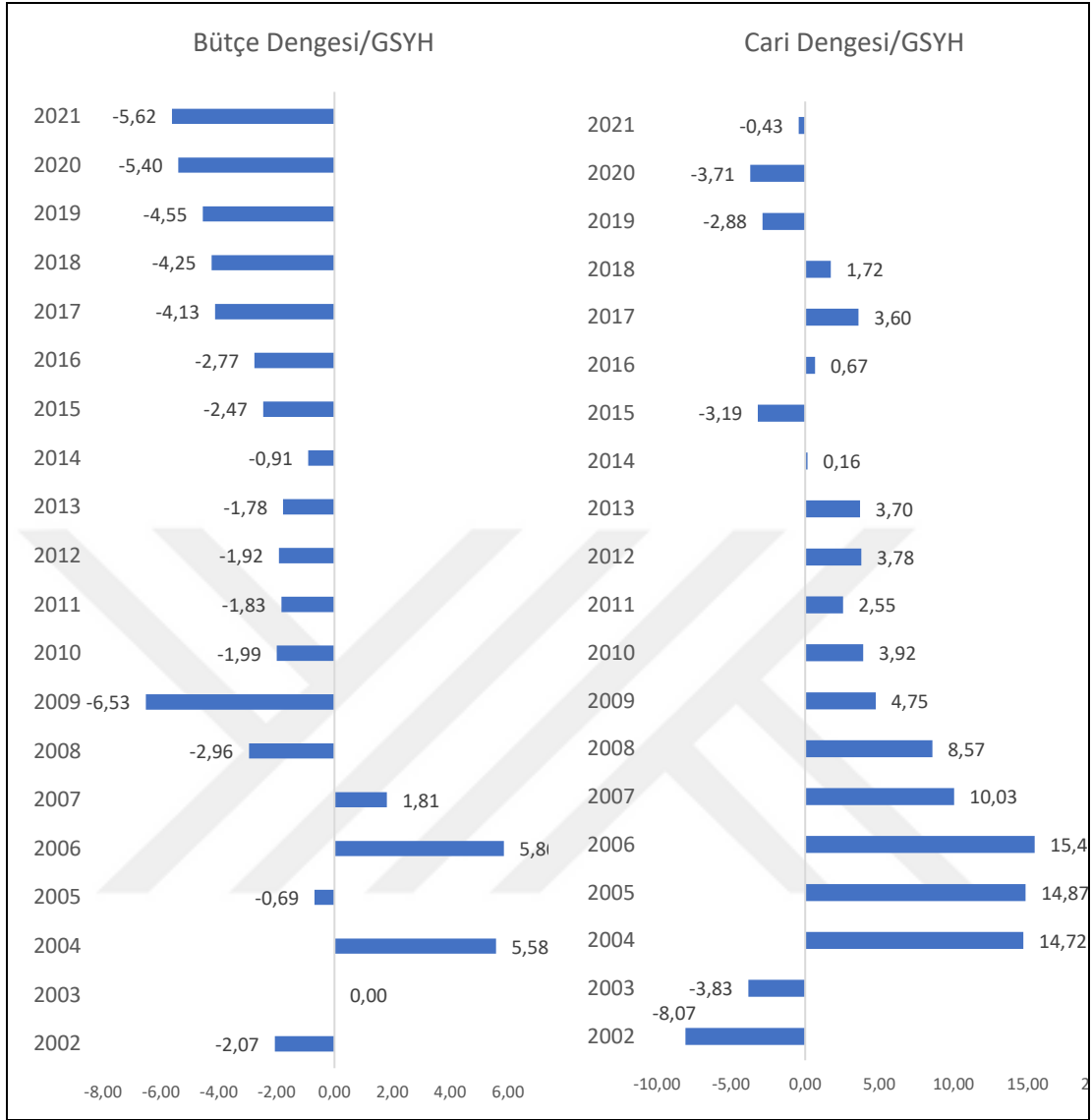
Kaynak: Dünya Bankası, 2022

Nijerya'nın bütçe dengesi genellikle negatif (bütçe açığı) yönlüdür. Veriler, 2002-2021 döneminde büyük çoğunlukla bütçe açığı yaşandığını göstermektedir.

Nijerya'nın bütçe dengesi/GSYH oranları zaman zaman yüksek seviyelere ulaşmıştır. Özellikle 2009,2020 ve 2021 yıllarında bütçe açığı oranı oldukça yüksek seviyelere çıkmıştır. 2009 yılında %6,53 oran ile ülke en yüksek bütçe açığını görmüştür. 2004,2006 ve 2007 yıllarında Nijerya bütçe fazlası kaydetmiştir. 2006 yılında %5,86 oranla ülkenin en büyük bütçe fazlası kaydetmiştir. Nijerya'nın cari dengesi zaman içinde dalgalanmıştır. 2002,2003 ve 2020 dönemlerinde cari açığı olurken, 2004, 2005 ve 2006 yıllarında cari fazlası görülmüştür. En yüksek cari açığı 2002 yılında olmuştur. Bu yılda cari açığı oranı %8,07 olmuştur. En yüksek cari fazlası ise 2006 yılında görülmüştür. Bu yılda cari işlemleri dengesi %14,72 olarak kaydedilmiştir.

Nijerya'da 2002-2021 yılları arasında, hem bütçe dengesi/GSYH oranının hem de cari dengesi/GSYH oranının aynı anda negatif (eksi) değerlerde olmasını nitelendiren ikiz açık olmuştur.

Nijerya'da 2002 ve 2020 yıllarında büyük bütçe açığı ve cari açık bir arada görülmüştür. Ayrıca, 2008 yılında cari fazla dönemi yaşansa da, bütçe açığı hala devam etmiştir. 2021 yılına kadar ise, bütçe açığı ve cari açık eş zamanlı olarak devam etmiştir.

Şekil 41: Nijerya’da Bütçe ve Cari işlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%)

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

2.2.12. Senegal

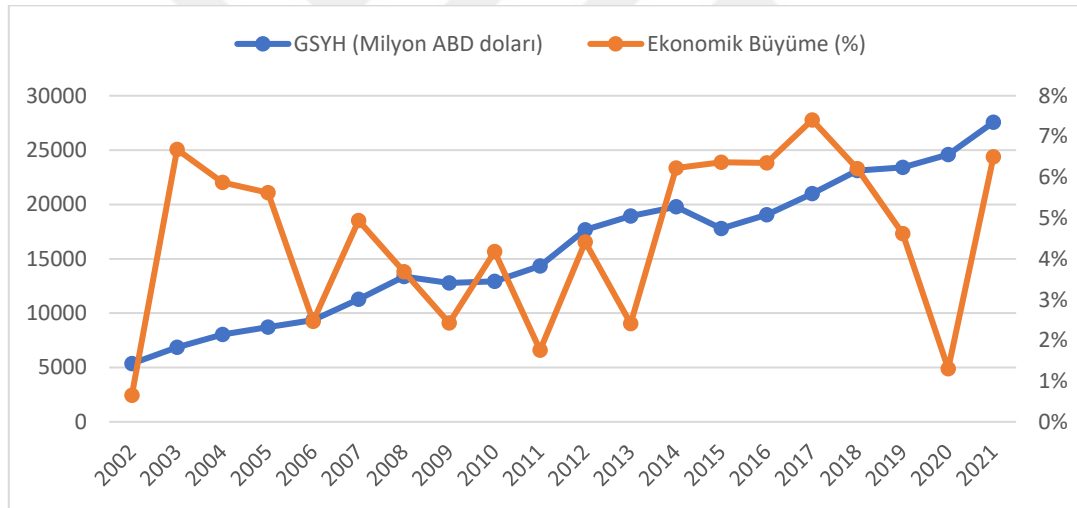
Senegal batıda Atlantik Okyanusu, kuzeydoğuda Moritanya, güneydoğuda Mali, güneydoğuda Gine ve güneybatıda Gine-Bissau ile sınırlanmıştır. Eski Fransız kolonisi Senegal, 4 Nisan 1960'ta bağımsızlığını kazanmıştır. Senegal'deki diller arasında büyük bir dilsel çeşitlilik bulunmaktadır. Ancak, 2001 Anayasası, Fransızca'yı resmi dil olarak tanımıştır.

Pew Araştırma Merkezi tahminlerine göre 2020 yılında nüfusun %3,3'ü Hristiyan, %96'i Müslüman ve geri kalanı çeşitli inançlara sahiptir (Pew Research

Center, 2022). Dünya Bankası 2020 yılında, ülkenin nüfus 16 milyon olarak tahmin etmiştir.

Senegal, dünyadaki ana fosfat üreticilerinden biridir. Ülkenin toprağın altında çok çeşitli mineral zenginliklerini bulunmaktadır: demir, altın, bakır, turba, bakır, krom, alüminyum fosfatlar, seramik ve endüstriyel killeri, kaya tuzu, vb. (CIA, 2022).

Temel makroekonomik göstergelere bakıldığında zaman, Senegal ekonomisi istikrarlı bir ekonomi olarak görülmektedir. Senegal, aşağıdaki verilere göre genellikle istikrarlı bir büyüme performansı sergilemektedir. 2002-2021 döneminde büyük çoğunlukla pozitif büyüme oranları kaydedilmiştir. Ülke, 2017 döneminde en yüksek büyüme oranı göstermiştir. Bu dönemde büyüme oranı %7,41 olmuştur. En düşük oran ise 2002 yılında görülmüştür. Bu yılda ekonomik büyüme oranı %0,65 olarak görülmüştür.

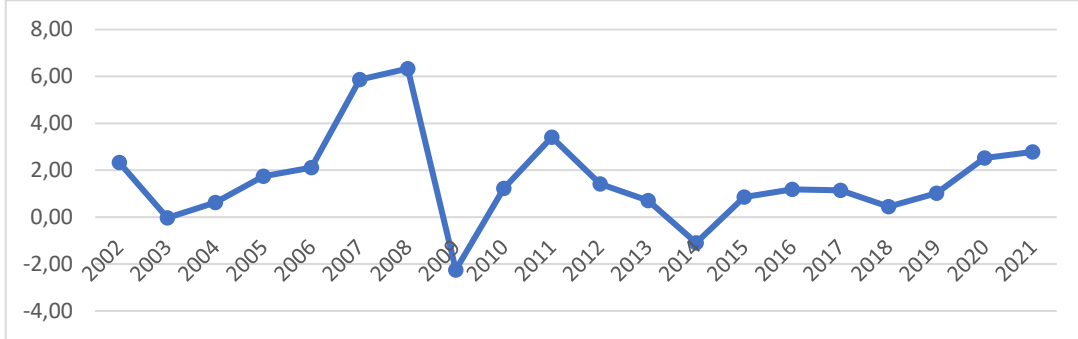

Şekil 42: 2002-2021 Yılları Arasında Senegal’de GSYH ve Ekonomik Büyümenin Seyri

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

Senegal’de enflasyon oranları genellikle istikrarlı bir seyir göstermiştir. Verilerden görüldüğü üzere, enflasyon oranları genellikle düşük seviyelerde seyretnmiştir. Senegal ekonomisinde, 2003-2009 ve 2014 dönemlerinde deflasyon yaşanmıştır. Bu dönemlerde enflasyon oranı genellikle negatif olmuştur. Son yıllarda, 2019-2021 döneminde, Senegal’de enflasyon oranı hafifçe artmıştır. Ancak, enflasyon oranları hala kontrol edilebilir düzeydedir. Genel olarak, Senegal’in enflasyon oranları,

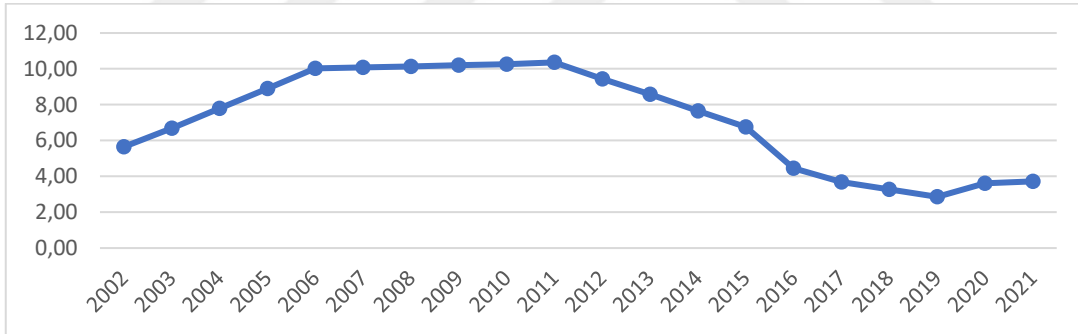
diğer UEMOA üyelerinin enflasyon oranları gibi daha düşüktür. Şekil-43 ülkenin enflasyon seyrirlerini göstermiştir.

Şekil 43: 2002-2021 Yılları Arasında Senegal’de Enflasyonun Seyri

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

Senegal ekonomisinin önemli bir bölümü tarım ve balıkçılıkla ilgili faaliyetlere dayalıdır. Bu faktörlerin birleşimi, Senegal’de işsizlik oranının düşük seviyelerde kalmasına katkıda bulunmaktadır. Şekil-44 Senegal’de 2002-2021 yılları arasında işsizlik oranlarını göstermektedir.

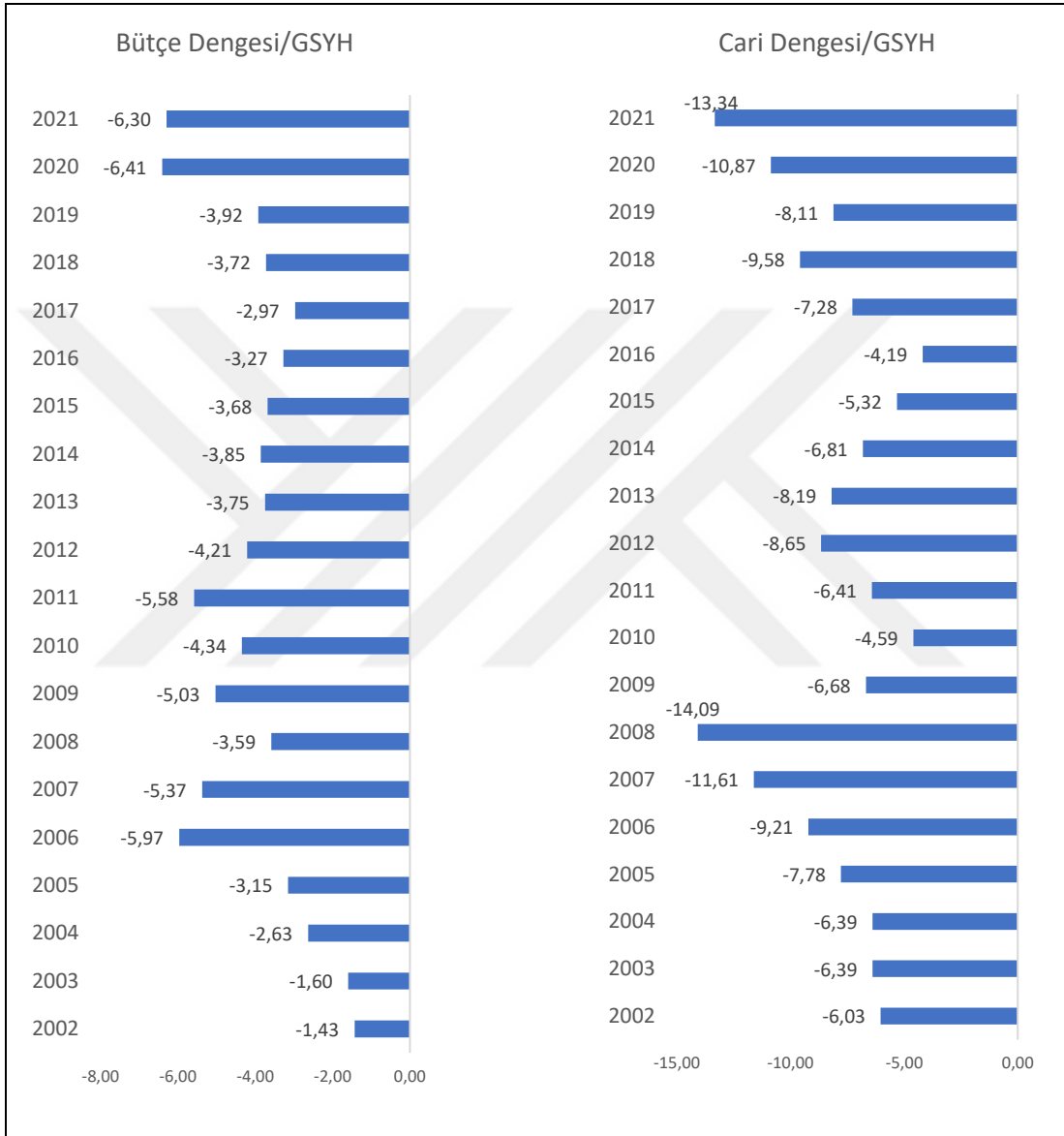
Şekil 44: 2002-2021 Yılları Arasında Senegal’de İşsizliğin Seyri

Kaynak: Dünya Bankası, 2022

2002’de işsizlik oranı %5,65 olarak başlamıştır ve sonraki yıllarda artış eğiliminde olmuştur. 2005’e gelindiğinde, işsizlik oranı %8,90’a yükselmiştir. Bu dönemde ekonomideki zorluklar ve istihdamda yaşanan sıkıntılar olmuştur.

2006’dan 2011’e kadar işsizlik oranı sürekli olarak %10’un üzerinde seyretilmiştir. Bu yüksek işsizlik oranları, ekonomik büyüme ve istihdam yaratma konusunda zorluklar yaşandığını gösteriyor olabilir. 2012’den itibaren işsizlik oranında düşüş görülmeye başlandı. 2016’da %4,46’lık düşük bir işsizlik oranı kaydedilmiştir.

Bu, ekonomideki olumlu gelişmelerin ve istihdam yaratma çabalarının etkisini yansıtabilir. Sonraki yıllarda işsizlik oranı genellikle düşük seviyelerde seyretmiştir. 2021'de %3,72'lik bir işsizlik oranı kaydedilmiştir, bu da istihdam durumunun göreceli olarak iyi olduğunu göstermektedir.

Şekil 45: Senegal’de Bütçe ve Cari işlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%)

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

Senegal gibi gelişmekte olan ülkelerde ikiz açık sorunu zaman zaman görülmektedir, çünkü yüksek kamu harcamaları, dış borçlanma ve ithalata dayalı tüketim, bütçe açığı ve cari açık oluşumuna katkıda bulunmaktadır. Bu durum, ülkenin

dış finansman ihtiyacını artırabilir ve ekonomik istikrarı tehdit edebilmektedir. Şekil-45 Senegal'in 2002'den 2021'e kadar olan dönemdeki bütçe dengesi ve cari dengesi oranlarını göstermiştir. Değerlendirilen dönemlerde Senegal hep ikiz açık görmüştür. En yüksek bütçe açığı COVID19 döneminde ve sonraki yılında görülmüştür. Cari açık ise 2008, 2020 ve 2021 yıllarında zirveye ulaşmıştır.

2.2.13. Sierra Leone

Resmi adı Sierra Leone Cumhuriyeti olan Sierra Leone, Batı Afrika'nın güneybatı kıyısında yer alan bir ülkedir. Güneydoğuda Liberya ve kuzey yarısında Gine ile komşudur. Toplam 71.740 km²'lik bir alanı kaplayan Sierra Leone, tropik bir iklime sahiptir. Başkent ve en büyük şehir Freetown'dur.(Government of Sierra Leone, 2022).

2020 yılında 8.233.970 nüfusa sahip olan Sierra Leone, km² başına 114 kişi ile dünyanın en az nüfuslu ülkelerinden biridir. Nüfusun %57'si kırsal alanlarda yaşamaktadır. %2,3 hızla büyüyen nüfusun %39,79'u 15 yaş altındadır (La Banque Mondiale, 2023).

Sierra Leone'deki ana dinler İslam ve Hristiyanlıktır. Pew Araştırma Merkezi tahminlerine göre 2020 yılında nüfusun %20'i Hristiyan, %79'u Müslüman ve geri kalanı çeşitli inançlara sahiptir (Pew Research Center, 2022).

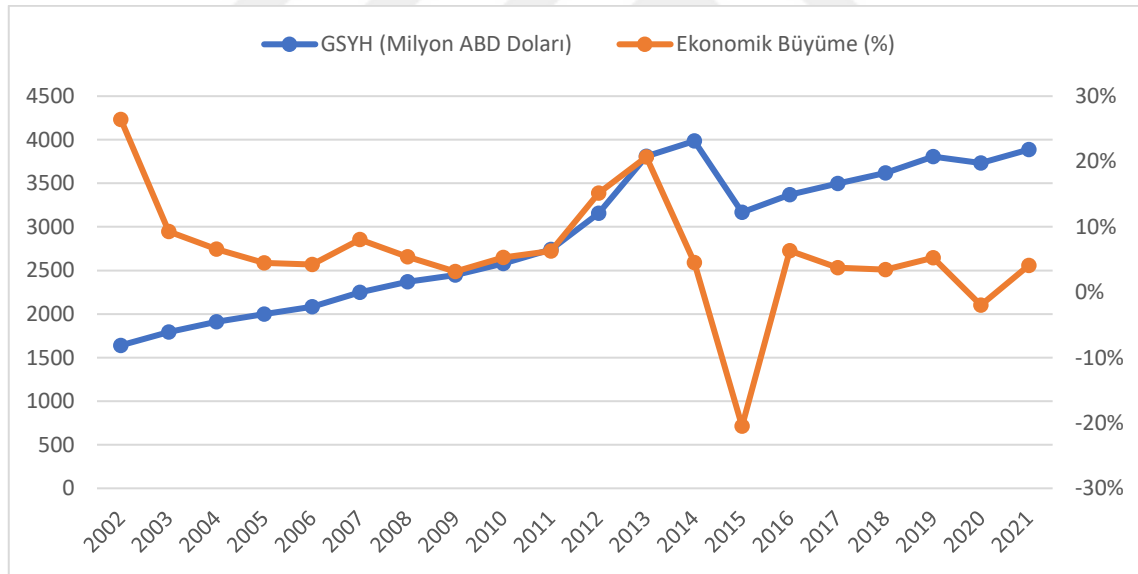
Eğitim açısından Okuryazarlık sıralamasında Sierra Leone en düşük orana sahip ülkelerden biridir. Sierra Leone'de 15 yaş ve üstü olan nüfusun okuma yazma oranı 2018 yılında %43,21 olmuştur. Erkeklerde bu oran %51,65 olup, kadınlarda yalnızca %34,85 olmuştur (UNICEF, 2021).

Sierra Leone'deki 2019 İnsani Gelişme Endeksi, 0,452 puan olarak açıklanmıştır ve bu endeks ile, ülke 189 ülke arasında 182. sırada yer almıştır, dolayısıyla halkı, insani gelişme sıralamasında (İGE) en kötü sırayı işgal edenler arasında yer almıştır (UNDP, 2022). Sierra Leone'de yoksulluk riski çok yüksek. 2018 yılında nüfusun %56,85'i yoksulluk riski altında bulunmaktadır (La Banque Mondiale, 2023).

Sierra Leone, toprak altının zenginliği (altın, demir, boksit, elmas, Rutil vb.) nedeniyle gerçek bir ekonomik potansiyele sahiptir (CIA, 2022). Ülkede en önemli istihdam kaynağı tarımdır. Bu sektör aktif nüfusun üçte ikisini istihdam etmekte ve

Gayri Safi Milli Hasıla'nın yaklaşık %50'sini temsil etmektedir (Nations Encyclopedia, 2022). Sierra Leone, yetersiz becerilerle birleşen yüksek yoksulluk (2020'de %59,2), gelir eşitsizliği (2018'de Gini katsayısı 0,357) ve yüksek genç işsizlik oranı (%70) ile karakterize edilmektedir (AfdB, 2023).

Temel makro ekonomik göstergeler açısından, Şekil-42 ülkenin cari düzeyde Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) değerleri ve ekonomik büyüme oranlarını göstermektedir. Sierra Leone, 2002 yılında %26 gibi yüksek bir ekonomik büyüme oranıyla başlamış ve sonraki yıllarda büyümeye devam etmiştir. 2013 yılında %21'lik büyüme oranı ile dikkat çeken bir yıldır ve GSYH'sı ciddi bir artış göstermiştir. Ancak 2015 yılında ülkenin ekonomisi büyük bir resesyona girmiştir. Ülkenin GSYH değerini %20 olarak gerilmiştir. Bu durum 2014-2015 yılları arasında ülkeyi etkisi altına alan Ebola bir sonucudur. Sonraki yıllarda büyüme oranları düşük olmakla birlikte, Sierra Leone ekonomisi büyümeye devam etmiştir. 2020 yılında ise GSYH'sı %2 oranında küçülmüştür, bu da muhtemelen Covid-19 pandemisinin etkisiyle bağlantılı olabilir.

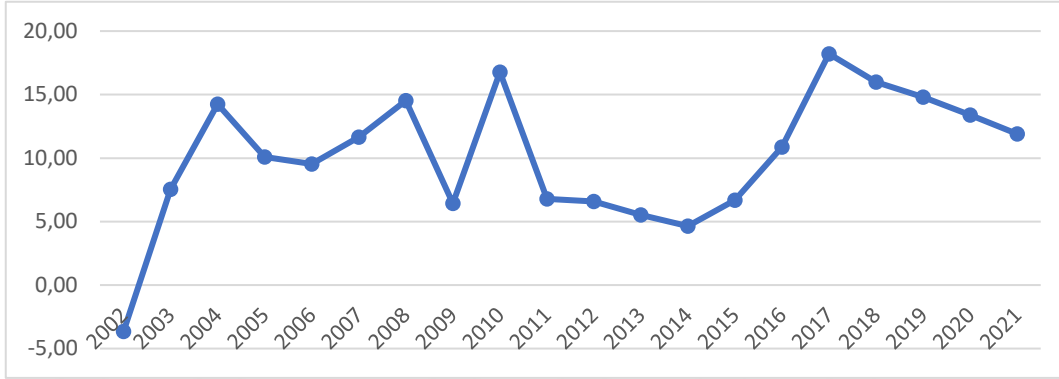

Şekil 46: 2002-2021 Yılları Arasında Sierra Leone'de GSYH ve Ekonomik Büyümenin Seyri

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

Sierra Leone'de enflasyon oranı 2002-2021 yılları arasında dalgalanmıştır. Ülkenin enflasyon oranlarını şekil-47 ile göstermiştir. 2017 yılında enflasyon oranı yüksek bir seviyeye çıkmış ve %18.21 olarak kaydedilmiştir. Bu yüksek enflasyon oranı, gıda ve akaryakıt enflasyonunun etkisi ile ulusal para biriminin değer

kaybetmesine bağılı olarak ortaya çıkmıştır. Sonraki yıllarda enflasyon oranı düşüş göstermiş ve 2021 yılında %11.90 olarak gerçekleşmiştir. Ancak yine de hala çift haneli bir enflasyon oranı olduğu görülmektedir.

Şekil 47: 2002-2021 Yılları Arasında Sierra Leone'de Enflasyonun Seyri

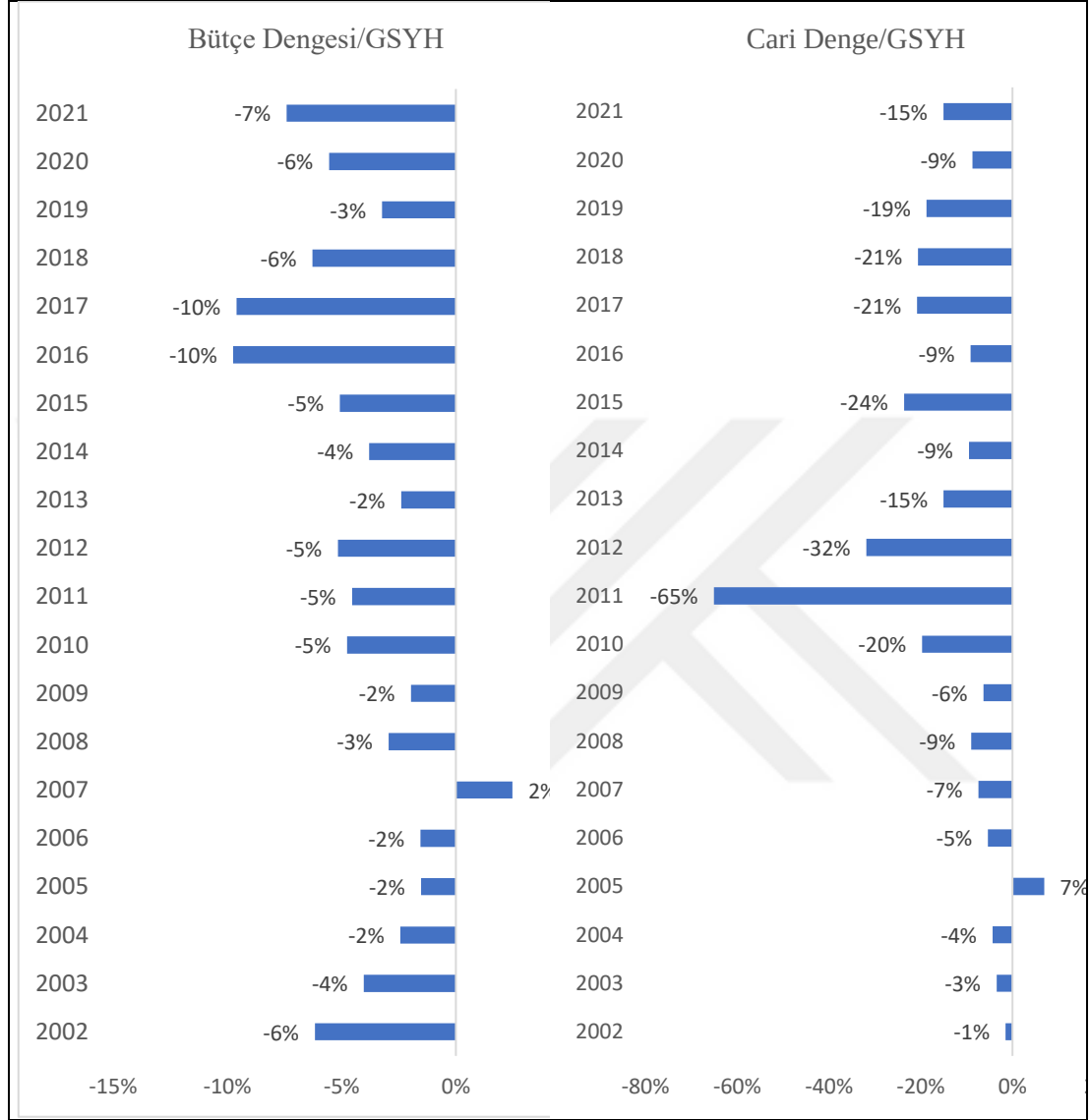
Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

Sierra Leone genellikle bütçe denge açığı ve cari açık veren bir ülkedir. Şekil-48'de Sierra Leone'nin 2002-2021 yılları arasındaki bütçe dengesi ve cari dengesi oranları yer almaktadır. Özellikle 2002, 2016, 2017, 2018, 2020 ve 2021 yıllarında bütçe açığı %5 geçmiştir. Bu yıllarda büyük olasılıkla ekonomik zorluklar ve gelirlerde düşüşler yaşanmış olabilir. Buna karşın, 2007 yılında %2 oranla bütçe fazlası çıkmıştır. Bu, o yıl ülkenin kamu harcamalarının gelirlerinden daha az olduğu anlamına gelir. Benzer şekilde, 2013 yılında da bütçe açığı oranının 2% seviyesine ulaştığı görülmektedir.

Cari dengesi/GSYH oranı da yıllar arasında dalgalanma göstermiştir. 2011 yılında özellikle büyük bir cari açık yaşanmıştır ve bu oran %65 olarak görülmüştür. 2012 yılında cari açık azalsa da yüksek seviyede kalmıştır. Bu yılda cari açık %32 olarak görülmüştür. 2005 yılında %7 ile cari fazla çıkmıştır.

Sierra Leone'de 2002-2021 yılları arasında ikiz açık durumu görülmüştür. Özellikle 2011 yılında hem bütçe açığının hem de cari açığın çok yüksek seviyelerde olması, ekonomideki dengesizliği ve zorlukları vurgulamaktadır. Bu tür durumlar, ekonominin sürdürülebilirliği ve istikrarı açısından önemli bir zorluk teşkil eder. Bu veriler, Sierra Leone'nin mali ve ekonomik yönetimindeki zorlukları göstermektedir. Bütçe açıkları ve yüksek cari açıklar, ülkenin ekonomik istikrarını ve

sürdürülebilirliğini olumsuz yönde etkileyebilir. Ülke ekonomisi için sürdürülebilir bir büyüme hedefine ulaşmak için bu dengelerin gözetilmesi önemlidir.

Şekil 48: Sierra Leone’de Bütçe ve Cari işlemler Dengesinin GSYH İçindeki Payı (%)

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

2.2.14. Togo

Afrika kıtasının en küçük devletlerinden biri olan Togo, 56.785 km²’lik bir yüzölçümüne. Kuzeyde Burkina Faso, güneyde Gine Körfezi, doğuda Benin ve batıda Gana ile sınırlanan Togo, çok çeşitli manzaralar sunmaktadır. Başkenti Lome olup para

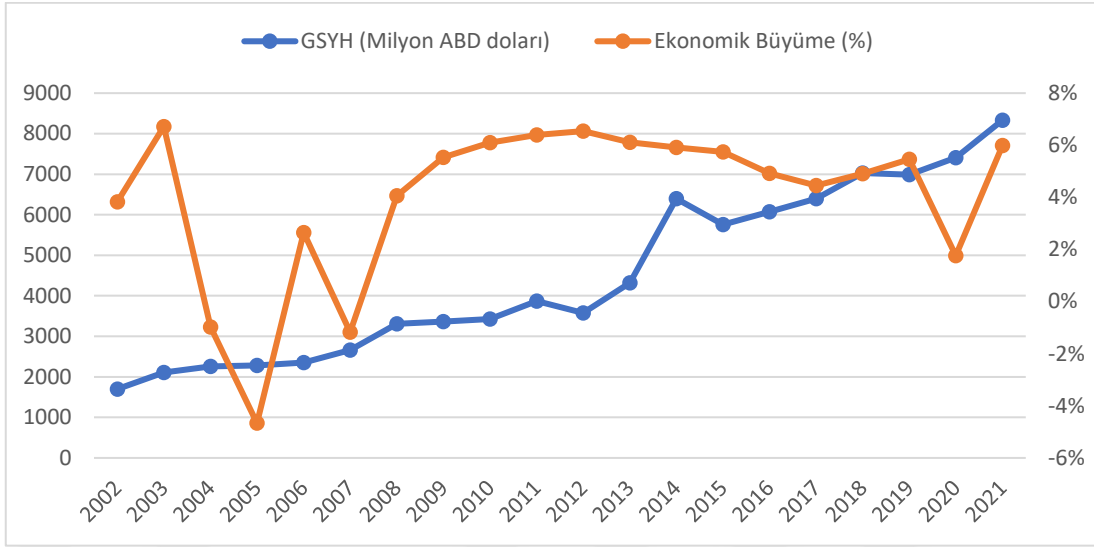
birimi CFA frangıdır³. Eski bir Fransız sömürgesi olan Togo, 27 Nisan 1960 tarihinde bağımsızlığını kazanmıştır.

Dünya Bankası'nın verilerine göre 2020 yılında Togo'nun toplam yerleşik nüfusu 4.243.240 kişi olarak tahmin edilmiştir (World Bank, 2022). Pew Araştırma Merkezi tahminlerine göre 2020 yılında nüfusun %42'i Hristiyan, %14'ü Müslüman ve geri kalanı çeşitli inançlara sahiptir (Pew Research Center, 2022).

Togo'da okuma yazma oranı birçoğu ECOWAS ülkelerine kıyasla yüksektir. Mevcut verilere göre Togo'da 15 yaş ve yukarı okuma yazma oranı %66,54 çıkmıştır. Bu oran erkeklerde %79,99 iken kadınlarda %55,05 olmuştur. 2019 yılında 15-24 yaş arası nüfusun %87,89'u okuma ve yazmayı bilmektedir. Aynı yılda, erkeklerin %92,08'i ve kadınların %84,01'i okur ve yazabilmektedir (UNICEF, 2021). Togo'nun 2019 İnsan Gelişme Endeksi değerini 0,515 olarak açıklanmıştır ve bu da ülkeyi "düşük insani gelişme" kategorisinde ve 189 ülke ve bölge arasında 167. sırada yer almıştır (UNDP, 2022).

Makroekonomik düzeyde, Togo ekonomisi nispeten sürdürülebilir bir büyüme yaşamaktadır. Kuşkusuz, ülkenin bir durgunluk yaşadığı birkaç yıl olmuştur, ancak genel olarak, 2002-2021 döneminde ekonomik büyüme devam etmiştir. 2022-2021 yılları arasında Togo'da ekonomik büyüme ve cari düzeyde GSYH değerleri ait gelişimi seyri şekil-49 ile gösterilmiştir.

³ 1 euro= 655,957 FCFA

Şekil 49: 2002-2021 Yılları Arasında Togo'da GSYH ve Ekonomik Büyümenin Seyri

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

Togo'nun ekonomik büyüme oranları yıllar arasında dalgalanma göstermektedir. 2003 yılında %7'lik büyüme oranı ile dikkat çeken bir yıl olmuştur. 2005 yılında ise ekonomi %5 küçülmüştür. Sonraki yıllarda, genel olarak pozitif ekonomik büyüme oranları görülmüştür. 2012 yılında %7'lik büyüme, ekonominin güçlü bir performans sergilediğini göstermektedir. Togo'nun ekonomisi, ortalama olarak %5 civarında büyümüştür ve son yıllarda büyüme oranları istikrarlı bir şekilde devam etmiştir. 2020 yılında %2'lik bir büyüme oranı görülmüş olsa da, 2021 yılında tekrar %6'lık bir büyüme oranına ulaşmıştır.

2.2.15. Yeşil Burun Adaları

Yeşil Burun Adaları ya da Cabo vere, Batı Afrika'da bulunan bir ülkedir. 4.033 Km2 yüzölçümü ile dünyanın en küçük ülkelerinden biridir. 561.901 nüfuslu Yeşil Burun Adaları, km2 başına 139 kişi ile dünyanın en az nüfuslu ülkelerinden biridir. Başkenti Praia ve para birimi Cape Verde Esküdosu'dur(WATHI, 2021).

1975 yılında bağımsızlığını kazanan ülke, sonraki yıl ECOWAS'a üye olmuştur. Yeşil Burun Adaları resmi dili Portekizcedir, ancak nüfus çoğunlukla yerel dil konuşmaktadır. Portekizce yanı sıra okulda İngilizce ve Fransızca öğretilmektedir.

Pew Araştırma Merkezi tahminlerine göre 2020 nüfusun %89'u Hristiyan'dır. Geri kalanı çeşitli inançlara sahiptir (Pew Research Center, 2022).

1975'te bağımsızlığını kazanırken, Cape Verde, Marksist eğilimlere sahip tek parti rejimi yaşadı. 1990'da çok partili bir sistemi tercih etti ve o zamandan beri istikrar içinde yönetildi ve siyasi haklar ve sivil özgürlükler için Afrika'da bir model olmuştur.

Günümüzde Cape Verde, başta turizm olmak üzere hizmet üretimine odaklanan bir ekonomiye sahiptir. Dünya Bankası'nın 2020 yılında tahminine göre ülkenin nüfusu sadece 582.640 kişi olmuştur. Km²'ye 139 kişi ile dünyanın en az nüfuslu ülkelerinden biridir. Birleşmiş Milletler tarafından bir ülkenin ilerlemesini ölçmek için kullanılan Cape Verde İnsani Gelişme Endeksi (İGE), 2019 yılında 0,665 puanla 189 ülke üzerinden yayınlanan raporda 126. sırada yer almıştır.

Yeşil Burun Adaları ekonomisi çeşitli sektörlerle dayanmaktadır. Tarım başta olmak üzere, balıkçılık, turizm, madencilik ve hizmetlere dayalı bir ekonomidir.

2021 ile 2021 yılları arasında ülkenin temel makroekonomik göstergelerine bakıldığında zaman ülkenin ekonomik büyüme oranlarını biraz dalgalanmış olsa istikrarlı olarak görülmektedir.

Temel makroekonomik göstergeler açısından, 2002-2019 yılları arasında ülke, istikrarlı bir büyüme dönemi geçirmiştir. Bu dönemlerde büyüme oranları genellikle % 0,80 ile %14,57 arasında değişmektedir.

2018 yılında Yeşil Burun Adaları, %14.57 gibi yüksek bir büyüme oranı kaydetmiştir. Bu yüksek büyüme, büyük bir ölçüde inşaat ve turizm sektöründeki artışlarla ilişkilendirilebilir.

2020 yılında Yeşil Burun Adaları, Covid-19 pandemisi nedeniyle önemli bir düşüş yaşamıştır. Büyüme oranı -14.78% olarak kaydedilmiştir. Pandemi, turizm ve diğer sektörlerdeki kısıtlamalar ve ekonomik etkiler nedeniyle bu düşüşe yol açmış olabilir.

2021 yılında Yeşil Burun Adaları, %7.00'lik bir büyüme oranıyla toparlanmıştır. Bu toparlanma, ekonominin normale dönmesi ve kısıtlamaların gevşetilmesiyle ilişkilendirilebilir.

Tablo 2: Yeşil Burun Adaları'nın Temel Makroekonomik Göstergeleri (%)

YIL	Büyüme	Enflasyon	İşsizlik	Kamu Dengesi/GSYH	Cari Dengesi/GSYH
2002	4,24	1,90	10,96	-2,82	-9,69

2003	4,57	1,20	10,93	-3,63	-9,61
2004	6,78	-1,95	10,87	-4,07	-12,39
2005	2,02	0,40	10,85	-3,08	-3,59
2006	3,46	4,84	10,80	-4,97	-4,74
2007	4,90	4,39	10,73	-1,23	-12,95
2008	3,49	6,79	10,73	-1,07	-13,72
2009	2,20	1,00	10,73	-5,89	-13,86
2010	3,42	2,10	10,67	-10,51	-12,43
2011	3,97	4,47	10,88	-7,65	-16,28
2012	1,08	2,54	11,12	-10,19	-14,03
2013	0,80	1,51	11,35	-6,44	-5,85
2014	0,61	-0,24	11,57	-7,61	-8,96
2015	1,01	0,14	11,80	-4,56	-3,22
2016	4,71	-1,44	12,01	-3,03	-3,83
2017	3,70	0,78	12,24	-2,97	-7,84
2018	14,57	1,28	12,17	-2,65	-5,35
2019	5,67	1,11	12,22	-1,84	0,23
2020	-14,78	0,61	15,31	-12,08	-16,45
2021	7,00	1,86	15,42	-7,20	-11,34

Kaynak: Afrika Kalkınma Bankası, 2022

Enflasyon oranlarına bakacak olursak, Yeşil Burun Adaları'nda enflasyon genellikle düşük ve istikrarlıdır. 2002-2021 döneminde enflasyon oranları genellikle -1.95% ile 6.79% arasında değişmektedir. 2004-2005 ve 2014-2016 dönemleri, Yeşil Burun Adaları'nda düşük enflasyon dönemleri olarak öne çıkmaktadır. Bu dönemlerde enflasyon oranları negatif veya çok düşük seviyelerde kaydedilmiştir. 2006 ve 2008 yılları, Yeşil Burun Adaları'nda yüksek enflasyon dönemleri olarak öne çıkmaktadır. Özellikle 2008 yılında %6.79'luk bir enflasyon oranı kaydedilmiştir.

İstihdam ve işsizlik açısından Yeşil Burun Adaları'nda işsizlik oranları genellikle yüksek seviyelerdedir. 2002-2021 döneminde işsizlik oranları %10.67 ile %15.42 arasında değişmektedir.

Genel olarak, Yeşil Burun Adaları'nda işsizlik oranı istikrarlı bir şekilde yüksek seviyelerde seyretmektedir. İşsizlik oranının yıllar boyunca benzer seviyelerde kalması, iş piyasasında sınırlı istihdam fırsatları olduğunu gösterebilir. 2020 yılında Yeşil Burun Adaları'nda işsizlik oranı %15.31'e yükselmiştir ve 2021 yılında da %15.42 olarak devam etmiştir. Bu artışın nedeni, Covid-19 pandemisinin ekonomik etkileri ve iş piyasasında azalan talep ve istihdam fırsatları olabilir.

Yukarıdaki Tablodaki verilere dayanarak, Yeşil Burun Adaları sürekli bütçe açığına sahip olduğu söylenebilir. 2002-2021 döneminde bütçe açığı genellikle 1,23% ile 12.08% arasında değişmektedir. 2010 ve 2020 yılları, Yeşil Burun Adaları'nda özellikle yüksek bütçe açığı olan dönemlerdir. 2010 yılında bütçe açığı GSYH'ya oranla 10.51%, 2020 yılında ise 12,08% olarak kaydedilmiştir. 2018 ve 2019 yıllarında bütçe açığı oranı düşmüş ve 2.65% ve 1.84% seviyelerine gerilemiştir. 2020 yılında Covid-19 pandemisi, Yeşil Burun Adaları'nın bütçe açığını olumsuz etkilemiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ECOWAS ÜLKELERİNE AİT EKONOMİK PERFORMANS ÖLÇÜMÜ

Bir ekonomi performansının incelenmesinde çeşitli göstergeler ve veriler kullanılmaktadır. Bu gösterge ve veriler ülke ya da ülke gruplarına göre değişiklik göstermesine rağmen ülkelerin ekonomik performanslarının bir ölçütü olarak büyük önem arz etmektedir. Başka bir deyişle makro ekonominin temel göstergeleri olarak kabul edilen kamu dengesi, cari denge, işsizlik, enflasyon ve ekonomik büyüme oranları ekonomik performansın incelenmesinde kullanılan en önemli göstergeler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, çalışmada kamu dengesi, cari dengesi, işsizlik, enflasyon ve ekonomik büyüme oranlarının yıllık verileri kullanılarak, ECOWAS ülkelerinin ekonomik performansının ölçülmesi amaçlanmaktadır.

Bu çalışma, 2002-2021 dönemine ait ECOWAS ülkelerinin ekonomik performansını belirlemektedir ve en iyi ekonomik performansa sahip yılları ve en kötü ekonomik performansa sahip yılları bulma imkânı sunmaktadır. Kullanılan bu veriler Afrika Kalkınma Bankası'ndan yıllık olarak alınmıştır.

Ekonomik performansın değerlendirilmesinde karar verme sürecinde alternatifler arasında en iyi seçimin yapılmasına imkân veren çok kriterli karar verme yöntemlerinden olan TOPSIS⁴ yöntemi uygulanmıştır. Bu cari dengesi/GSYH, kamu dengesi/GSYH, enflasyon, işsizlik ve ekonomik büyüme oranları eşit derecede ağırlıklandırılmıştır. TOPSIS yöntemi sonucunda ekonomik performansın incelenebilmesi için göstergelerden hareketle her bir yıl için başarı puanına göre sıralama yapılmıştır.

Öncelikle, ekonomik performansın değerlendirilmesinde TOPSIS uygulamasına ilişkin bazı ampirik çalışmalar sunulmaktadır. Daha sonra, TOPSIS yöntemi esas alınarak ECOWAS ülke grubu inceleme yapılacak olmasına rağmen, özellikle iktisat alanı dışında okuyuculara ışık tutması adına önce TOPSIS yöntemine çalışmanın bu bölümünde yer vermek önem arz vermektedir. Son olarak, 2002-2021 dönemi için TOPSIS yöntemiyle ECOWAS ülkelerine ait ekonomik performans analiz edilmektedir.

⁴ *The Technique for Order of Preference by Similarity to Ideal Solution*= Çok kriterli karar verme yöntemi

3.1. Literatür Taraması

TOPSIS yönteminin bilimsel araştırmalarda uygulanması çok yaygındır. Ayrıca uygulama alanları çok çeşitlidir. Bu nedenle, Slovak tüketici pazarında ticari karar verme belirleyicilerini inceleyen Valaskova vd. (2015), veya Avrupa Birliği ülkelerinin lojistik altyapı gelişmişlik düzeylerini inceleyen Koszela vd.(2021), Gana’da bankaların performansını değerlendiren Kong vd.(2019), ya da Avrupa Birliği ülkelerinde iyi yönetişimin değerlendirilmesinde TOPSIS Yöntemini kullanan Ardielli (2019) gibi çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Ancak, ülkelerin makroekonomik performanslarının karşılaştırılması, iktisat literatüründe yeni bir araştırma konusudur.

TOPSIS yöntemini kullanan ülkelerin makroekonomik performanslarını karşılaştıran çalışmaların sayısı son zamanlarda artmıştır. Bu bağlamda literatürde yer alan araştırmalardan bazıları aşağıdaki gibidir.

Al ve Demirel (2022), Türkiye’nin 2002-2019 dönemi makroekonomik performansını değerlendirmiştir. Çalışmada, makroekonomik performansı sıralamak için çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan TOPSIS yöntemi kullanılmıştır. TOPSIS yöntemi için performans kriterleri olarak ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik ve cari denge değişkenleri belirlenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, en iyi makroekonomik performansın olduğu yıl 2002, en kötü olduğu yıl 2008’dir. Dönemsel olarak incelendiğinde, en iyi makroekonomik performans 2002-2005 döneminde, en kötüsü ise 2008-2009 döneminde ortaya çıkmıştır.

Pınar ve Erdoğan (2021), TOPSIS yöntemi kullanılarak Türkiye ekonomisinin makroekonomik performansını analiz etmiştir. Çalışmada 2018-2021 yıllarına ait çeyrek dönemlik ekonomik büyüme hızı, enflasyon oranı, işsizlik oranı, cari işlemler ve bütçe dengelerinin GSYH’ya oranları verileri kullanılmıştır. Elde alınan sonuçlara göre, Türkiye ekonomisi ilgili dönemde en iyi performansı 2021 yılı ikinci çeyreğinde, en kötü performansı ise 2020 yılının ikinci çeyreğinde göstermiştir.

Bourdin vd. (2021), Romanya’daki 2000 ile 2016 yıllar arasında bölgesel eşitsizlikleri analiz etmek için TOPSIS yöntemini kullanmıştır. Çalışmanın amacı, ekonomik performans ile sosyal gelişme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığını bulmaktır. Çalışmada, ekonomik performans endeksi ve sosyal gelişme endeksi olmak üzere iki sentetik endeks oluşturulmuştur. Çalışmadan elde

edilen sonuçlara göre, incelenen dönemde Romanya'da ekonomik performans ile sosyal gelişme arasında olumlu bir istatistiksel ilişki görülmüştür.

Jędrzejczak-Gas vd. (2021), TOPSIS ve hellwig yöntemini kullanarak AB ülkelerinin üzerinde bir analiz gerçekleştirmiştir. Bu çalışmanın amacı, 2014 ve 2019 yıllarında AB ülkelerinde ekonomik kalkınma ve sürdürülebilir kalkınmayı değerlendirmektir. Yapılan araştırmalardan, birçok AB ülkesinin, sürdürülebilir kalkınma ile ilgili olarak ekonomik gelişmelerinde olumsuz değişikliklere işaret eden sentetik ölçümde bir düşüş kaydettiği görülmektedir.

Çetin, (2019), 2003-2018 döneminde temel makroekonomik göstergeler ile Türkiye'nin ekonomik performansının Sınamasını yapmıştır. Çalışmada, enflasyon, işsizlik ve ekonomik büyüme oranları ile TOPSIS yöntemi kullanılarak her bir yıl için başarı puanına göre sıralama yapılmıştır. Yapılan sıralama neticesinde ekonomik performansın en iyi olduğu yıllar sırasıyla 2005, 2011 ve 2004 olarak tespit edilmiştir. Ekonomik performansın en kötü olduğu yıllar ise sırasıyla 2009, 2018 ve 2008 olarak tespit edilmiştir.

Ela ve Kurt (2019), sekiz Sahra Altı Afrika ülkesinin makroekonomik performanslarını 2016 yılı için TOPSIS metodu ile değerlendirmiştir. Çalışmada, GSYH büyüme oranı, enflasyon oranı, işsizlik oranı ve cari işlemler açığı/GSYH göstergelerinden oluşan dört adet makroekonomik gösterge ülkelerin makroekonomik performanslarını karşılaştırmak amacıyla kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, Fildişi Sahili ve Tanzanya en iyi makroekonomik performansı sergilerken Güney Sudan ise en kötü makroekonomik performansı sergilemiştir.

Roy ve Das (2018), TOPSIS yönteminin yardımıyla 2000-2003 döneminde Bangladeş'teki bankaların performansını analiz etmiştir. Çalışma kamu ticari bankalarını, özel ticari bankaları ve yabancı ticari bankaları kapsamıştır. Yabancı ticari bankaların ve özel ticari bankaların kamu ticari bankalarından daha iyi olduğu ortaya çıkmıştır.

Masca (2017), 2015 yılı için TOPSIS yöntemi ile Avrupa Birliği ülkelerinin ekonomik performanslarının değerlendirilmesini yapmıştır. Çalışmada, dördü Maastricht kriteri olmak üzere altı makro ekonomik gösterge kullanılmıştır: uzun vadeli faiz oranları, bütçe dengesi, brüt kamu borcu/GSYH, enflasyon oranı, brüt sabit sermaye/GSYH ve işsizlik oranı. Sonuçlara göre, İsveç'in en iyi ekonomik

performansa sahip olduğu ve Yunanistan'ın 2015'te en kötü performansı gösterdiği görülmüştür.

Eyüboğlu (2017), Türk Dünyası ülkelerinin 2004-2013 dönemi makroekonomik performanslarını AHP ve TOPSIS yöntemleriyle karşılaştırarak değerlendirmiş ve GSYH büyüme oranı, cari işlemler dengesi/GSYH oranı, enflasyon oranı ve işsizlik oranı olmak üzere dört karar kriteri kullanmıştır. Çalışma sonucunda Azerbaycan, Türkmenistan ve Özbekistan'ın en iyi makroekonomik performansları gösterdiği tespit edilmiştir.

Eyüpoğlu (2016), gelişmekte olan ülkelerin (Türkiye, Polonya, Meksika, Şili, Malezya, Macaristan, Endonezya, Çin, Arjantin ve Brezilya) 2003-2013 yılları arasındaki makroekonomik performanslarını karşılaştırmalı olarak analiz etmiştir. Performans ölçümünde, TOPSIS yöntemini kullanarak, ekonomik büyüme, enflasyon oranı, işsizlik oranı ve cari işlemler dengesi/GSYH kriterleri esas alınmıştır. Yapılan analizler sonucunda çalışmada yer alan ülkeler arasında en yüksek performans gösteren ülkelerin Malezya ve Çin olduğu belirlenmiştir. Türkiye ise 2003 yılında 5. sırada yer alırken, 2013 yılı itibarıyla 10 ülke arasında en son sırada yer almıştır.

Christian vd. (2016), Fildişi Sahili'ndeki bir şirketin dış pazar genişletme stratejisi için gelişmekte olan beş Afrika pazarı arasında en uygun ülkeyi değerlendirmek amacıyla 2000'den 2013'e kadar olan bir dönemi kapsayan 13 ekonomik göstergeden oluşan bir veri seti üzerinde TOPSIS yaklaşımını kullanmıştır. Seçilen ülkeler Güney Afrika, Nijerya, Mısır, Fas ve Gana'dır. Analiz sonuçlarına göre, söz konusu şirketin dış pazar genişletme stratejisi için diğer ülkeler arasında en uygun ülke Güney Afrika olmuştur.

Göktolga vd. (2016), beş Asya ülkesinin 2003-2013 dönemi makroekonomik performanslarını TOPSIS yöntemiyle karşılaştırmış ve ekonomik büyüme oranı, kişi başına düşen gelir, ihracat oranı, ithalat oranı, enflasyon oranı ve işsizlik oranı olmak üzere altı karar kriteri kullanmıştır. Çalışmanın bulgularına göre 2006, 2009 ve 2013 yılları dışındaki tüm yıllarda Kazakistan'ın en iyi makroekonomik performansı gösterdiği tespit edilmiştir.

Sevgin ve Kundakcı (2015), 2013 yılı için MOORA ve TOPSIS yöntemlerini kullanarak 28 AB ülkesini analiz etmiştir. Gösterge olarak kamu borcu/GSYH oranı, bütçe açığı/GSYH oranı, ihracat/ithalat oranı, enflasyon oranı, GSYH/nüfus oranı ve

işsizlik oranı kullanmıştır. Elde edilen sonuca göre, makroekonomik performanslar açısından Lüksemburg, İsveç ve Danimarka ilk üçe girerken, Slovenya, Yunanistan ve Türkiye son üç sırada yer almıştır.

Ashourian (2012), içlerinde Türkiye'nin de bulunduğu Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin 1997-1999 dönemi için TOPSIS yöntemi ile performanslarını değerlendirmiştir. Yaşam beklentisi, kişi başı gelir, nüfus bağımlılık oranı ve eğitim düzeyi gibi kriterler göstergeler Kullanılmıştır. Elde edilen sonuca göre en yüksek performansına sahip olan ülke Moritanya olurken, Türkiye kendine 9. sırada yer bulmuştur.

Mangir ve Erdoğan (2011), 2007 yılında ABD'den çıkan ve dünyayı kaplayan küresel finansal krizinin ve durgunluğunun belirleyicilerini analiz etmek için TOPSIS yöntemini kullanmışlar. Çalışmada krizin etkilerinin en yoğun hissedildiği ülkeler olan İtalya, Yunanistan, İspanya, Portekiz, İrlanda ve Türkiye üzerinde durulmuştur. Makroekonomik performansı değerlendirmek için ekonomik büyüme oranı, enflasyon oranı, işsizlik oranı, cari işlemler dengesi ve bütçe dengesi oranını kriter olarak kullanmışlar.

Dinçer (2011), 2008 yılında Avrupa Birliği üye ülkeleri ve aday ülkeler üzerinde ekonomik performansı üzerinde bir araştırma yapmıştır. Çalışmada, beş makroekonomik kriter dikkate alınarak çok kriterli yöntemi, özellikle TOPSIS yöntemini kullanmıştır. Söz konusu göstergeler Gayri safi yurtiçi hasıla, ihracat, ithalat, enflasyon oranı ve işsizlik oranıdır. TOPSIS analizi sonuçlarına göre Lüksemburg, Hollanda ve Danimarka en iyi performansı gösteren ülkeler olurken, son sırada Makedonya, Latviya ve Bulgaristan yer almıştır. Türkiye ise 27. Sırada yer almıştır.

Alagöz vd. (2011), 1992–2008 yıllar arası TOPSIS yöntemi ile Kazakistan Cumhuriyeti'nin Ekonomik Performansını değerlendirmiştir. Çalışmada, 1993-2008 yılları arasındaki makroekonomik performansın göstergesi olarak ekonomik büyüme, dış borç, işsizlik oranı, enflasyon oranı ve cari işlemler dengesi kullanılmıştır.

Uygulanan TOPSIS metodu sonucunda Kazakistan Cumhuriyeti'nin incelenen zaman aralığında; en kötü ekonomik performansın gerçekleştiği yılları sırasıyla 1994, 1993 ve 1995 olarak gözlemlenirken, en iyi ekonomik performans gösterdiği yıl ise 2004 yılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Karimi vd. (2010), 2000-2005 yılları arasında ASEAN ülkelerinde doğrudan yabancı yatırımların belirleyicilerini analiz etmek üzere TOPSIS yöntemini kullanmışlardır. Elde edilen sonuçlara göre ASEAN ülkelerinin arasında Singapur en çok çekici ülke olarak görülmüştür.

Erdoğan (2010), TOPSIS yöntemini kullanarak küresel kriz döneminde ihracat ve turizm gelirleri ile büyümenin Türkiye ekonomik performansına etkisini analiz etmiştir. Çalışmada, 2007:1- 2010:2 dönemine ait üçer aylık GSYH, ihracat ve turizm verileri kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, Türkiye'nin 2008 yılı ile 2009 yılının son çeyreği arasında küresel krizin etkisi ortaya çıkmış ve bu dönemlerde ekonomik performans değeri düşmüştür.

3.2. Metodoloji

Bu çalışmada, ECOWAS'a üye olan 15 ülkeye ait ekonomik büyüme, işsizlik oranı, enflasyon oranı, bütçe ve cari dengenin GSYH'ya oranlarına ait temel makroekonomik göstergeler esas alınarak çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan TOPSIS yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem ile ülkelerin ekonomik performans değerleri hesaplanarak, en iyi ve en kötü yıllar ortaya konmuştur.

TOPSIS Yöntemi, orijinal olarak Hwang ve Yoon, (1981) tarafından geliştirilen çok kriterli bir karar analiz yöntemidir. TOPSIS, belirli sayıda alternatif bir dizi olumlu veya olumsuz kriter temelinde seçim sırasına göre sıralamak olan bir yöntemdir (Alessio ve Philippe, 2013). TOPSIS yöntemi, en iyi çözümün pozitif-ideal çözümden en kısa mesafeye ve negatif-ideal çözümden en uzun mesafeye sahip olduğu temel varsayımına dayanmaktadır. Yöntemin ilkesi, her bir alternatif için, bir yandan her bir alternatif arasındaki mesafelere ve olumlu ve olumsuz ideal çözümlere dayalı olarak 0 ile 1 arasında oluşan bir katsayı belirlemektir (Yezza, 2017).

TOPSIS yöntemi yedi (7) etaptan oluşmaktadır (Schärlig, 1999)

1. **Etap:** Karar Matrisinin Oluşturulması

İlk adım m alternatif ve n kriterden oluşan bir değerlendirme M_{ij} matrisi oluşturmaktır. Her bir alternatif ile kriterin kesişimi aşağıdaki gibi verilmektedir.

$$A_{ij} = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & . & . & . & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & . & . & . & a_{2n} \\ . & . & . & . & . & . \\ . & . & . & . & . & . \\ . & . & . & . & . & . \\ a_{m1} & a_{m2} & . & . & . & a_{mn} \end{bmatrix}$$

Oluşturulan A_{ij} matrisi $m \times n$ boyutlu bir matristir. Bu matriste m karar noktası sayısını, n değerlendirme faktörü sayısını vermektedir.

Karar matrisi oluşturulduktan sonra yöntemin ikinci aşaması bu matrizen yararlanılarak Standart Karar Matrisinin oluşturulmasıdır.

2. **Etap:** Normalize Edilmiş Matrisinin (R) Oluşturulması.

Standart Karar Matrisinin oluşturulmasında öncelikle her bir a_{ij} değerinin karesi alınmalı ve bu değerler toplanarak sütün toplamı elde edilmelidir. Daha sonra her bir a_{ij} değeri ait olduğu sütün toplamının kareköküne bölünerek standart karar matrisi oluşturulmalıdır. Karar matrisindeki her bir kriter için değerler normalize edilir. Bu, farklı ölçeklendirme düzeylerine sahip kriterlerin karşılaştırılmasını sağlar. Normalize etme işlemi genellikle 0 ile 1 arasında değerler elde etmek için gerçekleştirilir.

Standart Karar Matrisi, A matrisinin elemanlarından yararlanılarak aşağıdaki formül yardımıyla hesaplanmaktadır:

$$r_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{k=1}^m a_{kj}^2}}$$

Bu doğrultuda R matrisi aşağıdaki gibi elde edilmektedir:

$$R = \begin{bmatrix} r_{11} & r_{12} & . & . & . & r_{1n} \\ r_{21} & r_{22} & . & . & . & r_{2n} \\ . & . & . & . & . & . \\ . & . & . & . & . & . \\ . & . & . & . & . & . \\ r_{m1} & r_{m2} & . & . & . & r_{mn} \end{bmatrix}$$

Standart Karar Matrisinin Oluşturulmasından sonra üçüncü etap olarak faktörlerin önem derecesine göre ağırlıkları belirlenerek ağırlıklı standart karar matrisi oluşturulmasıdır.

3. **Etap:** Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisinin Oluşturulması

Her bir kriterin önem derecesini temsil eden ağırlıklar atanır. Bu ağırlıklar, karar veren tarafından belirlenebilir veya mevcut yöntemlerle elde edilebilir. Kriterlerin ağırlıklarını belirlemek için kullanılan yöntemlerinden bazıları Entropi, Linmap, Özdeğer vektörü, analitik hiyerarşi prosesi (AHP/AHS), Analitik Ağ süreci (AAS) ve veri zarflama Analizidir

Ağırlıklar genellikle toplamda 1'e eşit olacak şekilde normalize edilir. TOPSIS yönteminde faktörlerin önem derecesine göre yapılan ağırlıkların belirlenmesi, işlemi yöntemin sübjektif yönünü ortaya çıkarmaktadır. Öyle ki yöntemin tek sübjektif parametresi bu ağırlıklandırma işlemidir. Bu ağırlıklandırma işlemi yapılırken öncelikle değerlendirme faktörlerine ilişkin ağırlık değerlerinin toplamı (W_i) 1 olmalıdır. Başka bir deyişle $\sum_{i=1}^n W_i = 1$ olmalıdır.

Daha sonra matrisinin her bir sütunundaki elemanlar ilgili W_i değeri ile çarpılarak V matrisi oluşturulmaktadır. V matrisi aşağıda gösterilmektedir:

$$V_{ij} = \begin{bmatrix} w_1 r_{11} & w_2 r_{12} & . & . & . & w_n r_{1n} \\ w_1 r_{21} & w_2 r_{22} & . & . & . & w_n r_{2n} \\ . & . & . & . & . & . \\ . & . & . & . & . & . \\ . & . & . & . & . & . \\ w_1 r_{m1} & w_2 r_{m2} & . & . & . & w_n r_{mn} \end{bmatrix}$$

$$V = \begin{bmatrix} v_{11} & v_{12} & . & . & . & v_{1n} \\ v_{21} & v_{22} & . & . & . & v_{2n} \\ . & . & . & . & . & . \\ . & . & . & . & . & . \\ . & . & . & . & . & . \\ v_{m1} & v_{m2} & . & . & . & v_{mn} \end{bmatrix}$$

Ağırlıkları belirlenmiş Standart Karar Matrisi oluşturulduktan sonra yöntemin dördüncü aşaması olarak ideal ve negatif ideal çözüm değerleri elde edilmektedir.

4. **Etap:** En kötü alternatif (A^-) ve en iyi ya da ideal alternatif (A^*) değerlerinin oluşturulması

TOPSIS yöntemi, her bir değerlendirme faktörünün monoton artan veya azalan bir eğilime sahip olduğunu varsaymaktadır. Bu doğrultuda ideal çözüm değerlerinin oluşturulabilmesi için V matrisindeki ağırlıklandırılmış değerlendirme faktörlerinin (sütun değerlerinin) maksimum ya da minimum değerleri seçilmektedir.

Buna bağlı olarak, ağırlıklandırılmış normalize matris (V matrisi) elde edildikten sonra,

- **İdeal çözüm değerleri A^* :**

$$A^* = \left\{ \max_i v_{ij} \mid j = 1, \dots, n \quad i = 1, \dots, m \right\}$$

$\Rightarrow A^* = \{v_1^*, v_2^*, \dots, v_n^*\}$ her bir sütuna ait maksimum değerlerdir.

- **Negatif ideal çözüm değerleri A^- :**

$$A^- = \left\{ (\min_i v_{ij} \text{ olmak üzere}) \right\}$$

$\Rightarrow A^- = \{v_1^-, v_2^-, \dots, v_n^-\}$ her bir sütuna ait minimum değerlerdir.

5. **Etap:** İdeal ve Negatif İdeal noktalara olan uzaklık değerlerinin hesaplanması

Her alternatifin ideal çözüme olan uzaklığı ve anti-ideal çözüme olan uzaklığı hesaplanır. Bu, alternatiflerin ne kadar ideal veya anti-ideal olduğunu belirlemek için kullanılır. Euclidean veya Manhattan uzaklık ölçüleri genellikle kullanılan metriklerdir.

TOPSIS yönteminde her bir karar noktasına ilişkin değerlendirme faktör değerinin İdeal ve negatif ideal çözüm setinden sapmalarının bulunabilmesi için Oklidyen Uzaklık Yaklaşımından yararlanılmaktadır. Buradan elde edilen karar

noktalarına ilişkin sapma değerleri ise İdeal Ayırım (S_i^*) ve Negatif İdeal Ayırım (S_i^-) Ölçüsü olarak adlandırılmaktadır.

Bu iki ayırım ölçüsünün hesaplama formülü aşağıda gösterilmektedir.

$$S_i^* = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^*)^2} \quad (\text{İdeal ayırım ölçüsü})$$

$$S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^-)^2} \quad (\text{Negatif ideal ayırım ölçüsü})$$

Burada hesaplanacak S_i^* ve S_i^- sayısı doğal olarak karar noktası sayısı kadar olacaktır.

İdeal ve Negatif İdeal Noktalara Olan Uzaklıkların hesaplanmasından sonraki aşama TOPSIS yönteminin son aşaması olan İdeal Çözüme Göreli Yakınlığın Hesaplanmasıdır.

6. Etap: İdeal Çözüme Göreli Yakınlığın Hesaplanması

Her bir karar noktasının ideal çözüme göreli yakınlığının (C_i^*) hesaplanmasında ideal ve negatif ideal ayırım ölçülerinden yararlanılmaktadır. Burada kullanılan ölçüt, negatif ideal ayırım ölçüsünün toplam ayırım ölçüsü içindeki payıdır. İdeal çözüme göreli yakınlık değerinin hesaplanmasında aşağıdaki formülden yararlanılmaktadır.

$$C_i^* = \frac{S_i^-}{S_i^- + S_i^*}$$

Burada C_i^* değeri $0 \leq S_i^* \leq 1$ aralığında değer almaktadır.

- $C_i^* = 1$: Karar noktasının ideal çözüme mutlak çözüm yakınlığını göstermektedir;
- $C_i^* = 0$: Karar noktasının negatif ideal çözüme mutlak yakınlığını göstermektedir.

Diğer bir ifade ile C değerinin bire yakın değer alması pozitif ideal çözüme, sıfıra yakın değer alması ise negatif ideal çözüme yakınlaştığını göstermektedir. Dolayısıyla C değerinin bire yakın değer alması ekonomik performansın daha iyi olduğunun ifadesidir.

7. **Etap:** Alternatiflerin sıralanması:

TOPSIS skorlarına göre alternatifler sıralanır. En yüksek skora sahip olan alternatif en tercih edilen alternatif olarak kabul edilir.

3.3. Bulgular

ECOWAS ülkelerinin 2002-2021 yıllarına ait ekonomik performansı aşağıdaki denklem yardımıyla ifade edilmektedir.

$$P(i) = w_1 \text{Ekonomi Büyüme oranı} + w_2 \text{İşsizlik Oranı} + w_3 \text{Enflasyon Oranı} \\ + w_4 \text{Kamu Dengesi} + w_5 \text{Cari Dengesi} \\ i = (1, 2, 3, 4, \dots)$$

Bu denkleme göre oluşturulan performans değişkenleri ekonomik büyüme (GSYH) oranları, işsizlik oranları, enflasyon (TÜFE) oranları, kamu dengesi/GSYH oranları ve cari denge/GSYH oranlarından oluşmaktadır. Veriler bağımsız Afrikalı ülkeler arasında ekonomik işbirliğini geliştirmek amacıyla kurulan Afrika Kalkınma Bankası'nın (İngilizce: African Development Bank-AFDB) veri tabanından alınmıştır. Bu verilere ait karar matrisi, verilerin 2002-2021 yılları arasındaki değerleri ile oluşturulmuştur. Pozitif ideal çözüme uzaklık ve negatif ideal çözüme uzaklık derecelerini ifade eden ideal çözüme yakınlık matrisi oluşturulduktan sonra alternatiflerin (yılların) performans değerleri hesaplanır. Böylelikle 2002 ile 2021 yılları arası için hesaplanan performans değerlerine göre yıllar arasında, en iyiden en kötüye doğru önem sıralaması yapılır.

2002 ile 2021 yıllarında temel makroekonomik göstergeler olarak kabul edilen GSYH büyüme hızı, enflasyon oranı, işsizlik oranı, cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranı ve kamu dengesinin GSYH'ya oranına ilişkin veriler, Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinden biri olan TOPSIS yöntemi ile değerlendirilmiş ve ECOWAS ülkelerinin ekonomisinin performansı ölçülmüştür.

Aşağıda her ülke için en iyi performansa sahip yıllık dönemden, en kötü performansa sahip yıllık döneme doğru sıralama yapılmıştır.

3.3.1. Benin Ekonomisinin Performansı

Benin ekonomisi 2002 ile 2021 yılları arasında, ele alınan kriterler bağlamında en iyi performansı 2019, 2004 ve 2014 yıllarında, en kötü performansı ise 2005, 2012

ve 2008 yıllarında göstermiştir. Tablo3 ülkenin performansı yıllara göre göstermektedir.

Tablo 3: Benin Ekonomisi Performans Değerleri

Yıllar	Pozitif İdeal Çözüm (S+)	Negatif İdeal Çözüm (S-)	Performans Değeri	Önem Sıra
2002	0,078165701	0,113401736	59,19677046	9
2003	0,077708093	0,122204318	61,12893019	7
2004	0,054961155	0,136977468	71,36524476	2
2005	0,114609904	0,085735336	42,79379745	20
2006	0,081549795	0,115377763	58,58893709	10
2007	0,07767953	0,122403124	61,17627965	6
2008	0,134290921	0,110151587	45,06236992	18
2009	0,097782653	0,129181832	56,91720103	11
2010	0,099954125	0,096684122	49,1685233	15
2011	0,092889911	0,106103874	53,32019487	14
2012	0,125080689	0,094139735	42,94295815	19
2013	0,065942791	0,131128902	66,53867938	4
2014	0,063699305	0,148125217	69,92826693	3
2015	0,116031538	0,111936662	49,1018757	16
2016	0,087201273	0,134418332	60,65272612	8
2017	0,088417473	0,106713895	54,68823189	12
2018	0,065238061	0,126292056	65,93848409	5
2019	0,031315789	0,162424968	83,83624094	1
2020	0,105230827	0,095226594	47,5046488	17
2021	0,102997248	0,12009524	53,83204131	13

Benin ekonomisinin en iyi performansı gösterdiği 2019 yılında, kullanıldığı temel makroekonomik göstergelere baktığımızda, ekonomik büyüme hızının %6,87; enflasyon oranının -% 0,93; işsizlik oranının %1,47; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının -%4 ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının -% 0,48 olduğu görülmektedir.

Ülkenin ekonomisinin en kötü performansı gösterdiği 2005 yılına baktığımızda, GSYH büyüme hızının %1,71; enflasyon oranının %5,36; işsizlik oranının %0,82; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının -%5,63 ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının -%2,28 oranında gerçekleştiği görülmektedir.

3.3.2. Burkina Faso Ekonomisinin Performansı

Burkina Faso'nun ekonomisi 2002 ile 2021 yıllar arasında, ele alınan kriterler bağlamında en iyi performansı 2010, 2019 ve 2014 yıllarında, en kötü performansı ise

2008, 2005 ve 2006 yıllarında göstermiştir. Tablo-4 ülkenin performansı yıllara göre göstermektedir.

Tablo 4: Burkina Faso arasında Ekonomisi Performans Değerleri

Yıllar	Pozitif İdeal Çözüm (S+)	Negatif İdeal Çözüm (S-)	Performans Değeri	Önem Sıra
2002	0,110500792	0,117278299	51,48773694	17
2003	0,093260635	0,13386098	58,93801856	9
2004	0,090933844	0,149858124	62,23551624	6
2005	0,149364675	0,082735885	35,64656839	19
2006	0,109504182	0,115585862	51,35094372	18
2007	0,098830556	0,146639486	59,73824143	8
2008	0,196070121	0,075098985	27,69452092	20
2009	0,095354404	0,123842801	56,49834858	13
2010	0,047795998	0,170078553	78,06260618	1
2011	0,082910991	0,135223049	61,99080578	7
2012	0,099292541	0,118078456	54,32116401	14
2013	0,086188394	0,142185629	62,25998341	4
2014	0,070881922	0,158910808	69,15397541	3
2015	0,105540378	0,138759666	56,79887057	11
2016	0,087257185	0,14385946	62,24539139	5
2017	0,106444166	0,125859677	54,17890427	15
2018	0,096242665	0,126206444	56,73497398	12
2019	0,060532417	0,190173795	75,85523849	2
2020	0,097239686	0,137457737	58,5680641	10
2021	0,104899328	0,12104478	53,57288628	16

Burkina Faso'nun ekonomisinin en iyi performansı gösterdiği 2010 yılında, kullanıldığı temel makroekonomik göstergelere baktığımızda, ekonomik büyüme hızının %8,44; enflasyon oranının -% 0,60; işsizlik oranının %3,64; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının -%1,94 ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının -% 3,63 olduğu görülmektedir.

Ülkenin ekonomisinin en kötü performansı gösterdiği 2008 yılına baktığımızda, GSYH büyüme hızının %5,63; enflasyon oranının %10,70; işsizlik oranının %3,41; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının -%11,88 ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının -%1,13 oranında gerçekleştiği görülmektedir.

3.3.3. Yeşil Burun Adaları Ekonomisinin Performansı

Ülkenin ekonomisi 2002 ile 2021 yıllar arasında, ele alınan kriterler bağlamında en iyi performansları 2018, 2016 ve 2004 yıllarında, en kötü performansı ise 2020, 2008 ve 2012 yıllarında göstermiştir.

Tablo-5 2002 ile 2021 yıllar arasında Yeşil Burun Adaları'nın ekonomisinin performans sergilenmiştir.

Tablo 5: Yeşil Burun Adaları Ekonomisi Performans Değerleri

Yıllar	Pozitif İdeal Çözüm (S+)	Negatif İdeal Çözüm (S-)	Performans Değeri	Önem Sıra
2002	0,110000479	0,18080282	62,17357943	9
2003	0,102485177	0,186294853	64,51098899	6
2004	0,082441923	0,227040511	73,36135628	3
2005	0,103894074	0,187146221	64,30251224	7
2006	0,145553589	0,158609774	52,14624548	16
2007	0,140602427	0,173635581	55,25607234	14
2008	0,178916932	0,160137572	47,23062817	19
2009	0,126061094	0,167447993	57,05036068	12
2010	0,139238232	0,159307957	53,361243	15
2011	0,159067411	0,149712413	48,48516701	17
2012	0,155318873	0,140154982	47,43397077	18
2013	0,127156857	0,159505853	55,64234448	13
2014	0,124750496	0,171675342	57,91510732	11
2015	0,111147361	0,181296928	61,99366335	10
2016	0,077562076	0,218698433	73,81963716	2
2017	0,100511711	0,187747139	65,13143968	5
2018	0,060704009	0,252479489	80,61711134	1
2019	0,084291965	0,208337887	71,19502189	4
2020	0,24857444	0,104033819	29,50407884	20
2021	0,108720203	0,18795579	63,35389249	8

Yeşil Burun Adaları'nın ekonomisinin en iyi performansı gösterdiği 2018 yılında, kullanıldığı temel makroekonomik göstergelere baktığımızda, ekonomik büyüme hızının %14,57; enflasyon oranının %1,28; işsizlik oranının %12,17; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının -%5,35 ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının -%2,65 olduğu görülmektedir.

Ülkenin ekonomisinin en kötü performansı gösterdiği 2020 yılına baktığımızda, GSYH büyüme hızının -%14,78; enflasyon oranının %0,61; işsizlik

oranının %15,31; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının -%16,45 ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının -%12,08 oranında gerçekleştiği görülmektedir.

3.3.4. Fildişi Sahili Ekonomisinin Performansı

Fildişi Sahili 2002 ile 2021 yılları arasında, ele alınan kriterler bağlamında en iyi performansı 2009, 2014 ve 2002 yıllarında, en kötü performansı ise 2020, 2021 ve 2018 yıllarında göstermiştir. Tablo-6 ülkenin performansı yıllara göre göstermektedir.

Tablo 6: Fildişi Sahili Ekonomisi Performans Değerleri

Yıllar	Pozitif İdeal Çözüm (S+)	Negatif İdeal Çözüm (S-)	Performans Değeri	Önem Sıra
2002	0,128928581	0,159876275	55,35789015	3
2003	0,160360745	0,11574826	41,92121874	16
2004	0,143243797	0,139119104	49,26961141	7
2005	0,162676686	0,114832831	41,37978115	17
2006	0,133101062	0,14248488	51,70252108	4
2007	0,166389219	0,12042021	41,98614067	15
2008	0,159900721	0,13078596	44,9920716	12
2009	0,105153431	0,195784093	65,05805285	1
2010	0,147967449	0,128637993	46,50595165	10
2011	0,175763914	0,178932672	50,44668573	5
2012	0,162580691	0,155568385	48,89795277	8
2013	0,157754136	0,14437364	47,78562286	9
2014	0,131619448	0,166873897	55,90539937	2
2015	0,151665677	0,152316138	50,10699014	6
2016	0,165240942	0,142385434	46,28518399	11
2017	0,180597785	0,136587447	43,06236016	14
2018	0,198040695	0,135246486	40,57956426	18
2019	0,176546894	0,135812337	43,47953374	13
2020	0,225813773	0,083555949	27,00844423	20
2021	0,223264646	0,104213712	31,82308374	19

Fildişi Sahili'nin ekonomisinin en iyi performansı gösterdiği 2009 yılında, kullanıldığı temel makroekonomik göstergelere baktığımızda, ekonomik büyüme hızının %3,25; enflasyon oranının %4,68; işsizlik oranının %6,59; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının %6,66 ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının %2,03 olduğu görülmektedir.

Ülkenin ekonomisinin en kötü performansı gösterdiği 2020 yılına baktığımızda, GSYH büyüme hızının %1,95; enflasyon oranının %2,40; işsizlik

oranının %3,49; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının -%3,22 ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının -%5,57 oranında gerçekleştiği görülmektedir.

3.3.5. Gambiya Ekonomisinin Performansı

Gambiya'nın 2002 ile 2021 yılları arasında, ele alınan kriterler bağlamında en iyi performansı 2009, 2012 ve 2008 yıllarında, en zayıf performansı ise 2011, 2014 ve 2002 yıllarında göstermiştir. Tabloda-7 ülkenin performansını yıllara göre göstermektedir.

Tablo 7: Gambiya Ekonomisi Performans Değerleri

Yıllar	Pozitif İdeal Çözüm (S+)	Negatif İdeal Çözüm (S-)	Performans Değeri	Önem Sıra
2002	0,107478165	0,084603132	44,04548138	18
2003	0,091173863	0,122875698	57,4052558	12
2004	0,075693263	0,127766804	62,79699306	7
2005	0,092881687	0,094003831	50,30022231	16
2006	0,069365457	0,112111251	61,77721228	8
2007	0,047091954	0,124183553	72,50514413	5
2008	0,049287935	0,137867836	73,66475294	3
2009	0,027854769	0,139940257	83,39952665	1
2010	0,055450224	0,131599679	70,35538489	6
2011	0,118374028	0,083974717	41,49999398	20
2012	0,038327893	0,128362493	77,00653634	2
2013	0,075364879	0,100771419	57,21218178	13
2014	0,099295861	0,076828766	43,62181881	19
2015	0,085125672	0,100451521	54,12923838	15
2016	0,09943217	0,083343054	45,59866043	17
2017	0,071575671	0,104689712	59,39323412	10
2018	0,080271832	0,126061488	61,09604015	9
2019	0,046658144	0,125850117	72,95309595	4
2020	0,071064788	0,101738049	58,87521909	11
2021	0,081609091	0,100632421	55,21926362	14

Ülkenin ekonomisinin en kötü performansı gösterdiği 2011 yılına baktığımızda, GSYH büyüme hızının -%4,33; enflasyon oranının %0,61; işsizlik oranının %9,51; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının -%7,39 ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının -%3,01 oranında gerçekleştiği görülmektedir.

3.3.6. Gana Ekonomisinin Performansı

Gana 2002 ile 2021 yılları arasında, ele alınan kriterler bağlamında en iyi performansları 2011, 2017 ve 2018 yıllarında, en kötü performansı ise 2020, 2016 ve 2007 yıllarında göstermiştir. Tablo-8 ülkenin performansını yıllara göre göstermektedir.

Tablo 8: Gana Ekonomisi Performans Değerleri

Yıllar	Pozitif İdeal Çözüm (S+)	Negatif İdeal Çözüm (S-)	Performans Değeri	Önem Sıra
2002	0,091135623	0,098827096	52,02446917	10
2003	0,086719222	0,12228263	58,50791678	7
2004	0,06771115	0,120465014	64,01714843	4
2005	0,075280077	0,107406602	58,79279349	6
2006	0,085331415	0,094528314	52,5566864	9
2007	0,103619957	0,078491388	43,10076779	18
2008	0,106791572	0,082525905	43,59127662	17
2009	0,086595762	0,087227476	50,18171163	12
2010	0,087530606	0,090400711	50,80652052	11
2011	0,04888533	0,144942224	74,77895737	1
2012	0,077896968	0,10428217	57,24155398	8
2013	0,094350654	0,082237181	46,57012798	14
2014	0,100164057	0,078247997	43,85802164	16
2015	0,101593404	0,080087444	44,08139028	15
2016	0,101740026	0,073133924	41,82093668	19
2017	0,059468784	0,111721512	65,26159153	2
2018	0,063885051	0,114664139	64,21991539	3
2019	0,065118862	0,114447668	63,73552372	5
2020	0,129601286	0,087714178	40,36260308	20
2021	0,09531827	0,095461303	50,03748656	13

Gana ekonomisinin en iyi performansı gösterdiği 2011 yılında, ekonomik büyüme hızının %14,05; enflasyon oranının %8,70; işsizlik oranının %5,60; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının -%6,60 ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının -%0,64 olduğu görülmektedir.

Ülkenin ekonomisinin en kötü performansı gösterdiği 2020 yılına baktığımızda, GSYH büyüme hızının %0,51; enflasyon oranının %9,89; işsizlik oranının %4,65; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının -%3,05 ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının -%11,46 oranında gerçekleştiği görülmektedir.

3.3.7. Gine Ekonomisinin Performansı

Gine 2002 ile 2021 yılları arasında, ele alınan kriterler bağlamında en iyi performansı 2017, 2007 ve 2019 yıllarında, en kötü performansı ise 2010, 2004 ve 2009 yıllarında göstermiştir. Tablo-9 ülkenin performansını yıllara göre göstermektedir.

Tablo 9: Gine Ekonomisi Performans Değerleri

Yıllar	Pozitif İdeal Çözüm (S+)	Negatif İdeal Çözüm (S-)	Performans Değeri	Önem Sıra
2002	0,090448383	0,147545976	61,99557697	7
2003	0,115016643	0,128553589	52,77885892	15
2004	0,11609523	0,109081039	48,44251102	19
2005	0,107512385	0,134814218	55,63327186	12
2006	0,114887715	0,139992255	54,92477694	13
2007	0,069572675	0,168729958	70,80490707	2
2008	0,073617905	0,155584457	67,88082625	4
2009	0,127586668	0,125415621	49,57094326	18
2010	0,15015156	0,102093978	40,47404723	20
2011	0,095811039	0,129782214	57,52929757	10
2012	0,104094164	0,118426025	53,22035083	14
2013	0,102889604	0,113130888	52,37044275	16
2014	0,095405202	0,12353311	56,4237061	11
2015	0,111400312	0,112818733	50,31630252	17
2016	0,099325875	0,167940642	62,83639418	6
2017	0,053327394	0,165615678	75,64326039	1
2018	0,097962649	0,137965938	58,47783833	8
2019	0,068889015	0,152533346	68,88795942	3
2020	0,090524457	0,125779773	58,14947439	9
2021	0,181670731	0,113153987	38,38008837	6

Ülkenin ekonomisinin en iyi performansı gösterdiği 2017 yılında, ekonomik büyüme hızının %10,30; enflasyon oranının %8,91; işsizlik oranının %4,91; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının -%6,46 ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının -%2,07 olduğu görülmektedir.

Ülkenin ekonomisinin en kötü performansı gösterdiği 2010 yılına baktığımızda, GSYH büyüme hızının -%4,82; enflasyon oranının %15,47; işsizlik oranının %4,77; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının -%6,42 ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının -%9,63 oranında gerçekleştiği görülmektedir.

3.3.8. Gine Bissau Ekonomisinin Performansı

Gine Bissau 2002 ile 2021 yılları arasında, ele alınan kriterler bağlamında en iyi performansı 2017, 2009 ve 2015 yıllarında, en kötü performansı ise 2008, 2012 ve 2020 yıllarında göstermiştir. Ülkenin ekonomisinin en iyi performansı gösterdiği 2017 yılında ekonomik büyüme hızının %4,79; enflasyon oranının -%0,19; işsizlik oranının %5,99; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının %0,26 ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının -%1,32 olduğu görülmektedir.

Tablo-10 ülkenin performansını yıllara göre göstermektedir.

Tablo 10: Gine Bissau Ekonomisi Performans Değerleri

Yıllar	Pozitif İdeal Çözüm (S+)	Negatif İdeal Çözüm (S-)	Performans Değeri	Önem Sıra
2002	0,168360401	0,13458047	44,42466589	17
2003	0,136354728	0,209077339	60,52632604	5
2004	0,141996399	0,181498688	56,10554691	10
2005	0,147799119	0,14156162	48,92219325	14
2006	0,140606745	0,159612881	53,16537195	12
2007	0,154642056	0,128417046	45,36757339	16
2008	0,221215048	0,092955791	29,58765718	20
2009	0,104461738	0,220761924	67,88003142	2
2010	0,137911907	0,175995141	56,06600487	11
2011	0,127078265	0,180940257	58,74330407	6
2012	0,18161838	0,135348819	42,70120672	19
2013	0,120381787	0,167957843	58,25000292	7
2014	0,109800248	0,196538521	64,15724709	4
2015	0,100170378	0,195211724	66,08786471	3
2016	0,128593863	0,171974058	57,21637141	9
2017	0,082135507	0,202337018	71,12708606	1
2018	0,124414033	0,167181894	57,33341188	8
2019	0,154688388	0,163139468	51,32950583	13
2020	0,177374695	0,139645659	44,04943009	18
2021	0,14892406	0,140478383	48,54084213	15

Ülkenin ekonomisinin en kötü performansı gösterdiği 2020 yılına baktığımızda, GSYH büyüme hızının %3,21; enflasyon oranının %10,45; işsizlik oranının %5,89; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının -%3,37 ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının -%4,76 oranında gerçekleştiği görülmektedir.

3.3.9. Liberya Ekonomisinin Performansı

Liberya 2002 ile 2021 yılları arasında, ele alınan kriterler bağlamında en iyi performansı 2017, 2009 ve 2015 yıllarında, en kötü performansı ise 2008, 2012 ve 2020 yıllarında göstermiştir. Ülkenin ekonomisinin en iyi performansı gösterdiği 2018 yılında ekonomik büyüme hızının %3,20; enflasyon oranının %4,63; işsizlik oranının %6,06; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının -%4,41 ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının -%2,31 olduğu görülmektedir.

Ülkenin ekonomisinin en kötü performansı gösterdiği 2008 yılına baktığımızda, GSYH büyüme hızının %3,21; enflasyon oranının %10,45; işsizlik

oranının %5,89; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının -%3,32 ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının -%4,76 oranında gerçekleştiği görülmektedir. Tablo-11 ülkenin performansı yıllara göre göstermektedir.

Tablo 11: Liberya Ekonomisi Performans değerleri

Yıllar	Pozitif İdeal Çözüm (S+)	Negatif İdeal Çözüm (S-)	Performans Değeri	Önem Sıra
2002	0,138771673	0,175111021	55,78868286	7
2003	0,252980531	0,130986938	34,11407179	20
2004	0,14010207	0,180518705	56,30287205	6
2005	0,128497657	0,188654874	59,48395652	5
2006	0,095248651	0,228266188	70,5581817	2
2007	0,081432122	0,269941168	76,82461237	1
2008	0,137654676	0,171675971	55,49917956	8
2009	0,118730854	0,192569679	61,85973321	3
2010	0,126960775	0,188153366	59,70959144	4
2011	0,144663725	0,168362023	53,78535933	11
2012	0,143502494	0,174171606	54,82713446	10
2013	0,176620673	0,16966988	48,99639296	12
2014	0,178145705	0,140095342	44,02177002	15
2015	0,166415402	0,148210082	47,10682699	13
2016	0,17092869	0,139685691	44,97077394	14
2017	0,183184189	0,135176426	42,46015984	16
2018	0,178950928	0,130998676	42,2645082	17
2019	0,194242237	0,11899183	37,98815082	19
2020	0,180177262	0,127442719	41,42862196	18
2021	0,140126759	0,170316518	54,86236313	9

3.3.10. Mali Ekonomisinin Performansı

Mal 2002 ile 2021 yılları arasında, ele alınan kriterler bağlamında en iyi performansı 2006, 2007 ve 2003 yıllarında, en kötü performansı ise 2008, 2005 ve 2021 yıllarında göstermiştir. Mali ekonomisinin en iyi performansı gösterdiği 2006 yılında ekonomik büyüme hızının %4,66; enflasyon oranının %1,54; işsizlik oranının %10,70; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının -%5,56 ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının %26,94 olduğu görülmektedir. Ülkenin ekonomisinin en kötü performansı gösterdiği 2008 yılına baktığımızda, GSYH büyüme hızının %4,77; enflasyon oranının %9,10; işsizlik oranının %10,49; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının -%10,89 ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının %0,64 oranında

gerçekleştiği görülmektedir. Tablo-12 ülkenin performansını yıllara göre göstermektedir.

Tablo 12: Mali Ekonomisi Performans değerleri

Yıllar	Pozitif İdeal Çözüm (S+)	Negatif İdeal Çözüm (S-)	Performans Değeri	Önem Sıra
2002	0,196252326	0,089232156	31,2563945	16
2003	0,150604117	0,167557363	52,66425185	3
2004	0,177095348	0,156910914	46,97843491	7
2005	0,20403923	0,081980032	28,66241651	19
2006	0,078138134	0,201423174	72,04973228	1
2007	0,092253113	0,189733346	67,28455921	2
2008	0,215402902	0,064552721	23,05819768	20
2009	0,176525377	0,108022879	37,96293849	14
2010	0,173835053	0,117321807	40,29505167	11
2011	0,180526252	0,098715833	35,35134499	15
2012	0,195040429	0,084675942	30,27207233	17
2013	0,161366472	0,16087205	49,92328324	5
2014	0,166713865	0,126818197	43,20420608	9
2015	0,15976326	0,127446433	44,37400131	8
2016	0,163441365	0,146097844	47,19849367	6
2017	0,167232621	0,120429447	41,86490359	10
2018	0,177435729	0,115970172	39,5255077	12
2019	0,154053725	0,166616585	51,95884368	4
2020	0,196225008	0,124228165	38,76640194	13
2021	0,196511916	0,080041438	28,94249397	18

Mali'nin ekonomisi temel olarak tarım, hayvancılık, altın ve pamuk gibi doğal kaynaklara dayanmaktadır. Ancak ülke yıllar boyunca ekonomik performansını etkileyen ekonomik, siyasi ve güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır.

3.3.11. Nijer Ekonomisinin Performansı

Nijer ekonomisi 2002 ile 2021 yılları arasında, ele alınan kriterler bağlamında en iyi performansı 2010, 2019 ve 2012 yıllarında, en kötü performansı ise 2009, 2005 ve 2008 yıllarında göstermiştir. Tablo-13 ülkenin performansı yıllara göre göstermektedir. Ülkenin ekonomisinin en iyi performansı gösterdiği 2010 yılında ekonomik büyüme hızının %8,37; enflasyon oranının -%2,79; işsizlik oranının %0,78; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının %8,37 ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının -%2,38 olduğu görülmektedir.

Tablo 13: Nijer Ekonomisi Performans Değerleri

Yıllar	Pozitif İdeal Çözüm (S+)	Negatif İdeal Çözüm (S-)	Performans Değeri	Önem Sıra
2002	0,104880753	0,135951123	56,45063492	13
2003	0,081538813	0,183353771	69,21815931	4
2004	0,131401367	0,1500928	53,32003917	15
2005	0,157769139	0,104377035	39,81634877	19
2006	0,092180395	0,163138772	63,89601438	8
2007	0,110797572	0,149775006	57,47918959	11
2008	0,174961637	0,13416533	43,40136722	18
2009	0,161204761	0,099268727	38,11087569	20
2010	0,067425136	0,199952586	74,78281457	1
2011	0,112157764	0,148046416	56,89624811	12
2012	0,071060982	0,181088583	71,81792392	3
2013	0,092672352	0,144959545	61,00172009	10
2014	0,098312087	0,176831799	64,26884538	6
2015	0,122166136	0,150952069	55,2698672	14
2016	0,088574007	0,167038725	65,34835867	5
2017	0,091888454	0,165234133	64,26278415	7
2018	0,093239307	0,149522696	61,59229791	9
2019	0,075514216	0,194614924	72,04514252	2
2020	0,122622871	0,132675147	51,96873367	16
2021	0,141741049	0,124978463	46,85763776	17

Ülkenin ekonomisinin en kötü performansı gösterdiği 2009 yılına baktığımızda, GSYH büyüme hızının $-%0,71$; enflasyon oranının $\%4,30$; işsizlik oranının $\%1,27$; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının $-%24,48$ ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının $-%5,31$ oranında gerçekleştiği görülmektedir.

Nijer'in ekonomisi temel olarak tarım, hayvancılık ve başta uranyum olmak üzere madencilik üzerine dayanmaktadır (African Development Bank, 2022). Nijer son yıllarda pozitif ekonomik büyüme kaydetmiştir. Mevcut verilere göre, COVID-19 salgını ve diğer ekonomik zorluklardan etkilenmesine rağmen, 2020 yılında reel GSYİH büyüme oranı $\%3,62$ civarında olmuştur. Tarım, Nijer ekonomisinde kilit bir rol oynamakta ve nüfusun büyük bir bölümünü istihdam etmektedir. Ancak tarımsal üretim, başta kuraklık ve sel olmak üzere iklim koşullarına bağlı olarak değişkenlik göstermekte ve bu da verimi etkileyebilmektedir. Nijer, ülkenin ihracatının önemli bir bölümünü oluşturan uranyum başta olmak üzere maden kaynakları açısından zengindir. Madencilik ekonomide önemli bir rol oynamakla birlikte, katkısı uluslararası emtia fiyatlarındaki dalgalanmalara tabi olabilmektedir.

Nijer yoksulluk, işsizlik, temel hizmetlere sınırlı erişim, gıda güvensizliği ve düşük insani kalkınma seviyeleri gibi bir dizi ekonomik zorlukla karşı karşıyadır. Bu faktörler ekonomik performans ve nüfusun refahı üzerinde etkili olabilir.

3.3.12. Nijerya Ekonomisinin Performansı

Nijerya ekonomisi 2002 ile 2021 yılları arasında, ele alınan kriterler bağlamında en iyi performansı 2004, 2006 ve 2007 yıllarında, en kötü performansı ise 2020, 2019 ve 2016 yıllarında göstermiştir. Ülkenin ekonomisinin en iyi performansı gösterdiği 2004 yılında, kullanıldığı temel makroekonomik göstergelere baktığımızda, ekonomik büyüme hızının %9,25; enflasyon oranının %14,99; işsizlik oranının %3,88; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının %14,72 ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının %5,58 olduğu görülmektedir. Tablo-14 ülkenin performansı yıllara göre göstermektedir.

Tablo 14: Nijerya Ekonomisi Performans Değerleri

Yıllar	Pozitif İdeal Çözüm (S+)	Negatif İdeal Çözüm (S-)	Performans Değeri	Önem Sıra
2002	0,176260865	0,138080551	43,92693545	11
2003	0,152164414	0,114584667	42,9559745	12
2004	0,054012565	0,222109063	80,43885037	1
2005	0,109657675	0,174010467	61,34297127	4
2006	0,064342649	0,223354203	77,63526135	2
2007	0,084488016	0,173402098	67,23875338	3
2008	0,131554252	0,135534388	50,74509654	5
2009	0,173538688	0,115425389	39,9445462	13
2010	0,128532587	0,13060505	50,39987691	6
2011	0,142073633	0,112501274	44,19181594	9
2012	0,143079756	0,112908608	44,10692979	10
2013	0,136567443	0,119599292	46,68806498	7
2014	0,140145199	0,114584629	44,98280781	8
2015	0,176712997	0,083697887	32,14070241	14
2016	0,186557521	0,074083133	28,42347571	18
2017	0,18134394	0,080508288	30,74569524	15
2018	0,180697194	0,074713298	29,25224306	16
2019	0,19690829	0,054455053	21,66388001	19
2020	0,222414615	0,034336171	13,37334593	20
2021	0,192859396	0,076854185	28,4947405	17

Ülkenin ekonomisinin en kötü performansı gösterdiği 2020 yılına baktığımızda, GSYH büyüme hızının $-%1,79$; enflasyon oranının $\%13,25$; işsizlik oranının $\%9,71$; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının $-%3,71$ ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının $-%5,40$ oranında gerçekleştiği görülmektedir.

Nijerya, yıllar boyunca ekonomik büyüme potansiyeline sahip bir ülke olmuştur. Petrol ve doğal gaz gibi doğal kaynaklarının zenginliği büyümeye katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte, petrol fiyatlarının dalgalanması, ülkenin büyüme performansını etkileyen bir faktördür. Nijerya'nın ekonomisi, petrol ve doğal gaz ihracatına dayanmaktadır (African Development Bank Group, 2023).

Petrol gelirleri, Nijerya'nın bütçesinin önemli bir kaynağıdır. Bu nedenle, petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar, ülkenin ekonomik performansını etkileyebilir. Nijerya, ekonomik çeşitlendirme konusunda bazı zorluklarla karşı karşıyadır. Ülke, petrol endüstrisine aşırı bağımlı olması nedeniyle diğer sektörlerle yönelik çeşitlendirme çabalarını artırmaktadır. Tarım, madencilik, hizmetler sektörü ve yaratıcı endüstriler gibi alanlara odaklanma çabaları bulunmaktadır. Nijerya, yüksek enflasyon oranlarıyla mücadele etmektedir. Mali politika kararları, gıda fiyatlarındaki artışlar ve döviz kurlarındaki dalgalanmalar gibi faktörler, enflasyonu etkileyebilir. Nijerya, büyük bir nüfusa sahip olup işsizlik ve yoksullukla mücadele etmektedir. İstihdam yaratma ve yoksulluk azaltma çabaları, ekonomik performansın bir göstergesi olarak değerlendirilebilir (La Banque Mondiale, 2023).

3.3.13. Senegal Ekonomisinin Performansı

Senegal'in ekonomisi büyük ölçüde hizmet sektörü, tarım, balıkçılık ve madencilik gibi alanlara dayanmaktadır. Senegal, son yıllarda sağlam bir ekonomik büyüme sergilemiştir. Hükümet, altyapı projelerine yatırım yaparak, tarım modernizasyonunu teşvik ederek ve yabancı yatırımları çekerek büyümeyi desteklemek için çeşitli politikalar uygulamıştır. Ülkenin ekonomisi, hizmet sektörüne dayanmaktadır. Turizm, finans, iletişim ve diğer hizmetler önemli katkılarda bulunmaktadır. Başkent Dakar, bölgesel bir ticaret ve finans merkezi olarak önemli bir rol oynamaktadır. Tarım, Senegal'in ekonomisinde önemli bir sektördür. Özellikle yerel tüketim ve ihracat için yer fıstığı, mısır, pirinç ve sebze gibi ürünler yetiştirilmektedir. Tarım sektörünün modernizasyonu ve verimliliğin artırılması için

çeşitli politikalar uygulanmaktadır. Senegal, yabancı yatırımları çekmeye odaklanan bir politika izlemektedir. Ülkenin cazip yatırım ortamı, özellikle altyapı projeleri, enerji sektörü ve telekomünikasyon gibi alanlarda yabancı sermaye girişini teşvik etmektedir. Senegal, Batı Afrika'da siyasi istikrarı sağlamış olan ülkelerden biridir. İyi bir yönetim, yolsuzlukla mücadele ve ekonomik reformlara yönelik taahhütleri, ülkenin ekonomik performansını olumlu yönde etkilemektedir (African Development Bank Group, 2023).

Senegal ekonomisi 2002 ile 2021 yılları arasında en iyi performansını 2014, 2003 ve 2009 yıllarında, en kötü performansı ise 2008, 2007 ve 2011 yıllarında göstermiştir. Tablo-15 ülkenin performansını yıllara göre göstermektedir.

Tablo 15: Senegal Ekonomisi Performans Değerleri

Yıllar	Pozitif İdeal Çözüm (S+)	Negatif İdeal Çözüm (S-)	Performans Değeri	Önem Sıra
2002	0,10344643	0,101230272	49,4586199	14
2003	0,046928647	0,142460194	75,22100745	2
2004	0,062392587	0,1257828	66,84338591	5
2005	0,084492187	0,104675215	55,33470021	12
2006	0,112511954	0,080621021	41,74378869	16
2007	0,161177303	0,043491024	21,24951377	19
2008	0,170557147	0,040537047	19,20329776	20
2009	0,074130069	0,15782732	68,04151449	3
2010	0,086138256	0,110062912	56,09697083	11
2011	0,128581188	0,06694207	34,23739513	18
2012	0,088284074	0,100388013	53,20766549	13
2013	0,083336667	0,10931276	56,74180397	10
2014	0,046313197	0,148896829	76,27519552	1
2015	0,064809732	0,124257455	65,7213221	8
2016	0,065066032	0,126151562	65,97277977	7
2017	0,064241393	0,127589738	66,51148706	6
2018	0,061486899	0,128008917	67,55237105	4
2019	0,071286728	0,116909486	62,12106147	9
2020	0,119039246	0,079766728	40,12290302	17
2021	0,113817204	0,090737636	44,35858664	15

Ülkenin ekonomisinin en iyi performansı gösterdiği 2014 yılında ekonomik büyüme hızının %6,22; enflasyon oranının -%1,09; işsizlik oranının %7,65; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının -%6,81 ve bütçe dengesinin GSYH'ya

oranının -%3,85 olduğu görülmektedir. Ülkenin ekonomisinin en kötü performansı gösterdiği 2008 yılına baktığımızda, GSYH büyüme hızının %3,68; enflasyon oranının %6,33; işsizlik oranının %10,13; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının -%14,09 ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının -%3,59 oranında gerçekleştiği görülmektedir.

3.3.14. Sierra Leone Ekonomisinin Performansı

Sierra Leone 2002 ile 2021 yılları arasında en iyi performansı 2002, 2013 ve 2007 yıllarında, en kötü performansı ise 2015, 2011 ve 2017 yıllarında göstermiştir. Tablo-16 ülkenin performansı yıllara göre göstermektedir.

Tablo 16: Sierra Leone Ekonomisi Performans Değerleri

Yıllar	Pozitif İdeal Çözüm (S+)	Negatif İdeal Çözüm (S-)	Performans Değeri	Önem Sıra
2002	0,077853056	0,259033787	76,89044332	1
2003	0,104373378	0,196208513	65,2762256	4
2004	0,120006385	0,187942585	61,03043156	8
2005	0,112650051	0,205686447	64,61290135	5
2006	0,115826285	0,185561575	61,56902769	6
2007	0,103079408	0,206493646	66,70271964	3
2008	0,128349073	0,175571506	57,7688772	11
2009	0,116425527	0,182611642	61,06653642	7
2010	0,147741398	0,154013653	51,03929576	14
2011	0,193514887	0,13017479	40,21592262	19
2012	0,124979026	0,177818731	58,72524712	10
2013	0,078287123	0,22088231	73,83184422	2
2014	0,118396798	0,177481954	59,98469063	9
2015	0,222959871	0,109366108	32,90928632	20
2016	0,152573527	0,169051596	52,5616887	13
2017	0,177590442	0,140838643	44,22920181	18
2018	0,158159844	0,143702305	47,60527466	17
2019	0,137906685	0,15975424	53,66987284	12
2020	0,15921102	0,151269596	48,72110792	16
2021	0,149581037	0,155156202	50,91474965	15

Sierra Leone'nun ekonomisinin en iyi performansı gösterdiği 2002 yılında ekonomik büyüme hızının %26,42; enflasyon oranının -%3,66; işsizlik oranının %339; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının -%1,49 ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının -%6,17 olduğu görülmektedir.

Ülkenin ekonomisinin en kötü performansı gösterdiği 2015 yılına baktığımızda, GSYH büyüme hızının -%20,49; enflasyon oranının %6,69; işsizlik oranının %4,74; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının -%23,59 ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının -%5,08 oranında gerçekleştiği görülmektedir. Ülkenin zayıf ekonomik performansı, 2015 yılında ülkeyi vuran ve çok sayıda ölüme neden olan Ebola salgını ile açıklanabilir.

3.3.15. Togo Ekonomisinin Performansı

Togo ekonomisi 2002 ile 2021 yılları arasında, ele alınan kriterler bağlamında en iyi performansı 2019. 2017 ve 2003 yıllarında, en kötü performansı ise 2005, 2012 ve 2008 yıllarında göstermiştir. Tablo-17 ülkenin performansını yıllara göre göstermektedir.

Tablo 17: Togo Ekonomisi Performans Değerleri

Yıllar	Pozitif İdeal Çözüm (S+)	Negatif İdeal Çözüm (S-)	Performans Değeri	Önem Sıra
2002	0,07666542	0,173362249	69,33722561	8
2003	0,042931801	0,226828974	84,08523233	3
2004	0,092733762	0,180193053	66,02248043	10
2005	0,19424981	0,08703894	30,94291536	20
2006	0,112522261	0,143172822	55,9935766	16
2007	0,09341483	0,170594338	64,61682357	11
2008	0,141867696	0,159864591	52,98226207	18
2009	0,076859226	0,176429352	69,65547114	7
2010	0,056751694	0,189695383	76,9720565	5
2011	0,093439847	0,162308832	63,46419174	12
2012	0,145363684	0,151253758	50,99287382	19
2013	0,084658642	0,177538236	67,71180397	9
2014	0,064751696	0,189092305	74,49153988	6
2015	0,096383229	0,161899928	62,68311477	13
2016	0,105488486	0,16237638	60,61876748	14
2017	0,039414688	0,215503453	84,53829628	2
2018	0,048031474	0,200147717	80,64645383	4
2019	0,033943432	0,221756622	86,72529354	1
2020	0,12176931	0,160634798	56,88118315	15
2021	0,124986254	0,154606292	55,29700071	17

Ülkenin ekonomisinin en iyi performansı gösterdiği 2019 yılında, kullanıldığı temel makroekonomik göstergelere baktığımızda, ekonomik büyüme hızının %5,46;

enflasyon oranının %0,69; işsizlik oranının %3,72; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının -%0,77 ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının %1,61 olduğu görülmektedir.

Ülkenin ekonomisinin en kötü performansı gösterdiği 2005 yılına baktığımızda, GSYH büyüme hızının -%4,67; enflasyon oranının %6,80; işsizlik oranının %4,22; cari işlemler dengesinin GSYH'ya oranının -%20,16 ve bütçe dengesinin GSYH'ya oranının -%2,17 oranında gerçekleştiği görülmektedir.

3.3.16. ECOWAS Ülkelerinin Ekonomik Performanslarının Karşılaştırılması

Tablo-18 2002-2021 döneminde her ülkenin aldığı en iyi 3 performans değeri ile en kötü 3 performans değerlerini göstermektedir. Yeşil noktalar en iyi performansı gösterirken, kırmızı noktalar en düşük performansı göstermektedir.

Tablo 18: Ülkelerin en iyi ve en kötü performanslarının Sıralaması

	Benin	Burkina	Yeşil	Fildişi	Gambiya	Gana	Gine	Gine	Liberya	Mali	Nijer	Nijerya	Senegal	Togo	Sierra
	Burun	Sahili	Bissau												Leone
2002															
2003															
2004															
2005															
2006															
2007															
2008															
2009															
2010															
2011															
2012															
2013															
2014															
2015															
2016															
2017															
2018															
2019															
2020															
2021															

2005, 2008, 2020 ve 2021 yıllarının ECOWAS ülkeleri için en kötü yıllar olduğu söylenebilir. Bu yıllarda hiçbir ülke daha iyi bir ekonomik performans elde etmemiştir. Ayrıca bu yıllarda bazıları kötü performanslarını kaydetmiştir. 2005'te Benin, Burkina Faso, Fildişi Sahili, Gine, Mali, Nijer ve Togo kötü performansları kaydetmiştir. 2008'de 15 ülkeden 8'si kötü ekonomik performans kaydetmiştir. Bu

zayıf performans, 2007 yılında ABD'de başlayan uluslararası finansal krizle açıklanabilir.

2020'de Fildişi Sahili başta olmak üzere 6 ülke (Yeşil Burun Adaları, Gambiya, Gine Bissau, Liberya ve Nijerya) en kötü ekonomik performanslarını kaydetmiştir. Ayrıca, o yılda hiçbir ülke iyi performansa ulaşmıştır. Burada 2020 yılında dünyayı ayağa kaldıran Covid19 salgınının ECOWAS ekonomilerini ciddi şekilde etkilediği söylenebilir. Diğer yandan, 2013 yılında hiçbir ülkenin kötü bir ekonomik performans kaydetmediğini de belirtmek gerekmektedir. Bu yılda Benin ve Sierra Leone en iyi performanslarından birini kaydetmiştir.

Tablo-19 her ülkenin en iyi ve en kötü aldığı puana göre bir sıralama yapmıştır. Bu puan sıralamasına bakıldığında, her ülke için aynı göstergeler kullanılmasına karşılık, ülkeler arasında en iyi ve en kötü rakamlarda bu kadar puan farkının olması ülkelerin gerek ekonomik, sosyoekonomik gerekse demografik yapı olarak farklılıklar arz ettiğini göstermektedir. Özellikle Benin, Gambiya, Togo gibi ülkeler ile Mali, Fildişi Sahili gibi ülkeler arasında ciddi derecede farklar ortaya çıkmaktadır.

Tablo 19: Performanslara Göre ECOWAS Ülkelerin Sıralaması

En iyi performans Sıralaması			En Kötü Performans Sıralaması		
ÜLKE	PUAN	YIL	ÜLKE	PUAN	YIL
Togo	86,7252935	2019	Benin	42,7937975	2008
Benin	83,8362409	2019	Gambiya	41,499994	2011
Gambiya	83,3995267	2009	Gine	40,4740472	2010
Yeşil Burun	80,6171113	2018	Gana	40,3626031	2020
Nijerya	80,4388504	2004	Nijer	38,1108757	2009
Burkina Faso	78,0626062	2010	Liberya	34,1140718	2003
Sierra Leone	76,8904433	2002	Sierra Leone	32,9092863	2015
Liberya	76,82461237	2007	Togo	30,9429154	2005
Senegal	76,2751955	2014	Gine Bissau	29,5876572	2008
Gine	75,6432604	2017	Yeşil Burun	29,5040788	2020
Nijer	74,7828146	2010	Burkina Faso	27,6945209	2008
Gana	74,7789574	2011	Fildişi Sahili	27,0084442	2020
Mali	72,0489882	2006	Mali	23,0581443	2008
Gine Bissau	71,1270861	2017	Senegal	19,2032978	2008
Fildişi Sahili	65,0580529	2009	Nijerya	13,3733459	2020

Ülkelerin en iyi performansları sıralama yapıldığı zaman 2002 ve 2021 döneminde en iyi skoru alan ülkenin Togo olduğu görülmektedir. Bu ülke 86,72 puanla ECOWAS ülkeleri arasında en iyi performans gösteren ülke olmuştur. Bunu sırasıyla 83,83 ve 83,39 puanla Benin ve Gambiya takip etmiştir. Fildişi Sahili 65.05 puanla son ve 15. Sıraya yerleşmiştir. 2008 finansal kriz ve 2020 Covid19 salgın yıllarda hiçbir ülke en iyi performansını elde etmiştir.

En kötü performanslara baktığımız zaman Nijerya'nın en zayıf performansına sahip ülke olduğunu görmekteyiz. Bu ülke 2002 ile 2021 yıllar arasında yalnız 13,37 puan ile en kötü performans gösteren ülke olmuştur Nijerya'nın bu zayıf performansı, 2020'de dünyayı sarsan Covid19 salgını ile açıklanabilir çünkü aynı yıl ülke en kötü ekonomik performansını kaydetmiştir. 19,20 ve 23 puan ile Senegal ve Mali Nijerya'yı sırayla takip etmiştir. Nijerya'dan farklı olarak bu iki ülke, uluslararası finansal krizin yaşandığı 2008 yılında düşük performanslarını kaydetmişler.

Sonuç olarak, 2008 yılındaki finansal kriz ve 2020 yılındaki Covid19 salgını ECOWAS ülkelerin ekonomisini negatif olarak etkilemiştir. Çünkü o yıllarda 9 ülke en kötü performanslarını kaydetmiştir. Söz konusu ülkeler Nijerya, Senegal, Mali, Fildişi Sahili, Burkina Faso, Yeşil Burun Adaları, Gine Bissau, Gana ve Benin'dir.

SONUÇ

Bir ülkenin ekonomisi analiz edilirken ülkeye ait olan makroekonomik göstergeler kullanılır. Temelde birçok makroekonomik veri olmasına rağmen, özellikle seçilecek bazı veriler yardımı ile ekonomik bir ölçüt oluşturularak ülke açısından karar vermede kullanılabilir. Özellikle ülkelerin mal ve hizmet üretim artışlarından doğan ekonomik büyüme rakamı, buna bağlı olarak gelişen istihdam rakamları ile fiyatlar genel düzeyindeki değişimleri yansıtan enflasyon rakamı, mal ve hizmet gelirlerinden elde edilen ihracat ile giderlerini oluşturan ithalat ilişkisi yani cari denge ve kamu kesimi gelirleri ve giderlerinin yer aldığı bütçe kalemleri ekonomik ölçütü ortaya koyabilecek en önemli verilerdir. Bu verilerin kullanılması ile elde edilen ekonomik performans değeri, ekonomi politikalarının bir amacı olarak tanımlanabilir. Ayrıca ekonomik performans, bir ülkenin veya ülkeler grubunun mevcut mali, beşerî ve fiziki kaynaklarını belirlenen hedeflere ulaşmak için ne ölçüde etkin kullandığını belirleyen bir kavramdır.

ECOWAS, 1975 yılında kurulan Batı Afrika devletlerinden oluşan bir ekonomik topluluktur. Benin, Burkina Faso, Yeşil Burun, Fildişi Sahili, Gambiya, Gana, Gine, Gine Bissau, Liberya, Mali, Nijer, Nijerya, Senegal, Sierra Leone ve Togo ülkeleri olmak üzere 15 üyesi bulunmaktadır. Bu topluluğun temel amacı, halklarının yaşam standardını yükseltmek, ekonomik istikrarı korumak ve artırmak, üye devletlerarasındaki ilişkileri güçlendirmek ve Afrika kıtasının ilerlemesine ve kalkınmasına katkıda bulunmak için bir Batı Afrika Ekonomik Birliği kurmak amacıyla işbirliği ve entegrasyonu teşvik etmektir (ECOWAS, 2019). ECOWAS üyesi ülkelerdeki makroekonomik politikanın yönelimi büyük ölçüde ekonomik büyümeyi teşvik etmeye ve yoksulluğu azaltmaya odaklanmıştır. Başka bir ifadeyle, ECOWAS ülkeleri kamu harcamalarının rasyonelleştirilmesini, işsizliğin azaltılmasını, enflasyonun sürdürülebilir bir seviyede tutulmasını, dış açığın azaltılmasını, altyapının iyileştirilmesini ve teknolojik yeniliklerin teşvik edilmesini ana hedefleri olarak belirlemişlerdir.

Bu hedeflere ulaşabilmek için, işsizliği ve enflasyonu düşürerek, kamu maliyesini temizleyerek ve hatta cari açığı azaltarak bu ülkelerin ekonomik

performansını iyileştirmek zorunludur. Ülkelerin makroekonomik performansı birçok ekonomik ve finansal faktörün geleceğini belirlemektedir. İlk olarak, makroekonomik göstergeler ülke kredi notlarını ve borsa performansını etkilemektedir. İkinci olarak, makroekonomik performans döviz kurlarını ve özel sektörün performansını etkilemektedir. Örneğin, makroekonomik göstergeler özel sektör şirketlerinin karlılığını etkilemektedir. Bu bakımdan ülkelerin makroekonomik performansı diğer ekonomik ve finansal faktörleri ve özel sektör gibi sektörleri etkilemektedir. Dolayısıyla ülkelerin makroekonomik performanslarının ölçülmesi, ülkelerin gelecekteki makroekonomik performansları ve dünyadaki makroekonomik konumları hakkında bilgi verebilmektedir.

Bu bağlamda, ülkelerin makroekonomik performanslarının ölçülmesi, ekonomik teoriler ve bazı ekonomik çıkarımlar için bir temel oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı ECOWAS üyesi ülkelerin her birisi için ekonomik performans değerlerini ölçmek ve karşılaştırma yapmak olacaktır. Bir ülkenin ekonomik performansının ölçülmesi, birkaç temel göstergenin değerlendirilmesini içeren karmaşık bir süreçtir. Bu çalışmada ECOWAS ülkelerinin ekonomik performansını ölçmek için işsizlik oranı, enflasyon oranı, cari işlemler/GSYİH, ekonomik büyüme oranı ve bütçe açığı/GSYİH olmak üzere 5 gösterge kullanılmıştır.

Bir ülkenin ekonomik performansının ölçülmesinde, belirlenen kriterlere uygun olarak en iyi alternatifi seçmek için kullanılabilecek çok sayıda karar verme yöntemi geliştirilmiştir. Bu yöntemler özelliklerine göre farklı sınıflandırılmaktadır. Son yıllarda en yaygın kullanılan yöntemlerden biri TOPSIS yöntemidir.

Bu yöntem, ilk olarak Hwang ve Yoon, (1981) tarafından geliştirilmiş, daha sonra Yoon (1987) ve Hwang vd. (1993) tarafından daha da geliştirilmiş çok kriterli bir karar analizi yöntemidir. TOPSIS yöntemi, en iyi çözümün pozitif-ideal çözümden en kısa mesafeye ve negatif-ideal çözümden en uzun mesafeye sahip olduğu temel varsayımına dayanmaktadır. Yöntemin ilkesi, her bir alternatif için, bir yandan her bir alternatif arasındaki mesafelere ve olumlu ve olumsuz ideal çözümlere dayalı olarak 0 ile 1 arasında oluşan bir katsayı belirlemektir (Yezza, 2017).

Bu çalışma, 2002-2021 dönemine ait ECOWAS ülkelerinin ekonomik performansını belirlemiştir ve en iyi ekonomik performansa sahip yılları ve en kötü ekonomik performansa sahip yılları bulma imkânı sunmuştur. Bu uygulamasında cari

dengesi/GSYH, kamu dengesi/GSYH, enflasyon, işsizlik ve ekonomik büyüme rakamları eşit derecede ağırlıklandırılmıştır. Kullanılan bu veriler Afrika Kalkınma Bankası'nın elektronik veri dağıtım sistemi veri tabanından yıllık olarak alınmıştır. TOPSIS yöntemin sonucunda ekonomik performansın incelenebilmesi için göstergelerden hareketle her bir yıl için başarı puanına göre sıralama yapılmıştır.

Elde edilen sonuçlara göre ECOWAS ülkelerinin ekonomik performansları yıllara göre değişmiş görünmüştür. 2002 ile 2021 yıllar arasında en iyi performans değere baktığımız zaman, ele alınan kriterler bağlamında Sierra Leone 76,89 puanla 2002 yılında en iyi performansı göstermiştir. Nijerya 2004, Mali 2006 ve Liberya 2007 yılında en iyi performansına ulaşmıştır. 2009 yılında Gambiya ve Fildişi Sahili olmak üzere iki ülke en iyi ekonomik performanslarını kaydetmiştir. 2010 yılında Burkina Faso ve Nijer en iyi performanslarına ulaşırken Gana 2011 yılında ve Senegal 2014 yılında en yüksek skoru görmüştür. 2017 yılında Gine ve Gine Bissau sırayla 75,64 ve 71,12 puanla en iyi performans görmüştür. Yeşil Burun Adaları 2018 yılında en yüksek puan alarak iyi performansına ulaşmıştır. Son olarak 2019 yılında Togo ve Benin en iyi performans değere sahip olduğu görülmüştür. Bu sonuçlara bakıldığı zaman hiçbir ülke 2008 yılındaki finansal kriz ve 2020 yılındaki Covid19 salgının dönemlerinde en iyi performansa ulaşamamıştır. Hatta bu dönem bazı ülkeler açısından en kötü performans gösteren yıllar olmuştur.

En kötü performanslara bakıldığında 2008 yılındaki finansal kriz ve 2020 yılında Covid19 salgın ECOWAS ülkelerinin ekonomisini ciddi şekilde etkilediği söylenebilir. Zira bu yıllarda 9 ülke en kötü performansını kaydetmiştir. 2008 yılında Mali, Nijer, Senegal, Gine Bissau ve Togo en kötü ekonomik performansı görürken; 2020 yılında Fildişi Sahili, Gana, Gine ve Yeşil Burun adaları en zayıf ekonomik performansı kaydetmiştir. Nijerya 2009 yılında yani finansal krizin sonraki yılında en kötü performansını görmüştür.

Ekonomik performans rakamlarına bakıldığında rakamın yüksek olması (100 rakamına yaklaşması) kullanılan değişkenlerin etkinliğine, performans rakamının düşük olması ise kullanılan değişkenlerin etkinsiz olduğuna işaret etmektedir. Bu değere baktığımızda her ülkenin kendi içerisinde en iyi performans gösterdiği yıllar olmasına rağmen diğer ülkeler ile rakamsal kıyaslama yapıldığında performans değerinin yetersiz kaldığı görülebilmektedir. Bu bağlamda performans katsayısı değer

bakımından ele alındığında ülkeler arasında da bir kıyaslama yapılabileceğini ortaya koymaktadır. Aynı durum en kötü performans rakamlarının kıyaslanması durumunda da geçerli olmaktadır. Bu şekilde ECOWAS ülke gruplarına baktığımızda, en iyi performansları sıralamasında 2002 ve 2021 döneminde en iyi skoru alan ülke Togo olduğu görülmektedir. Bu ülkeyi Benin, Gambiya, Yeşil Burun gibi ülkeler takip etmektedir. En iyi performans değeri olmasına karşılık puanlamada düşük olan ülkeler ise, Gana, mali, Gine Bissau ve Fildişi Sahili olduğu görülmektedir. Bu durum ECOWAS ülkeleri arasında da gerek ekonomik gerekse sosyo-ekonomik bakımdan birbirinden farklı olan ülkelerin olduğunu ortaya koymaktadır.

En kötü performanslara baktığımız zaman Nijerya en zayıf performansına sahip ülke olduğunu görmekteyiz. Bu ülke 2002 ile 2021 yılları arasında yalnız 13,37 puan ile en kötü performans gösteren ülke olmuştur Nijerya'nın bu zayıf performansı, 2020'de dünyayı sarsan covid19 salgını ile açıklanabilir çünkü aynı yıl ülke en kötü ekonomik performansını kaydetmiştir. 19,20 ve 23 puan ile Senegal ve Mali Nijerya'yı sırayla takip etmiştir. Nijerya'dan farklı olarak bu iki ülke, uluslararası finansal krizin yaşandığı 2008 yılında düşük performanslarını kaydetmişler.

Elde edilen sonuçlar şüphesiz ECOWAS ülkelerinde karar vericilerin ekonomik performansı iyileştirmek için iyi kararlar vermesini sağlayabilir. Bu çalışmada incelenen göstergeler doğrultuda ECOWAS ülkelerinin ekonomisinin performansını artırabilmek için istihdam yaratacak ekonomik büyüme hızının sağlanması, işsizlik ve enflasyon oranlarının düşürülmesi ve cari işlemler dengesi ile kamu dengesinin sağlanmasına büyük tedbir ve ciddi politikaların geliştirilmesi gerekir.

KAYNAKÇA

- Accardo, J., Cél  rier, C., Herpin, N., ve Irac, D. (2012). L'inflation per  ue. *Economie et Statistique / Economics and Statistics*, (447), ss. 3–31. tarihinde <https://hal.science/hal-03384650> adresinden erişildi.
- African Development Bank. (2022). African Economic Outlook. 28 Ocak 2023 tarihinde <https://dataportal.opendataforafrica.org/mhuiccf/african-economic-outlook> adresinden erişildi.
- African Development Bank Group. (2023). West Africa. tarihinde <https://www.afdb.org/en/countries/west-africa> adresinden erişildi.
- Aglietta, M. (1997). *Macro-  conomie internationale*. Paris: Montchrestien.
- Al,   ., ve Demirel, S. K. (2022). Türkiye'nin Makroekonomik Performansının TOPSIS Yöntemiyle Deęerlendirilmesi: 2002-2019 Dönemi. *Mehmet Akif Ersoy   niversitesi   ktisadi ve   dari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), ss. 202–222.
- Alagöz, M., Erdoğan, S., ve Sa  k, S. Y. (2011). Kazakistan Cumhuriyeti'nin Ekonomik Performansının   l  m  : 1992–2008. *Avrasya Etüdleri*, 39(1), ss. 3–29. 11 Ocak 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/pub/avrasya/issue/35353/392505> adresinden erişildi.
- Alagöz, M., Savaş, E., ve Yapar S, S. (2021). *Göstergeler ile Ekonomik Denge Analizi* (1. baskı). KONYA: Nobel Akademik yayıncılık.
- Alagöz, M., Yapar S., S., ve Erdoğan, S. (2020). *Temel Makroekonomik Göstergeler* (1. baskı). ANKARA: Nobel Akademik yayıncılık.
- Alagöz, M., Yapar S., S., ve Erdoğan, S. (2021). *Temel Makroekonomik Göstergeler* (2. basım.). Atlas Akademi Yayınları.
- Alessio, I., ve Philippe, N. (2013). TOPSIS. *Multi-Criteria Decision Analysis* (ss. 213–221). Chichester, UK: John Wiley & Sons Ltd. tarihinde <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9781118644898.ch8> adresinden erişildi.
- Ardielli, E. (2019). Use of TOPSIS Method for Assessing of Good Governance in European Union Countries. *Review of Economic Perspectives*, 19(3), ss. 211–231.
- ASHOURIAN, M. (2012). Evaluating the rank of performance of countries of the middle east and north Africa with MADM. *Journal of Informatics and*

- Mathematical Sciences*, 4(3), ss. 285–292.
- Bambra, C., ve Eikemo, T. A. (2009). Welfare state regimes, unemployment and health: a comparative study of the relationship between unemployment and self-reported health in 23 European countries. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 63(2), ss. 92–98. BMJ Publishing Group Ltd. 26 Şubat 2021 tarihinde <https://jech.bmj.com/content/63/2/92> adresinden erişildi.
- La Banque Mondiale. (2023). La Banque mondiale en Afrique. 24 Nisan 2023 tarihinde <https://www.banquemondiale.org/fr/region/afr> adresinden erişildi.
- Bartley, M., ve Owen, C. (1996). Relation between socioeconomic status, employment, and health during economic change, 1973-93. *BMJ*, 313(7055), ss. 445–449. British Medical Journal Publishing Group. 26 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.bmj.com/content/313/7055/445> adresinden erişildi.
- Blasco, S., ve Brodaty, T. (2016). Chômage et santé mentale en France. *Economie et Statistique*, 486(1), ss. 17–44. Persée - Portail des revues scientifiques en SHS.
- Bourdin, S., Iatu, C., Eva, M., ve ALEXANDRA, L. (2021). Analyse multicritère des disparités régionales en Roumanie (2000-2016). *Revue Roumaine de Géographie*, (July), ss. 21–34.
- Burda, M., ve Wyploz, C. (2014). *Macroéconomie: A european text* (6. baskı). De Boeck Supérieur.
- Çetin, O. (2019). *Temel Makroekonomik Göstergeler ile Türkiye'nin Ekonomik Performansının Sınanması (2003-2018)*. Selçuk Üniversitesi.
- Chéron, A. (2013). Obsolescence des compétences , formation continue et chômage : quelles relations pour quelles politiques ?
- Christian, A. V., Zhang, Y., ve Coulibaly, K. S. (2016). Country Selection for International Expansion: TOPSIS Method Analysis. *Modern Economy*, 07(04), ss. 470–476.
- CİA. (2022). The World Factbook. tarihinde <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/> adresinden erişildi.
- Deng, H., Yeh, C. H., ve Willis, R. J. (2000). Inter-company comparison using modified TOPSIS with objective weights. *Computers & Operations Research*, 27(10), ss. 963–973. Pergamon.
- Devaux, E. (2002). *Finances publiques*. Editions Bréal.

- Dinçer, S. E. (2011). Multi-criteria analysis of economic activity for European Union member states and candidate countries: TOPSIS and WSA applications. *European Journal of Social Sciences*, 21(4), ss. 563–572.
- DUCHÊNE, G., LENAIN, P., ve STEINHERR, A. (2012). *Macroéconomie* (2. baskı). Pearson Education France.
- ECOWAS. (2019). Economic Community of West African States. 29 Ocak 2023 tarihinde <https://ecowas.int/> adresinden erişildi.
- ECOWAS. (2020). About ECOWAS. 10 Ekim 2020 tarihinde <https://ecowas.int/about-ecowas/> adresinden erişildi.
- Ela, M., ve Soysal Kurt, H. (2019). Comparison of Macroeconomic Performances of Sub-Saharan African Countries with TOPSIS Method. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(3), ss. 547–555.
- Erdoğan, S. (2010). Küresel Kriz Döneminde İhracat ve Turizm Gelirleri İle Büyümenin Türkiye Ekonomik Performansına Etkisi: TOPSIS Yöntemi İle Analiz. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 10, ss. 219–232. tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/pub/susead/issue/28415/302466> adresinden erişildi.
- Erdoğan, S. (2018). *Milli Gelir ve Harcama Bileşenleri*. (Nobel Akademik yayıncılık., Ed.) (1. baskı). ANKARA: Nobel Akademik yayıncılık.
- Eymard-Duvernay, F. (2012). Epreuves d'évaluation et chômage. <http://journals.openedition.org/lectures>. Octarès éditions. 26 Temmuz 2022 tarihinde <http://journals.openedition.org/lectures/8366> adresinden erişildi.
- Eyüboğlu, K. (2017). Türk dünyasında yer alan ülkelerin makro performanslarının karşılaştırılması. *Bilgi*, 83, ss. 331–350. tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilig/issue/42612/519426> adresinden erişildi.
- Eyüpoğlu, K. (2016). Comparison of Developing Countries' Macro Performances with AHP and TOPSIS Methods. *Cankiri Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(1), ss. 131–146.
- Facchini, F. (2021). *La Théorie Monétaire Moderne et ses faiblesses. La Vie des idées*. La Vie des idées. 21 Ocak 2023 tarihinde <https://laviedesidees.fr/La-Theorie-Monetaire-Moderne-et-ses-faiblesses> adresinden erişildi.
- Gautié, J. (2009). *Le chômage*. La découverte.
- Gavrel, ve Lebon. (2008). Firing Costs, Payroll Taxes and Unemployment. *Annales*

- d'Économie et de Statistique*, (89), s. 121. JSTOR.
- Ghadhi, A. M. (2009). *La longue marche de l'Afrique vers l'intégration, le développement et la modernité politique*. Paris, France: L'Harmattan.
- Göktolga, Z. G., Karakış, E., ve Türkay, H. (2016). Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin Ekonomik Performanslarının TOPSIS Metodu ile Karşılaştırılması. *In International Conference on Eurasian Economies*, ss. 786–793.
- Goulven, R. (2011). *Introduction à la macroéconomie*. PUF.
- Government of Sierra Leone. (2022). Presentation of Sierra Leone. 5 Aralık 2022 tarihinde <http://www.sierra-leone.org/government.html> adresinden erişildi.
- Guillochon, B., Peltrault, F., ve Venet, B. (2020). *Économie internationale* (9. baskı). Dunod.
- Gürler, A. Z., Şimşek, E., ve Onurlubaş, E. (2013). *Makroekonomi*. ANKARA: Nobel Akademik yayıncılık.
- Van Haepereen, B. (2016). Introduction : du chômage aux chômeurs. *Dynamiques régionales*, 4(2), s. 4. CAIRN. tarihinde <https://www.cairn.info/revue-dynamiques-regionales-2016-2-page-4.htm> adresinden erişildi.
- Harker, P. T., ve Vargas, L. G. (1987). The Theory of Ratio Scale Estimation: Saaty's Analytic Hierarchy Process. <https://doi.org/10.1287/mnsc.33.11.1383>, 33(1), ss. 1383–1403. INFORMS . 15 Temmuz 2023 tarihinde <https://pubsonline.informs.org/doi/abs/10.1287/mnsc.33.11.1383> adresinden erişildi.
- HERMAN, G. (2007). *Travail, chômage et stigmatisation: Une analyse psychosociale*. De Boeck Université (Bruxelles).
- Hwang, C.-L., Lai, Y.-J., ve Liu, T.-Y. (1993). A new approach for multiple objective decision making. *Computers & Operations Research*, 20(8), ss. 889–899. tarihinde <https://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/030505489390109V> adresinden erişildi.
- Hwang, C.-L., ve Yoon, K. (1981). Methods for Multiple Attribute Decision Making (ss. 58–191). tarihinde http://link.springer.com/10.1007/978-3-642-48318-9_3 adresinden erişildi.
- International Monetary Fund. (1996). *Précis de la balance des paiements*. (Fonds monétaire international, Ed.). 5 Ekim 2020 tarihinde

- https://www.google.com.tr/books/edition/Précis_de_la_balance_des_paiements/UQktAmcg92cC?hl=fr&gbpv=0 adresinden erişildi.
- International Monetary Fund. (2013). *Manuel de la balance des paiements, sixième édition Manuals & Guides*. (2013 International Monetary Fund, Ed.).
- Jędrzejczak-Gas, J., Barska, A., ve Wyrwa, J. (2021). Economic development of the european union in the relation of sustainable development—Taxonomic analysis. *Energies*, 14(22).
- Karimi, M. S., Yusop, Z., ve Law, H. S. (2010). Location decision for foreign direct investment in ASEAN countries: A TOPSIS approach. *International Research Journal of Finance and Economics.*, 36(1), ss. 196–207. 31 Ocak 2023 tarihinde https://www.researchgate.net/profile/Mohammad-Sharif-Karimi/publication/254442456_Location_decision_for_foreign_direct_investment_in_ASEAN_countries_A_TOPSIS_approach/links/555b939c08ae6aea0816c79e/Location-decision-for-foreign-direct-investment-in-ASEAN- adresinden erişildi.
- Karlin, M., ve Dufloux, C. (2004). *La balance des paiements : concepts et pratiques*. Economica.
- Kelton, S., Chemla, P., ve Traduction de : Kelton, S. (2022). *Le mythe du déficit : la théorie moderne de la monnaie et la naissance de l'économie du peuple*.
- Kong, Y., Dankyi, A. B., Ankomah-Asare, E. T., ve Asabea Addo, A. (2019). An Application of TOPSIS Approach in Determination of Spread Influencers in a Competitive Industrial Space: Evidence from the Banking Network of Ghana. *Journal of Human Resource and Sustainability Studies*, 07(02), ss. 312–327.
- Koszela, G., Gostkowski, G., Kostoglu, V., ve Ochnio, L. (2021). A comparison of logistics infrastructure development level of European Union countries using Topsis and Vikor methods. *Ekonomika i Organizacja Logistyki*, 5(1), ss. 15–27.
- Krugman, P., Obstfeld, M., Melitz, M., Capelle-Blancard, G., ve CROZET, M. D. (2015). *Économie internationale* (10. baskı). Pearson France.
- Krugman, P. R., ve Obstfeld, M. (2003). *Economie Internationale* (4. baskı). De Boeck.
- Lafay, J. D., Stiglitz, J. E., ve Walsh, C. E. (2014). *Principes d'économie moderne* (4. baskı). De Boeck Supérieur.

- Leach, J. (1983). Inflation as a Commodity Tax. *The Canadian Journal of Economics*, 16(3), s. 508. JSTOR.
- Logossah, K. DA. (1994). Capital humain et croissance économique: une revue de la littérature, 16(5), ss. 17–34. tarihinde www.persee.fr/doc/ecop_0249-4744_1994_num_116_5_5696 adresinden erişildi.
- Mangir, F., ve Erdoğan, S. (2011). Comparison Of Economic Performance Among Six Countries In Global Financial Crisis: The Application of Fuzzy TOPSIS Method. *Economics, Management, and Financial Markets*, 6(2), ss. 122–136. Addleton Academic Publishers.
- Mankiw, G. N. (2013). *Macroéconomie*. (D. Boeck, Ed.) (6. baskı). NEW YORK.
- Mankiw, G. N. (2016). *Macroéconomie*. De Boeck.
- Mankiw, N. G. (2020). *Principles of macroeconomics* (9. baskı). Cengage learning.
- Masca, M. (2017). Economic performance evaluation of european union countries by TOPSIS method. *North Economic Review*, 1(1).
- Menger, C. (2020). *Principes d'économie politique*. Paris Seuil coll. Économie humaine.
- Montousé, M. (2006). *Macroéconomie* (2. baskı). Editions Bréal.
- Nations Encyclopedia. (2022). Sierra Leone - Agriculture. tarihinde <https://www.nationsencyclopedia.com/Africa/Sierra-Leone-AGRICULTURE.html> adresinden erişildi.
- Parasız, İ. (1998). *Makro Ekonomi: Teori ve Politika*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Pew Research Center. (2022). Religious Composition by Country, 2010-2050 |. 28 Haziran 2022 tarihinde <https://www.pewresearch.org/religion/interactives/religious-composition-by-country-2010-2050/> adresinden erişildi.
- Piriou, J. (2001). *La comptabilité nationale*. tarihinde <http://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=Kq7xaIZk1BIC&oi=fnd&pg=PP2&dq=La+comptabilité+nationale&ots=tdCaMOED-C&sig=Ked0No9loUCjHkicaiMqgcpfMZE> adresinden erişildi.
- Pınar, A., ve Erdoğan, S. (2021). *Türkiye Ekonomisinin Makroekonomik Performansının TOPSİS Yöntemi ile Ölçümü (2018-2021)*. 4. Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Öğrenci Kongresi. KONYA. tarihinde

- [https://www.cizgikitabevi.com/indir.php?dfa=0484026001649849714&dga=Bil
diri Kitabı.pdf](https://www.cizgikitabevi.com/indir.php?dfa=0484026001649849714&dga=Bil%20diri%20Kitab%201.pdf) adresinden erişildi.
- Présidence de Guinée Bissau. (2022). L’Histoire de la Guinée Bissau. tarihinde <https://www.presidencia.gw/sobre-a-guiné-bissau-1?lang=fr> adresinden erişildi.
- Présidence de la République de Guinée. (2022). Présentation de la Guinée. tarihinde <https://presidence.gov.gn/presentation/> adresinden erişildi.
- Présidence de la République du Mali. (2022). Koulouba. *L’Economie Malienne*. 29 Ocak 2023 tarihinde <https://koulouba.ml/decouvrir-le-mali/economie/> adresinden erişildi.
- Présidence du Bénin. (2020). Histoire du Bénin. tarihinde <https://presidence.bj/home/le-benin/histoire/> adresinden erişildi.
- Présidence du Faso. (2022). Présentation du Burkina Faso. 29 Ocak 2023 tarihinde <https://www.presidencedufaso.bf/presentation/> adresinden erişildi.
- Roy, S., ve Das, A. (2018). Application of Topsis Method for Financial Performance Evaluation : a Study of Selected Scheduled Banks in Bangladesh. *Journal of Commerce & Accounting Research*, 7(1), ss. 24–29. tarihinde <http://www.publishingindia.com> adresinden erişildi.
- Salvatore, D. (2008). *Économie internationale*. De Boeck Supérieur.
- Schärlig, A. (1999). *Décider sur plusieurs critères: Panorama de l’aide à la décision multicritère*. (EPFL Press, Ed.) (1ère édit.). Presses Polytechniques Romandes.
- Sevgin, H., ve Kundakcı, N. (2015). TOPSIS ve MOORA Yöntemleri ile Avrupa Birliği’ne Üye Olan Ülkelerin ve Türkiye’nin Ekonomik Göstergelere Göre Sıralanması. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(3), ss. 87–108.
- Slim, A. (2021). *L’économie internationale en 30 fiches*. Editions Ellipses.
- Tsafack-Nanfoso, R. A. (2007). *Budget et politique économique en Afrique*. Éditions CLE.
- Tümay, E. (2018). *Makro İktisat / Ders Kitabı*. (BETA BASIM YAYIM, Ed.).
- Tunay, K. B. (2007). *Makro Ekonomi: Teori ve Politika*. İstanbul: Arıkan Basım Yayım Dağıtım Ltd.Şti.
- Ülgen, G. (2017). *Makro İktisat*. (T. Kitabevi, Ed.). İSTANBUL.
- UNDP. (2022). Human Development Index (HDI). 29 Ocak 2023 tarihinde <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>

adresinden erişildi.

UNICEF. (2021). UNICEF Data Warehouse. 30 Haziran 2022 tarihinde <https://data.unicef.org> adresinden erişildi.

United Nations. (2022). World Population Prospects. 25 Haziran 2022 tarihinde <https://population.un.org/wpp/> adresinden erişildi.

Ünsal, E. M. (2005). *Makro İktisat*. ANKARA: İmaj Yayınevi.

Ünsal, E. M. (2017). *Makro İktisat* (7. baskı). ANKARA: Murat Yayınlar.

Valaskova, K., Kramarova, K., ve Bartosova, V. (2015). Multi Criteria Models Used in Slovak Consumer Market for Business Decision Making. *Procedia Economics and Finance*, 26(15), ss. 174–182. Elsevier B.V. tarihinde [http://dx.doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)00913-2](http://dx.doi.org/10.1016/S2212-5671(15)00913-2) adresinden erişildi.

WATHI. (2021). Présentation générale du Cap-Vert. *France Diplomatie*. 28 Aralık 2022 tarihinde <https://www.wathi.org/contexte-election-cap-vert-2021/presentation-generale-du-cap-vert/> adresinden erişildi.

World Bank. (2022). World Development Indicators | DataBank. 25 Haziran 2022 tarihinde <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> adresinden erişildi.

Yetkinler, H. (2010). *Sorularla Makro İktisat*. ANKARA: Efil Yayınevi.

Yezza, A. (2017). *La méthode TOPSIS expliquée pas à pas, une variante proposée*. tarihinde <http://abdel.yezza.free.fr/introduction/topsis/topsis-v1.pdf> adresinden erişildi.

Yıldırım, K., Doğan, K., ve Taşdemir, M. (2016). *Makro Ekonomi*. ANKARA: Seçkin Yayıncılık.

Yoon, K. (1987). A Reconciliation Among Discrete Compromise Solutions. *Journal of the Operational Research Society*, 38(3), ss. 277–286. tarihinde <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1057/jors.1987.44> adresinden erişildi.

Zajdela, H. (2001). Faut-il avoir peur des trappes à chômage? *Revue du MAUSS*, 18(2), ss. 94–104.